

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de studii strategice de apărare și securitate

**CREȘTEREA REZILIENȚEI
MARILOR SISTEME PUBLICE ALE ROMÂNIEI
STUDIU DE CAZ: SISTEMUL MILITAR**

Studiu de specialitate

Coordonator:
Dr. Florian CÎRCIUMARU

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2021

Coordonator:

Dr. Florian CÎRCIUMARU

Autori:

Dr. Dan-Lucian PETRESCU

CS II dr. Alexandra SARCINSCHI

CS II dr. Cristina BOGZEANU

CS II dr. Mirela ATANASIU

CS III dr. Crăișor-Constantin IONIȚĂ

Coperta: Andreea Gîrtonea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Creșterea rezilienței marilor sisteme publice ale

**României : studiu de caz : sistemul militar : studiu de
specialitate / coord.: dr. Florian Cîrciumaru. - București :**

Editura

Universității Naționale de Apărare "Carol I", 2021

Conține bibliografie

ISBN 978-606-660-448-2

I. Cîrciumaru, Florian (coord.)

355

© Copyright©2021

Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate Universității Naționale de Apărare „Carol I”. Responsabilitatea pentru conținutul prezentei ediții revine în totalitate autorilor.

• Lucrarea face parte din Planul de cercetare științifică al Universității Naționale de Apărare „Carol I” și este distribuită conform reglementărilor în vigoare.

• Lucrarea a fost analizată și avizată în ședința Consiliului Științific al CSSAS, fiind necesară procesului de învățământ din Universitatea Națională de Apărare „Carol I”.

Hotărârea Consiliului Științific al CSSAS nr. 6 din data de 26.05.2021.

ISBN 978-606-660-448-2 (print)

ISBN 978-606-660-449-9 (online)

CUPRINS

SYNOPSIS	5
ARGUMENT	7
CAPITOLUL 1:	
FUNDAMENTELE REZILIENȚEI	11
1.1. Definiere, capacități și principii ale rezilienței.....	11
1.2. Dimensiuni ale rezilienței la nivelul securității naționale	17
1.3. Realizarea, menținerea și consolidarea rezilienței în abordarea NATO și UE	23
CAPITOLUL 2:	
METASISTEMUL PUBLIC AL ROMÂNIEI	36
2.1. Clarificarea conceptului sistem național public	39
2.2. Identificarea marilor sisteme publice din România, în accepțiunea conceptului securitate națională extinsă	44
2.3. Analiza marilor sisteme publice din perspectiva strategică a securității naționale	53
2.3.1. Sistemul național de sănătate.....	53
2.3.2. Sistemul național de educație	57
2.3.3. Sistemul național de protecție socială	59
2.3.4. Sistemul național de transport	62
2.4. Elemente generale de reziliență a sistemelor publice naționale ..	65
CAPITOLUL 3:	
STUDIUL DE CAZ – REZILIENȚA ÎN DOMENIUL MILITAR	70
3.1. Particularități ale rezilienței în domeniul militar	70
3.2. Amenințări și riscuri la nivelul sistemului militar	80
3.3. Vulnerabilități ale sistemului militar	84
3.4. Criterii de evaluare a rezilienței în domeniul militar.....	85

3.5. Realizarea, consolidarea și menținerea rezilienței în domeniul militar	89
3.5.1. Obiective și direcții de acțiune.....	89
3.5.2. Capabilități, forțe și resurse necesare.....	97
3.5.3. Industria de apărare, componenta activă a creșterii rezilienței	99

CONCLUZII	105
------------------------	-----

BIBLIOGRAFIE	109
---------------------------	-----

STRENGTHENING THE RESILIENCE OF MAJOR PUBLIC SYSTEMS OF ROMANIA. CASE STUDY: THE MILITARY SYSTEM

Argument ■ Fundamentals of resilience ■ Definition, capabilities and principles ■ Dimensions of resilience at national security level ■ Strengthening resilience in the NATO and EU approach ■ The public meta-system in Romania ■ The national major public systems related to the extended national security ■ Analysis of major public systems from the strategic perspective of national security ■ General elements of resilience addressing national major public systems ■ Case study: military resilience ■ Particular features ■ Threats, risks and vulnerabilities ■ Assessing and strengthening military resilience.

Abstract: The complexity of the contemporary security environment, due, mostly, to the broad spectrum of threats to national security, creates the need to analyze, develop and adjust the general concept of resilience. Complementary to new types of threats, such as cyber-attacks and hostile intelligence actions, possibly framed in a hybrid approach, the current period is marked by the effects of the Covid-19 pandemic, which has triggered multiple crises of health, economic and societal nature, thus determining an appropriate framework for the analysis of resilience, at national level.

The aim of this paper is to highlight the basic principles that direct the focus of efforts towards the development of the purely defensive component of countering threats, materialized by increasing the national resilience of Member States, allowing them to configure a sufficient response until collective or common intervention.

In order to project a comprehensive approach of this matter, in the beginning, we address resilience by developing the concept following the keystone elements, in terms of definition, capabilities, principles and dimensions, according to national security sectors, in order to highlight the close connection between resilience and security. Emphasizing the most important aspects regarding NATO and EU approach in strengthening resilience completes the first section.

The second part directly addresses the hypothesis of the research undertaken. Starting from the premise that the state actor, considered in a systemic paradigm, represents a system of systems (supersystem and meta-

system, equally), we consider that the development of national resilience is achieved by increasing the resilience of the systems that compose it – large public systems – and, moreover, the resultant level and quality of national resilience depends on the level of their integration.

In the preliminary phase, we made a theoretical description of the concepts and terminology used in relation to the phrase “national public system” to eliminate any confusion in the matter. Using the method of structural analysis principles, we directed our scientific approach to study the role of the state in meeting the security needs of citizens as identified in Maslow’s pyramid, in order to identify large public systems whose resilience we analyze. As expected, we have used this method through the multidimensional perspective of the security sectors identified within the Copenhagen School. By this, we respected the dimensional framework used in the first part, as well as the way in which the Romanian security and defense programmatic documents circumscribe these dimensions to the concept of extended national security. After identifying the major public systems in Romania in the National Defense Strategy for the period 2020-2024, we analyzed and characterized them, highlighting thus the general and specific elements that can be augmented to increase their resilience.

The third part of our study is focused on the particular approach of the concept of resilience in the military domain, to confirm the research hypothesis through the case study. Continuing the specific approach of structural analysis, implemented at the level of Romania’s public meta-system, the case study logically induces the demonstration that increasing the level of resilience for each of the component systems (exemplified by the military system) automatically leads to increased national resilience. Of course, the weight associated with each of the major public systems, in terms of building resilience, corresponds to its own contribution to maintaining security and achieving the goal of national defense, multiplied by the degree of integration into the national security system. Therefore, considering that the military system has a major role in this regard, in the last section, we undertake a structured and comprehensive analysis of its resilience, concluding by raising red flags and developing proposals to increase this systemic feature, so important in countering threats in the current and future configuration of the security environment.

We conclude by saying that resilience is first and foremost a national responsibility and that every state, whether or not a member of strong international organizations such as NATO, must be robust and adaptable enough to survive the full spectrum of crisis.

ARGUMENT

Criza din Ucraina din anul 2014, urmată de retragerea Federației Ruse din tratatele de dezarmare – concomitent cu operaționalizarea sistemelor anti-acces și interdicție zonală (A2/AD), în special în promotorii din Marea Baltică și Marea Neagră – precum și de amplele acțiuni destabilizatoare desfășurate la granița de est a Europei, au obligat lumea occidentală să regândească modalitatea de contracarare a unui potențial conflict major în Europa. Acest deziderat a fost marcat de concentrarea eforturilor îndeosebi spre dezvoltarea componentei pur defensive, materializată prin creșterea rezilienței naționale a statelor membre, care să le permită acestora să configureze un răspuns suficient, până la intervenția colectivă sau comună, legitimate prin activarea art. 5 din Tratatul de la Washington sau, respectiv, a art. 42/7 din versiunea consolidată a Tratatului privind Uniunea Europeană.

Alianța Nord-Atlantică a fost pusă în fața unor amenințări de natură militară de tip nou, cum ar fi operațiile informaționale și atacurile cibernetice, posibil încadrate într-o abordare hibridă a agresiunii și, de cele mai multe ori, aflate la limita prevederilor legilor internaționale și imposibil de contracarat prin măsurile luate la nivelul organizațiilor internaționale și regionale de securitate și apărare. În consecință, a trecut la regândirea posturii sale de forță de descurajare și apărare a populației, teritoriului și forțelor aliate împotriva oricărui agresor, încurajând statele membre să-și dezvolte reziliența națională, concomitent cu creșterea prezenței forțelor NATO la granița est europeană. În accepțiunea NATO, principiul rezilienței (și necesitatea implementării acestuia la nivel național) este ancorat în prevederile art. 3 din tratatul fondator, care stipulează, printre altele, că „pentru a realiza mai eficace obiectivele

Tratatului, statele membre, individual sau în comun, prin intermediul ajutorului și asistenței reciproce continue și eficiente, își vor menține și dezvolta capacitatea individuală și colectivă de a rezista atacurilor armate”.

Complementar celor afirmate, considerăm că perioada actuală determină un cadru adecvat pentru analiza rezilienței din câteva puncte de vedere care structurează prima parte a studiului de față. Astfel, pe de o parte, pandemia de Covid-19 a determinat declanșarea unor crize multiple de natură sanitară, economică, societală, dar și politică, iar, pe de altă parte, aceste crize s-au suprapus unui context internațional deja afectat de amenințări și agresiuni hibride. O altă abordare asupra căreia ne vom opri în această lucrare se referă la faptul că, deși reziliența include capacitatea unui sistem de a absorbi și a se recupera de pe urma șocurilor, pierderea rezilienței sau, mai degrabă scăderea nivelului acesteia sub un minim acceptat, constituie un șoc în sine. Astfel, se poate vorbi despre învățare, ca mod prin care sistemul se poate transforma astfel încât, în viitor, capacitatea de prevenire și, dacă aceasta nu este eficace, de gestionare a efectelor generate de agresiuni similare să sporească.

Ulterior, studiul va fi focalizat pe analiza conceptuală și funcțională a *suprasistemului național, respectiv metasistemul public al României*, considerat în sens restrâns ca fiind un *sistem de sisteme*, din care fac parte marile sisteme publice naționale. În acest sens, este necesară o descriere teoretică a conceptelor și terminologiei utilizate în relație cu sintagma *sistem național public* pentru a elimina eventualele confuzii în materie, deoarece în literatura de specialitate nu sunt în totalitate clar definite. În consecință considerăm că, deși au o utilizare frecventă, există confuzii între termeni și expresii, mulți dintre aceștia fiind folosiți impropriu sau forțat. De asemenea, în scopul identificării marilor sisteme publice a căror reziliență să o analizăm, direcționăm demersul nostru științific în sensul raportării rolului statului în satisfacerea nevoii de securitate a cetățenilor,

așa cum este identificată aceasta în piramida lui Maslow. Vom întrebuința acest instrument metodologic prin prisma multidimensională a sectoarelor de securitate identificate în cadrul Școlii de la Copenhaga, așa cum sunt reflectate în documentele programatice ale statului român circumscrise domeniului securității și apărării, care promovează conceptul *securitate națională extinsă*. După identificarea marilor sisteme publice din România în cuprinsul Strategiei naționale de apărare a țării în vigoare (pentru perioada 2020-2024), acestea vor fi analizate și caracterizate, evidențiind, astfel, elementele generale și specifice care pot fi exploatate în augmentarea rezilienței lor.

Cea de-a treia parte a studiului este centrată pe abordarea particularizată a conceptului *reziliență* la nivelul domeniului militar. Încadrându-ne în abordarea specifică analizei morfologice, proiectată la nivelul metasistemului public al României, considerăm că augmentarea nivelului de reziliență pentru fiecare dintre sistemele componente conduce, în mod automat, la creșterea rezilienței naționale. Desigur, ponderea asociată fiecăruia dintre marile sisteme publice, în ceea ce privește reziliența, corespunde contribuției proprii la menținerea securității și la realizarea dezideratului de apărare națională, multiplicată cu gradul de integrare în sistemul național de securitate. Așadar, considerând că sistemul militar are un rol principal în acest sens, în ultima secțiune întreprindem o analiză exhaustivă a rezilienței acestuia, concluzionând prin elaborarea unor propuneri de creștere a acestei caracteristici de sistem, atât de importantă în contracararea amenințărilor ce populează configurația prezentă și viitoare a mediului de securitate.

Așa cum am menționat, reziliența este, în primul rând, o responsabilitate națională și fiecare stat, indiferent dacă este sau nu membru al unor organizații internaționale puternice, cum este NATO, trebuie să fie suficient de robust și adaptabil pentru a supraviețui întregului spectru de crize prefigurat. În baza acestui deziderat și a

angajamentului luat privind creșterea rezilienței la nivel național, președintele României, dl. Klaus Werner Iohannis, a prevăzut, în *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024* „Împreună pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”, direcționări specifice referitoare la creșterea eforturilor de consolidare a rezilienței naționale pentru a răspunde noilor tipuri de amenințări survenite, inclusiv pe fondul evoluțiilor tehnologice.

CAPITOLUL 1

FUNDAMENTELE REZILIENȚEI

Alexandra SARCINSCHI
Cristina BOGZEANU

Analiza conceptului *reziliență* poate fi realizată printr-o abordare structuralistă și sistemică, deoarece, dată fiind complementaritatea acestor două practici metodologice, putem analiza atât componentele sistemelor complexe (analiza structurală), cât și caracterul global al sistemului (analiza sistemică). Astfel, analiza rezilienței vizează atât reziliența componentelor sistemului social (armata constituind o astfel de componentă), cât și reziliența întregului sistem (componentele sale sunt interdependente, ceea ce vom arăta în cea de-a doua secțiune a acestui capitol).

În acest scop, primul capitol al lucrării va fi dezvoltat pe următoarele direcții:

- definirea conceptului *reziliență*;
- identificarea capacităților și principiilor a căror aplicare conduce la realizarea, consolidarea și menținerea rezilienței;
- identificarea principalelor elemente teoretice necesare analizei de reziliență a sistemelor existente și elaborarea unui model adaptat specificității domeniului militar;
- analiza dimensiunilor rezilienței la nivelul securității naționale, cu accent pe relațiile dintre domeniile societății, sectoarele securității și reziliența în domeniul militar;
- corelarea cadrului teoretic cu cerințele de bază pentru realizarea, menținerea și consolidarea rezilienței naționale formulate de către NATO și UE.

1.1. Definiere, capacități și principii ale rezilienței

O definiție larg utilizată a rezistenței este cea a lui Andrew Mitchell, publicată în anul 2013 în studiul „Risk and Resilience: From Good Idea to Good Practice” sub egida Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE). Reziliența reprezintă „capacitatea gospodăriilor, comunităților și statelor – straturile societății – de a absorbi și a se

recupera de pe urma șocurilor, în timp ce se adaptează și transformă pozitiv structurile și mijloacele de trai în fața stresului pe termen lung, a schimbărilor și a incertitudinii”¹. Apare aici noțiunea de șoc definită de OCDE, în funcție de risc: dacă riscul reprezintă probabilitatea unui eveniment negativ și a consecințelor sale negative, șocul apare când riscul devine realitate².

Există o legătură de complementaritate între reziliență și gestionarea riscului, deoarece reziliența definește modul în care trebuie luate acțiunile la adresa riscurilor, în timp ce gestionarea riscului definește ce măsuri trebuie luate. *Reziliența este un proces continuu și repetitiv, al cărui scop este de a proteja un sistem dat și de a permite acestuia să abordeze schimbările intervenite. Pentru aceasta, reziliența presupune, în primul rând, combinarea caracteristicilor deja existente ale sistemului (programarea existentă) cu diversele abordări de management al riscului și, în al doilea rând, valorificarea unui set de capacități de consolidare a rezilienței înseși (adaptare, absorbție, transformare)*³. Așadar, reziliența adaugă încă o etapă în procesul decizional privind modul de abordare a riscului, care ia mai bine în considerare schimbările și incertitudinea cu care se manifestă acesta. Mai mult, reziliența, în viziunea lui A. Mitchell, poate modifica sau schimba structura de bază și modul în care funcționează un sistem: dacă gestionarea riscului oferă o gamă de opțiuni pentru gestionarea atât a evenimentelor cu impact major sau celor rare (gestionarea riscului la dezastre), cât și a evenimentelor cu impact redus sau frecvente, dar și a efectelor vulnerabilităților, reziliența oferă un set de opțiuni destinate gestionării schimbării și incertitudinii asociat cu tendințele pe termen lung care determină aceste evenimente și vulnerabilități⁴.

Reziliența poate fi asimilată ideii de asigurare a sistemelor în fața unor schimbări ale mediului, însă, ca orice asigurare, aceasta vine cu o serie de limite inerente și implică chiar posibilitatea dispariției acesteia. Donella H. Meadows, în lucrarea în *Thinking in Systems*, aprecia că

¹ Andrew Mitchell, *Risk and Resilience: From Good Idea to Good Practice*, OECD Development Co-Operation Working Paper, December 2013, p. i, URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5k3ttg4cxcbpen.pdf?expires=1589527780&id=id&accname=guest&checksum=BB1B49EA289AE03B8207B290198F2B1E>, accesat la 12.05.2020.

² ***, *Guidelines for resilience systems analysis*, 2014, OECD Publishing, pp. 4-6, URL: <https://www.oecd.org/dac/Resilience%20Systems%20Analysis%20FINAL.pdf>, accesat la 12.05.2020.

³ Andrew Mitchell, *op. cit.*, 2013, pp. 4-5.

⁴ *Ibidem*, pp. 6-7.

pierderea rezilienței unui sistem este, de regulă, experimentată ca surprindere majoră⁵, un șoc în sine, deoarece atenția este concentrată mai degrabă asupra modului în care sistemul funcționează, deciziile adoptate și acțiunile întreprinse, decât asupra mediului în care decizia și acțiunea au loc. Practic, la un moment dat, respectivul sistem poate îndeplini o funcție pe care a realizat-o de nenumărate ori în trecut și cedează.

Reziliența nu este și nu poate fi permanentă, necesitând o adaptare continuă a sistemului la provocările contextului. Aceasta presupune că reziliența rezultă dintr-o multitudine de bucle de feedback în urma cărora sistemele se pot adapta astfel încât să poată face față eventualelor riscuri generate de context, chiar și după o perturbare masivă. Deși aceste bucle de feedback (adaptare, absorbție, transformare) sunt cele care, în esență, dau naștere caracterului rezilient al unui anumit sistem, pot crea și o serie de riscuri care, odată materializate, duc la dispariția rezilienței. În primul rând, parcurgerea unui proces de dezvoltare în baza unui număr considerabil de bucle poate determina reacții întârziate în fața crizelor sau poate chiar genera imagini distorsionate asupra realității, ducând la reacții neadaptate contextului. În al doilea rând, un grad maxim de reziliență într-un anumit context poate însemna o pierdere a rezilienței atunci când contextul se schimbă dramatic, sistemul devenind rigid și inefficient.

De asemenea, Meadows atrage și atenția asupra faptului că reziliența este greu de observat și că devine evidentă abia atunci când limitele îi sunt depășite, iar buclele de feedback sunt afectate în mod negativ. Acesta este motivul pentru care, deseori, reziliența unui sistem este neglijată, iar accentul este așezat pe stabilitate și productivitate.

Capacitatea de autoorganizare a fost definită de către D. H. Meadows drept cea mai puternică formă de sistem rezilient. Aceasta presupune existența unor bucle de feedback care să refacă sau să repună în funcțiune buclele de feedback defecte, o meta-reziliență⁶ sau „o reziliență a rezilienței”. Meta-reziliența provine din bucle de feedback care pot învăța, crea, proiecta și evolua în structuri restaurative din ce în ce mai complexe. Sistemele care pot face acest lucru se autoorganizează.

În lucrarea *The Science and Practice of Resilience*, sunt analizate puncte de vedere conform cărora reziliența este în același timp atât o

⁵ Donella H. Meadows, *Thinking in Systems*, Chelsea Green Publishing, Vermont, 2008, p. 78.

⁶ *Ibidem*, p. 76.

filosofie, cât și o practică metodologică⁷. Ca filosofie, reziliența se referă la asigurarea supraviețuirii sistemului în condițiile în care este acceptat faptul că este imposibilă prevenirea sau atenuarea simultană a tuturor riscurilor înainte ca acestea să apară. Ca practică metodologică, reziliența implică optimizarea unor resurse limitate cu scopul de a pregăti sistemele pentru confruntarea cu o largă varietate de amenințări, în condițiile în care este acceptat faptul că, în viitor, oricât de bine ar fi pregătite, se va produce totuși o perturbare⁸. În aceste condiții, apare problema modului în care un sistem poate funcționa pe cât de optim este posibil pe timpul perturbării și cum își poate reveni rapid când perturbarea apare (figura nr. 1).

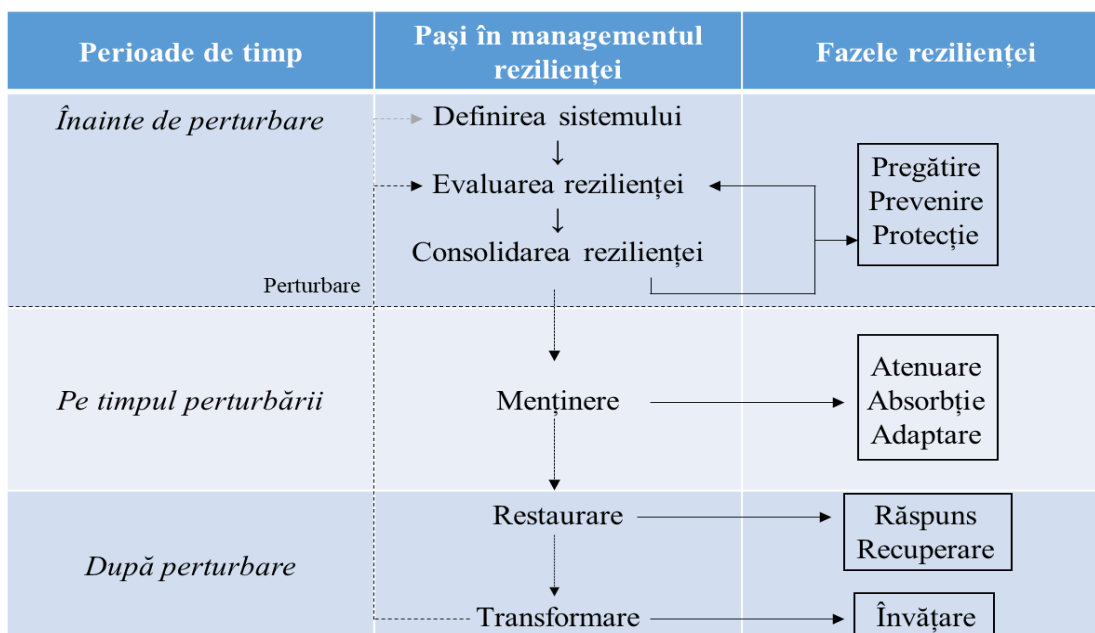

Figura nr. 1: Rolul rezilienței în sisteme, conform Igor Linkov și Benjamin D. Trump⁹

Modelul propus în acest sens de către I. Linkov și B. D. Trump este comparabil cu cel elaborat de D. H. Meadows, incluzând un feedback de la faza de perturbare către noua fază de dinainte de următoarea perturbare. Astfel, în perioada ce precede perturbarea, pașii necesari în managementul rezilienței includ definirea sistemului, evaluarea rezilienței și consolidarea acesteia, cu trei faze specifice: pregătire, prevenire și protecție. În perioada imediat următoare, pe timpul perturbării, managementul rezilienței se concentrează pe menținerea sistemului prin trei faze: atenuare, absorbție și adaptare. După perturbare, este necesară restaurarea, prin răspuns și redresare, și transformarea sistemului, prin învățare. Din acest moment, este

⁷ Igor Linkov, Benjamin D. Trump, *The Science and Practice of Resilience*, Springer, Switzerland, 2019.

⁸ *Ibidem*, pp. 8-10.

⁹ *Ibidem*, p. 10.

necesar să se formeze o buclă de feedback ce trimite informații către pașii anteriori, mai exact către cel de evaluare a rezilienței.¹⁰

Analiza de reziliență a sistemelor își are originea în analiza sistemică, ce face referire la conceptul *sistem social*. Sistemul social se referă la faptul că societatea este determinată de toate elementele care acționează asupra sa și, drept urmare, reacționează asupra elementelor¹¹. În acest sens, OCDE propune un model de analiză de reziliență a sistemelor compus din următoarele elemente (figura nr. 2).

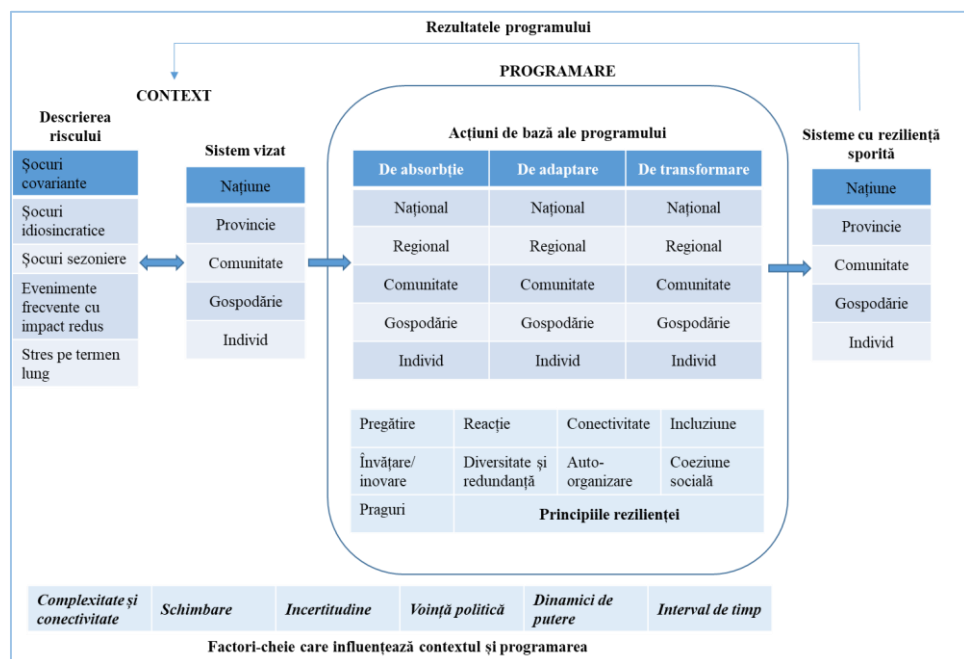

Figura nr. 2: Cadrul conceptual pentru analiza de reziliență a sistemelor¹²

Cadrul conceptual prezentat în figură include două elemente importante: capacitățile (acțiunile de bază ale programului) și principiile.

Capacitățile se referă la acele acțiuni prin care poate fi sporită reziliența sistemului:

- capacitatea de absorbție: abilitatea unui sistem de a se pregăti pentru, a atenua sau a preveni impactul negativ, folosind răspunsuri predeterminate, de a face față pentru a păstra și a restaura structurile și funcțiile esențiale. Aceasta include mecanismele ce permit sistemului să facă față unei situații dificile pe timpul perioadei de șoc;

- capacitatea de adaptare: abilitatea unui sistem de a-și ajusta, modifica sau schimba caracteristicile și acțiunile pentru a reduce

¹⁰ *Idem.*

¹¹ Lazăr Vlăsceanu, *Introducere în metodologia cercetării sociologice*, Universitatea din București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, 2008, p. 51.

¹² ***, *Guidelines for resilience systems analysis, op. cit.*, 2014, p. 4.

potențiala deteriorare și a beneficia de pe urma oportunităților, astfel încât să continue să funcționeze fără schimbări calitative majore în identitatea sa funcțională sau structurală;

- capacitatea de transformare: abilitatea unui sistem de a crea un sistem complet nou, astfel încât șocul nu va mai avea niciun impact; acest lucru poate fi necesar atunci când structurile economice, sociale, ecologice etc. fac sistemul existent nesustenabil¹³.

Reziliența unui sistem devine maximă atunci când aceste trei capacități pot fi folosite simultan.

În același cadru conceptual sunt propuse *sapte principii ale rezilienței*:

1. **Pregătire**: cunoștințele și capacitățile pentru a anticipa eficient, a răspunde și a recupera de pe urma impactului unor evenimente sau condiții periculoase posibile, iminente sau curente;

2. **Reacție**: reacția rapidă și pozitivă pe timpul evenimentului și după o criză;

3. **Conectivitate**: gradul de conexiune sau separare dintre oameni, locuri și lucruri; natura și forța interacțiunilor dintre componentele sistemului;

4. **Învățare și inovare**: achiziția de cunoștințe sau aptitudini care să conducă la o schimbare în conștientizarea socială, rezultând noi norme, ideologii și instituții;

5. **Autoorganizare**: capacitatea de a forma rețele formale sau informale, instituții, organizații și alte colectivități sociale independente de stat/autoritățile centrale;

6. **Diversitate și redundanță**: pe de o parte, existența mai multor forme, tipuri sau idei, iar, pe de altă parte, existența unei capacități excesive a sistemelor de rezervă care permit menținerea funcționalității de bază în cazul unor evenimente perturbatoare;

7. **Incluziune**: reprezentarea diverselor părți interesate în procesele decizionale;

8. **Coeziune socială**: valori comune și comunități de viziune, reducerea disparităților de bunăstare și, în mod general, elemente care să permită oamenilor să înțeleagă că sunt angajați într-o întreprindere comună;

¹³ *Ibidem*, pp. 6-7.

9. **Praguri**: niveluri acceptabile de bunăstare, acces clar definit la drepturi și limitări sustenabile ale resurselor comune.¹⁴

Date fiind capacitățile și principiile mai sus-menționate, reziliența poate fi definită *in extenso* astfel: capacitate a unui *sistem complex* de a se reorganiza în urma unui eveniment excepțional prin *absorbția șocului*, în așa manieră încât structura și funcțiile sale esențiale să se mențină și să dezvolte capacitatea de învățare și integrare a evenimentului perturbator prin inovare, în vederea unei *protecții viitoare sporite*. Aceasta presupune ca viziunea de sus în jos (acțiuni direcționate dinspre stat spre celelalte componente ale sistemului social) să fie înlocuită cu o *viziune colaborativă* (colaborare între toate structurile sistemului), iar abordarea reactivă să fie înlocuită cu una *pro-activă*.

1.2. Dimensiuni ale rezilienței la nivelul securității naționale

Pentru o mai bună analiză a modului în care reziliența ar trebui să constituie caracteristica tuturor domeniilor societății și ilustrarea importanței cooperării interinstituționale în dezvoltarea sa, este necesară introducerea în discuție a sectoarelor securității, după cum au fost teoretizate în cadrul Școlii de la Copenhaga: politic, societal, economic, ecologic și, nu în ultimul rând, militar¹⁵.

i. Sectorul politic

În ceea ce privește sectorul politic, amenințările la adresa suveranității statului constituie elementul de bază. Acestea pot îmbrăca atât o formă nemilitară, cât și militară, sau amândouă. Amenințările politice vizează stabilitatea organizațională a statului și variază de la presiuni exercitate asupra guvernului în privința unei anumite politici, la înlăturarea unui guvern, instigarea la secesionism și chiar slăbirea statului în preambulul unui atac militar¹⁶.

¹⁴ Hugh MacLeman, Amira Malik Miller, Louise Marty, *Resilience Systems Analysis. Learning & Recommendations Report*, OECD, 2016, URL: http://www.oecd.org/dacconflict-fragility-resilience/docs/Sweden_Learning_Recommendationsreport.pdf, accesat la 12.05.2020.

¹⁵ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, UK, 1998, pp. 141-142.

¹⁶ Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama: o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000, pp. 126-127.

Din această perspectivă teoretică, *reziliența în sectorul politic vizează capacitatea de menținere a statu-quo-ului politic*. De asemenea, poate fi privită atât ca stil de guvernare, cât și ca provocare (în vederea implementării)¹⁷.

Din punctul de vedere al stilului de guvernare, reziliența implică trei dimensiuni: puterea, procesul decizional și stilul de management¹⁸. În cazul primei dimensiuni, reziliența poate fi văzută ca o impunere de sus în jos a schimbării și poate reflecta într-o anumită măsură anumite interese, puteri și capacități existente în interiorul mai largului domeniu al securității naționale. A doua dimensiune se referă la structura de bază a procesului decizional, iar în domeniul securității naționale poate fi exemplificată prin transformările care au apărut în procedurile operaționale militare ca parte a implementării doctrinei războiului bazat pe rețea, ce a fost dezvoltată ca răspuns la provocările mediului de securitate instabil și imprevizibil¹⁹. Cea de-a treia dimensiune pornește de la o premisă paradoxală – politicile pro-reziliență implică crearea sentimentului insecurității în cadrul comunităților relevante, astfel încât acestea să fie mai bine pregătite pentru a face față pericolelor –, ceea ce conduce la implementarea unei game de strategii destinate planificării, pregătirii, răspunsului și recuperării în urma evenimentelor potrivnice, așadar de a motiva și modela acțiunile dorite (de la impunerea legii la stimulentele economice)²⁰.

Ca provocare, implementarea politicilor referitoare la reziliență implică o gamă largă de activități, expertizare, tehnologii, aptitudini și capacități direcționate către construirea capacității de reacție la potențialele amenințări²¹. O astfel de provocare este constituită de coordonarea și sudarea unei game largi de practici și capacități existente în mai multe domenii, astfel încât să poată fi asigurată securitatea atât în cele publice, cât și în cele private, nu doar în cel militar, cât și în cele nemilitare. *Voința politică în conducerea sectorului militar al societății, în alocarea fondurilor*

¹⁷ David J. Galbreath, John R. Deni, *Routledge Handbook of Defence Studies* (extras), Routledge, 2018, pp. 320-321.

¹⁸ *Idem.*

¹⁹ *Idem.*

²⁰ *Idem.*

²¹ *Idem.*

bugetare necesare programelor de înzestrare este absolut necesară consolidării rezilienței în domeniul militar.

ii. Sectorul societal

În accepțiunea aceleiași Școli de la Copenhaga, comunitățile constituie obiectul de referință al sectorului societal, iar securitatea societală²² reprezintă capacitatea unei societăți de a-și menține caracterul esențial în condiții schimbătoare și amenințări posibile sau reale (este evidențiată aici importanța identității colective). Această definiție este ea însăși o trimitere la ideea de reziliență.

Reziliența societală (sau socială) este definită ca răspunsul sistemelor la adversități, prin care promovează bunăstarea unităților sale²³. Aceasta include trei dimensiuni: capacități de a rezista (capacitatea actorilor sociali de a face față și de a depăși o largă gamă de adversități), capacități de adaptare (capacitatea indivizilor de a învăța din experiențele trecute și a se adapta la provocările viitoare din viața lor de zi cu zi) și capacități transformatoare (capacitatea de a crea seturi de instituții care favorizează bunăstarea individuală și coeziunea durabilă a societății în viitoarele crize)²⁴.

Amenințările societale sunt greu de deosebit de cele politice, un exemplu fiind constituit de atacurile la adresa identității naționale. Mai mult, amenințările societale sunt dificil de identificat din cauza faptului că, de cele mai multe ori, se desfășoară în interiorul statelor întrucât securitatea societală depinde de capacitatea de susținere a structurilor tradiționale de limbă, cultură, identitate, religie²⁵.

²² Barry Buzan, *op. cit.*, 2000, pp. 130-131. În această ediție a lucrării lui B. Buzan, apărută la Chișinău și tradusă de Vivia Săndulescu, sunt folosiți termenii „sector social” și „securitate socială”, însă în lucrarea originală, în limba engleză, termenul folosit este „societal sector” și „societal security”, ceea ce se traduce prin „sector societal” și „securitate societală”. Această distincție este foarte importantă, deoarece *securitatea socială* reprezintă acel „sistem de legi, instituții și activități destinate asistării persoanelor afectate de anumite riscuri la care este expusă, de regulă, întreaga populație (șomaj, sărăcie, accidente de muncă, boli profesionale sau de altă natură, invaliditate, maternitate, văduvie, bătrânețe etc.) și prin care se alocă resurse în aceste scopuri cu titlul de drepturi prevăzute de lege și nu ca ajutor filantropic” (conform *Dicționarului de sociologie*, coordonatori C. Zamfir și L. Vlăsceanu, Ed. Babel, București, 1998, pp. 527-528), în timp ce *securitatea societală*, în viziunea lui Buzan și a Școlii de la Copenhaga are sensul prezentat mai sus.

²³ René Bekkers, *Foundations of Societal Resilience*, Talma Lecture 2016, 8 ianuarie 2016, URL: https://renebekkers.files.wordpress.com/2016/01/15_01_08_foundations-of-societal-resilience.pdf, accesat la 12.05.2020.

²⁴ Markus Keck, Patrick Sakdapolrak, „What is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward”, în *Erdkunde*, nr. 67, 2013, pp. 5-18.

²⁵ Barry Buzan, *op. cit.*, 2000, pp. 130-131.

În ceea ce privește relația cu sectorul militar, existența unei identități puternice la nivelul societății de referință asigură nu doar reziliența societală, ci o mărește și pe cea în domeniul militar (personalul militar trebuie să facă față adversității, să se adapteze la schimbări și să depășească provocările).

iii. Sectorul economic

Studiile realizate sub egida OCDE arată că țările pot fi supuse unei variate game de șocuri economice (crize financiare, criza datoriilor suverane, fluctuații ale prețurilor mărfurilor etc.), ce pot spori riscurile și nesiguranța atât pentru cetățeni, cât și pentru investitori și guverne. În acest context, este necesară sporirea rezilienței țărilor la șocuri adverse, definită ca acea capacitate de a restrânge potențialele vulnerabilități, a reduce probabilitatea apariției crizei și a îmbunătăți capacitatea economiei de a face față acestor șocuri²⁶.

Sectorul economic al securității are în vedere relațiile comerciale, capacitățile de producție și finanțele²⁷, dar amenințările economice nu pot fi legate cu ușurință de sfera securității naționale decât în momentul în care depășesc acest sector și le afectează pe celelalte, în special cel politic și militar²⁸. *Așadar, este importantă relația dintre capacitatea economică și cea militară, capacitatea armată a unui stat fiind bazată nu doar pe resursele bugetare, pe rezervele de materii strategice, ci și pe existența unei baze industriale capabilă să susțină forțele armate*²⁹.

Un exemplu concludent este ceea ce se întâmplă în prezent: pandemia de Covid-19 a afectat economiile tuturor țărilor, iar statele pun accent pe planurile de redresare economică, însă acest lucru nu ar trebui să afecteze cheltuielile pentru apărarea și securitatea Europei. Acesta este și mesajul Înalțului Reprezentant al UE pentru Relații Externe și Politică de Securitate în cadrul videoconferinței miniștrilor Apărării din țările UE, la care a participat și Secretarul General al NATO³⁰. De asemenea, în

²⁶ Aida Caldera Sanchez, Morten Rasmussen, Oliver Röhn, *Economic Resilience: What Role for Policies?*, ECO/WKP(2015)69, OECD, p. 5, URL: https://read.oecd-ilibrary.org/economics/economic-resilience-what-role-for-policies_5jrxhgf61q5j-en#page6, accesat la 12.05.2020.

²⁷ Barry Buzan, Ole Wæver, Jaap de Wilde, *op. cit.*, 1998, p. 7.

²⁸ Barry Buzan, *op. cit.*, 2000, p. 134.

²⁹ *Idem.*

³⁰ ***, *Video conference of defence ministers*, European Council, Council of the European Union, 12 mai 2020, URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/fac/2020/05/12/>, accesat la 12.05.2020.

cadrul dezbaterilor a fost subliniată necesitatea consolidării pregătirii și rezilienței pentru viitor, prin efectuarea de exerciții, consolidarea securității cibernetice și combaterea amenințărilor hibride, inclusiv intensificarea eforturilor de combatere a dezinformării.

iv. Sectorul ecologic

Chiar dacă la o primă vedere sectorul ecologic al securității și reziliența în acest domeniu nu par a avea legătură cu reziliența în domeniul militar, și în acest caz există o legătură importantă, deoarece se referă la „relațiile dintre activitatea umană și biosfera planetară”³¹. Deteriorarea acestora, fie prin evoluția necontrolată a omenirii (atât ca număr al populației, cât și ca dezvoltare tehnologică), fie prin afectarea resurselor de apă și hrană prin atacuri teroriste sau hibride, dar și dezastre naturale (cu potențial distructiv și asupra infrastructurii critice), *are impact și asupra domeniului militar, respectiva societate întâmpinând probleme în alocarea resurselor necesare acestuia nu doar pentru realizarea și menținerea rezilienței, ci chiar și pentru supraviețuire.*

Așadar, amenințările ecologice pot prejudicia baza fizică a statului, amenințându-i atât instituțiile, cât și ideea de stat *per se*³². Pandemiile se încadrează în această categorie de amenințări, iar impactul lor asupra securității naționale este evident. Mai mult, organismul militar poate fi afectat nu doar prin criza economică provocată de pandemie despre care am amintit anterior, ci și prin reducerea numărului forțelor armate ca efect al îmbolnăvirilor în rândul acestora, o armată națională devenind incapabilă să își îndeplinească misiunile la capacitate maximă.

În consecință, reziliența ecologică, definită drept capacitate a unui ecosistem de a menține funcțiile și procesele cheie în fața tensiunilor sau presiunilor, prin rezistență și apoi adaptare la schimbare (adaptabilitate, flexibilitate și capacitate de a face față schimbărilor și incertitudinii)³³, este deosebit de importantă pentru realizarea, consolidarea și menținerea rezilienței în celelalte domenii ale sistemului social, chiar și cel militar.

³¹ Barry Buzan, Ole Wæever, Jaap de Wilde, *op. cit.*, 1998, p. 7.

³² Barry Buzan, *op. cit.*, 2000, p. 139.

³³ C.S. Holling, *Resilience and stability of ecological systems*, în „Annual Review of Ecology and Systematics”, nr. 4/1973, pp. 1-23, URL: <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>, accesat la 12.05.2020.

v. Sectorul militar

Conform Școlii de la Copenhaga, cel mai important obiect de referință al sectorului militar este, similar celorlalte domenii, statul, iar elitele conducătoare ale acestuia sunt cei mai importanți actori ai procesului de realizare a securității³⁴. În același timp, amenințările militare pot viza toate componentele statului, de la baza fizică la însăși ideea de stat³⁵.

În prezent, o serie de analiști consideră că *prima linie a apărării este reziliența*³⁶. Astfel, într-un context internațional caracterizat de fluiditate, de amplificare și extindere a conflictualității pe mai multe planuri, de incertitudine și ambiguitate, cu o istorie recentă în care șocurile strategice au devenit din ce în ce mai frecvente, încercările de modificare a modului de raportare la schimbare, conturarea unor strategii de rezistență, adaptare și valorificare a schimbării sunt firești și necesare³⁷.

Dezvoltată deopotrivă la nivelul NATO și UE, reziliența este unul dintre aspectele incluse pe agendele de securitate ale ambelor organizații, fiind menționată ca domeniu central al cooperării dintre ele. Totuși, analiza reflectă, deopotrivă, similitudini și diferențe în modul în care reziliența este abordată de către NATO și UE. Ambele o încadrează în contextul extins al interdependențelor multiple, dar și al contracarării agresiunii hibride, iar viziunile denotă cu claritate rolul jucat de tensionarea relațiilor cu Federația Rusă în acest context. Totuși, având în vedere că, la nivelul UE, reziliența este dezvoltată preponderent în raport cu vecinătatea apropiată, deteriorarea raporturilor dintre Occident și Moscova este mai vizibilă, cel puțin în ceea ce privește formularea documentelor oficiale.

Conceptul cunoaște nuanțe diferite și în modul în care cooperarea interinstituțională este dezvoltată la nivelul celor două organizații. Astfel, Alianța utilizează termenul “whole of government”, în timp ce Uniunea

³⁴ Barry Buzan, Ole Wæever, Jaap de Wilde, *op. cit.*, p. 49.

³⁵ Barry Buzan, *op. cit.*, 2000, pp. 124-125.

³⁶ J. Martín Ramírez, Jerzy Biziewski, *A Shift in the Security Paradigm: Global Challenges* (extras), Springer, Switzerland, 2020, p. 177; Wolf-Dieter Roepke, Hasit Thankey, *Resilience: the First Line of Defence*, 2019, URL: <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/27/resilience-the-first-line-of-defence/index.html>, accesat la 12.05.2020.

³⁷ Pentru o argumentare *in extenso*, a se vedea: Cristina Bogzeanu, „Reziliența: concept, abordări și implicații”, în *Impact Strategic*, nr. 3-4/2017, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, pp. 43-54.

dezvoltă mai degrabă conceptul “whole of society”³⁸. Diferența poate fi explicată nu doar prin însăși natura celor două organizații, ci și prin scopurile și obiectivele lor. Pentru NATO, reziliența se referă la capacitatea guvernului de a-și menține funcționalitatea și a serviciilor civile de a putea îndeplini funcția de sprijin al operațiilor militare. Pentru UE, importantă este evoluția statelor din vecinătate către sisteme democratice, fapt care trebuie să pornească din interiorul societăților respective. În plus, „rezistența” la influența externă este unul dintre obiectivele rezilienței definite nu doar pentru societățile statelor din vecinătate, ci și pentru cele proprii. Totuși, în opinia noastră, reziliența poate aduce plusvaloare nu atât în ceea ce privește relațiile cu statele din vecinătatea apropiată, cât mai ales în ceea ce privește acțiunile de consolidare a propriei securități.

1.3. Realizarea, menținerea și consolidarea rezilienței în abordarea NATO și UE³⁹

La nivelul NATO, problematica rezilienței a început să capete amploare după Summitul de la Varșovia (8-9 iulie 2016), deși ideea în sine este prezentă în viziunea Alianței încă de la înființare: „pentru a fi mai eficiente în atingerea obiectivelor acestui Tratat, părțile, separat și împreună, prin propriile forțe și ajutor reciproc, vor menține și dezvolta capacitatea individuală și colectivă de a rezista unui atac armat” (Art. 3/ *Tratatul de la Washington*). De asemenea, și *Conceptul Strategic al NATO* din 2010 face trimitere la *reziliență*, însă aici sunt subliniate domenii precum comunicațiile, transportul comercial și securitatea energetică⁴⁰.

În cadrul Summitului de la Varșovia, șefii de stat și de guvern ai statelor membre au semnat un *Angajament de a consolida reziliența*. Angajamentul este definit în raport cu întregul spectru de amenințări, inclusiv cele hibride, fiind prezentat drept „o bază esențială pentru descurajare și apărare credibile, precum și pentru îndeplinirea efectivă a

³⁸ *Ibidem*, p. 52.

³⁹ N.A.: Acest subcapitol conține o analiză aprofundată și actualizată, a informațiilor publicate anterior pe aceeași tematică. Pentru detalii a se vedea: Cristina Bogzeanu, *op. cit.*

⁴⁰ ***, *Strategic Concept for the Defence and Security of the Members of the North Atlantic Treaty Organization Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Lisbon 19-20 November 2010*, NATO, 2010, URL: https://www.nato.int/strategic-concept/pdf/Strat_Concept_web_en.pdf, accesat la 12.05.2020.

sarcinilor fundamentale ale Alianței”⁴¹. Reziliența ar presupune, în această perspectivă, menținerea și protejarea capabilităților civile critice, alături și în sprijinul capabilităților militare, precum și cooperarea de tipul „whole of government”. Reziliența vizează, în concepția NATO, capacitatea guvernului de a continua să funcționeze, menținerea furnizării serviciilor pentru populație, precum și sprijinul civil pentru operațiile militare, dar și continuarea investițiilor în capabilități militare robuste, flexibile și interoperabile.

În acest scop, sunt vizate șapte domenii fundamentale asupra cărora este necesară concentrarea eforturilor de dezvoltare a rezilienței (*NATO Resilience Guidelines*):

i. continuitatea funcționării guvernului și a serviciilor guvernamentale critice: capacitatea guvernului de a lua decizii, a le comunica și a le impune pe timpul crizei;

ii. alimentarea cu energie: planuri și rețele electrice de rezervă, atât la nivel național, cât și dincolo de granițe (în 2019, au fost formulate recomandări pentru consolidarea rolului Alianței în realizarea securității energetice, dar și necesitatea ca forțele armate să beneficieze de aprovizionare cu energie fiabilă și durabilă⁴²);

iii. capacitatea de a face față eficient mișcării necontrolate a oamenilor și reducerea riscului ca acestea să intre în conflict cu desfășurările militare ale NATO;

iv. gestionarea resurselor de apă și alimentare: garantarea siguranței rezervelor în fața perturbărilor sau sabotajelor;

v. capacitatea de a face față unui număr mare de victime umane: garantarea faptului că sistemele de sănătate civile pot face față și că există rezerve medicale suficiente și securizate;

vi. funcționarea rețelelor de telecomunicații și cibernetice: garantarea funcționării sistemelor de telecomunicații și cibernetice chiar și în condiții de criză, cu o capacitate de back-up suficientă (în 2019, această cerință a fost adusă la zi ca urmare a evoluției tehnologiilor de

⁴¹ ***, *Commitment to enhance resilience Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Warsaw, 8-9 July 2016*, NATO, 2016, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133180.htm, accesat la 12.05.2020.

⁴² ***, *The Secretary General's Annual Report 2019*, NATO, 19.03.2020, p. 65, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190315_sgar2018-en.pdf, accesat la 20.03.2020.

telecomunicații, consolidarea și menținerea rezilienței necesitând: opțiuni solide de restaurare a sistemelor în caz de perturbare sau de întrerupere; acces prioritar pentru autoritățile naționale la rețelele de comunicații în situații de criză; planuri atente de gestionare a riscurilor și măsuri de atenuare; distribuirea în timp util a informațiilor în cadrul guvernelor și comunicare cu sectorul privat⁴³);

vi. viabilitatea sistemelor de transport: garantarea faptului că forțele NATO se pot deplasa rapid pe teritoriul Alianței și că serviciile civile se pot baza pe rețelele de transport, chiar și în cazul unei crize⁴⁴.

Aceste cerințe au la bază concluzia că mediul strategic s-a modificat considerabil în ultimul deceniu și jumătate, ceea ce face ca *reziliența structurilor civile să constituie prima linie de apărare în societatea contemporană*, domeniul unde principala responsabilitate este cantonată la nivelul fiecărui stat membru în parte. Mai departe, conform *Declarației Summitului de la Bruxelles* (11-12 iulie 2018), deși „națiunile își păstrează principala responsabilitate pentru securitatea internă și propria reziliență, NATO adaugă valoare și are un rol de jucat în completarea eforturilor internaționale mai largi și în conformitate cu dreptul internațional și scopurile și principiile Cartei ONU”⁴⁵. În acest sens, reziliența este invocată în cazul actelor de terorism (Alianța poate spori eforturile și capacitatea națională a aliaților pentru prevenirea, atenuarea, răspunsul și reziliența la actele de terorism), al amenințărilor cibernetice (apărare națională cibernetică puternică prin implementarea *Angajamentului pentru Apărare Cibernetică*, important pentru consolidarea rezilienței cibernetice), al amenințărilor hibride (NATO asistă aliații în toate nivelurile campaniei hibride) și al securității energetice (furnizare stabilă și fiabilă de energie, diversificarea rutelor, furnizorilor și resurselor energetice, precum și interconectivitatea rețelelor de energie sunt de o

⁴³ *Ibidem*, p. 26.

⁴⁴ ***, „Resilience: a core element of collective defence”, în *NATO Review*, <https://www.nato.int/docu/review/2016/Also-in-2016/nato-defence-cyber-resilience/EN/index.htm>, accesat la 12.05.2020; Tim Prior, „NATO: Pushing Boundaries for Resilience”, în *CSS Analysis in Security Policy*, nr. 213, septembrie 2017, URL: <https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse213-EN.pdf>, accesat la 12.05.2020.

⁴⁵ ***, *Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018*, NATO, 2018, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm, accesat la 12.05.2020.

importanță critică și cresc rezistența aliaților împotriva presiunii politice și economice)⁴⁶.

Aceste idei sunt subliniate și în *Raportul Anual al Secretarului General al NATO* (2019), în sensul în care deși reziliența și pregătirea civilă sunt în principal o responsabilitate națională, statele membre reziliente sunt esențiale pentru securitatea colectivă a NATO, deoarece forțele armate se bazează în mod semnificativ pe infrastructura și capacitățile de transport, comunicațiile prin satelit și rețelele de internet civile⁴⁷.

În ceea ce privește *amenințarea hibridă*, *strategia NATO* este construită pe trei piloni, dintre care primul implică în mod necesar realizarea, consolidarea și menținerea rezilienței. Este vorba despre pregătire, descurajare și apărare. Pregătirea înseamnă, pe de o parte, colectarea continuă, schimbul și evaluarea informațiilor pentru a detecta și atribui o activitate hibridă în desfășurare și, pe de altă parte, a ajuta statele membre în identificarea vulnerabilităților naționale și consolidarea propriei reziliențe. Descurajarea se referă la faptul că Alianța este hotărâtă să acționeze prompt oricând și oriunde este nevoie, în timp ce continuă să sporească nivelul de realizare a stadiului necesar de *readiness* și de pregătire al forțelor și să își consolideze procesul decizional și structura sa de comandă ca parte a posturii de descurajare și apărare. În fine, dacă descurajarea eșuează, NATO este pregătită să apere oricare dintre aliați împotriva oricărei amenințări și, pentru aceasta, forțele sale sunt capabile să reacționeze rapid și activ oricând și oriunde este nevoie⁴⁸.

Impactul major al pandemiei de Covid-19 asupra securității a confirmat că reziliența presupune planificare, pregătire și evaluare periodică, criza sanitară manifestându-se, în special în prima parte a anului 2020, în multe dintre cele șapte domenii fundamentale stabilite de NATO pentru măsurarea nivelului de reziliență la nivel național. Practic, pandemia de Covid-19 a testat însăși reziliența statelor în situații de criză. Creșterea exponențială a numărului de infectări a depășit adesea

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ ***, *The Secretary General's Annual Report 2019*, NATO, 19.03.2020, pp. 25-26, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_publications/20190315_sgar2018-en.pdf, accesat la 20.03.2020.

⁴⁸ ***, *NATO's response to hybrid threats*, NATO, 08.08.2019, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm, accesat la 12.05.2020.

capacitatea sistemelor sanitare de a furniza asistența medicală necesară. Multe dintre statele aliate s-au confruntat în aceeași perioadă cu caracterul insuficient al echipamentelor medicale necesare în aceste condiții, impunerea măsurilor restrictive pentru limitarea deplasărilor de persoane între state, precum și presiunea de a transporta echipamente medicale și pacienți între spitale din diferite state și orașe au testat gradului de reziliență pe care fiecare stat în parte îl are în condiții de criză, precum și a valorii adăugate de NATO în acest context. Spre exemplu, Centrul Euro-Atlantic de Coordonare a Răspunsului de Dezastre (*Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre – EADRCC*), principalul organism NATO de răspuns la urgențe civile, a realizat coordonarea solicitărilor și ofertelor de sprijin umanitar din partea statelor aliate și parteneri. O altă direcție de acțiune a fost sprijinirea autorităților civile în lupta contra pandemiei prin transportul aerian de echipamente medicale critice sau pacienți, construirea de spitale de campanie etc. În plus, au fost organizate activități de contracarare a dezinformării.

De asemenea, deși marea parte a atenției și a efortului la nivel național și aliat erau îndreptate spre gestionarea efectelor pandemiei, riscurile și amenințările de securitate formulate anterior acesteia s-au menținut și, chiar, în anumite cazuri s-au accentuat și diversificat. Unul dintre exemplele relevante în acest sens este cel al amenințării hibride, în special în ceea ce privește dimensiunea informațională a acestui tip de agresiune. Actori statali și nonstatali au valorificat criza sanitară pentru a răspândi știri false, pentru a dezinforma și pentru a face propagandă, cu scopul de a submina societățile occidentale și eficiența măsurilor adoptate la nivel guvernamental pentru limitare a răspândirii bolii.

În egală măsură, au reieșit o serie de vulnerabilități și lecții învățate, care au subliniat că reziliența este prima linie de apărare și că securitatea colectivă depinde de aceasta. Astfel, la întâlnirea miniștrilor apărării ai statelor membre NATO a fost decisă actualizarea principiilor orientative de reziliență ale NATO⁴⁹. De asemenea, a fost aprofundată cooperarea cu UE în privința rezilienței și a instrumentelor la dispoziție, în special referitoare la evaluarea riscurilor, evacuările medicale, contracararea amenințărilor

⁴⁹ ***, *Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meetings of NATO Defence Ministers by teleconference, 18 June 2020*, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_176561.htm, accesat la 15.03.2021.

hibride, răspunsul la incidente cu victime numeroase și protecția infrastructurii critice⁵⁰.

Raportul Grupului de reflecție numit de Secretarul General al NATO⁵¹ (noiembrie 2020) conține, printre altele, o serie de analize și recomandări în ceea ce privește abordarea rezilienței, care reflectă evoluțiile de securitate recente. Printre acestea se numără:

i. includerea schimbării climatice și a altor amenințări nonmilitare, precum pandemiile în planificarea în domeniul rezilienței și managementului crizelor la nivel NATO;

ii. crearea unui *Centru de Excelență pentru Reziliența Democratică* (cu scopul de a sprijini aliații, la cerere, în consolidarea rezilienței societale pentru a rezista în fața interferenței actorilor externi ostili în funcționarea instituțiilor și proceselor lor democratice⁵²);

iii. dezvoltarea rezilienței aliaților și NATO având în vedere că se profilează posibilitatea ca Republica Populară Chineză să constituie o provocare la adresa capacității de a dezvolta reziliența colectivă NATO, de a prezerva infrastructura critică, de a aborda tehnologii noi și de a proteja sectoare sensibile ale economiei, cum ar fi lanțurile de aprovizionare⁵³. Este, de asemenea, adăugată dezvoltarea rezilienței în domeniul cibernetic pentru a contracara atacurile și dezinformarea care își au originea în China⁵⁴.

Se observă că adaptarea NATO, alianță a cărei componentă militară este deosebit de importantă, la evoluția mediului de securitate internațional este corelată ideii de reziliență, un concept cu origini în sfera civilă a vieții sociale. Acest lucru se întâmplă, deoarece, în prezent, linia de demarcație dintre militar și nemilitar este facil de trecut, iar dovadă stau amenințările hibride.

Mai mult, atât *Raportul anual al Secretarului General*, cât și *Raportul Grupului de Reflecție* numit de acesta relevă o abordare a

⁵⁰ ***, *The Secretary General's Annual Report 2020*, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/3/pdf/sgar20-en.pdf, accesat la 20.03.2021.

⁵¹ ***, *NATO 2030: United for a New Era, Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General*, 25 noiembrie 2020, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf, accesat la 12.01.2021.

⁵² *Ibidem*, p. 14.

⁵³ *Ibidem*, p. 17.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 28.

rezilienței pe toate cele patru sectoare – militar, economic, politic, social și chiar de mediu. Experiența pandemiei de Covid-19, atât prin impactul asupra sistemelor publice, cât și prin acutizarea rivalității geopolitice a constituit principalul stimul în această direcție. Dezvoltarea rezilienței rămâne, în primul rând, o responsabilitate a fiecărui stat membru, dar devine mult mai pregnant rolul jucat de Alianță în acest context. „Națiunile aliate își mențin responsabilitatea primară în privința securității naționale și pentru reziliența proprie, totuși, ar fi benefic să lucreze în comun mai hotărât, coordonat și integrat în vederea stabilirii și coordonării capabilităților pentru a face față evenimentelor cu probabilitate scăzută, dar impact major. NATO ar putea oferi o creștere bruscă statelor individuale, ale căror capabilități ar putea fi depășite”⁵⁵.

Având în vedere actualul context de securitate, considerăm că reziliența – minimizarea daunelor, revenirea rapidă la stabilitate, generarea de strategii îmbunătățite în vederea abordării unor provocări similare în viitor –, va rămâne un concept cheie în ecuația de securitate a actorilor occidentali. De asemenea, cel mai probabil, diversificarea și/sau acutizarea riscurilor și amenințărilor de securitate va determina aprofundarea cadrului conceptual al rezilienței, precum și adaptarea modului în care aceasta este implementată la eventualele provocări de securitate.

Așadar, la nivelul NATO, unde componenta militară este puternic dezvoltată, reziliența a fost abordată, în primul rând, din perspectiva menținerii nivelului de pregătire civilă pentru a reduce vulnerabilitățile în fața riscului unui atac, precum și a de a sprijini forțele militare în timpul desfășurării misiunilor. La nivelul UE, unde componenta militară nu este încă pe deplin dezvoltată, reziliența este orientată, după cum am menționat anterior, pe două dimensiuni majore: a) „reziliența democrațiilor proprii” și b) reziliența statelor din vecinătatea imediată.

Atunci când este menționată în raport cu democrațiile europene, *Strategia globală pentru Politică externă și de Securitate a Uniunii Europene* (EUGS 2016) accentuează importanța respectării valorilor proprii, așezată în strânsă legătură cu credibilitatea și influența externă a

⁵⁵ *Ibidem*, p. 33.

organizației⁵⁶. Din această perspectivă, implicațiile conceptului devin similare cu cele dezvoltate la nivelul NATO. În acest caz, creșterea rezilienței este văzută ca rezultat al cumulului a trei acțiuni majore:

- a) dezvoltarea capabilităților în plan cibernetic;
- b) încurajarea investițiilor și dezvoltarea competențelor, prin cooperare în programe de cercetare și inovare, instruire, exerciții și achiziții;
- c) dezvoltarea întregului spectru de capabilități militare necesare pentru a putea răspunde crizelor externe.

Reziliența statelor și societăților din vecinătatea estică și sudică este cea de-a doua prioritate a acțiunii externe, după securitatea Uniunii. Astfel, putem considera că UE dezvoltă conceptul în discuție într-o abordare de tipul „whole-of-society”, care pleacă de la importanța indivizilor, comunităților locale, interacțiunilor dintre acestea, precum și a raporturilor cu organizațiile interguvernamentale, societatea civilă, mediul academic, mass-media etc⁵⁷.

Conform textului EUGS 2016, reziliența presupune capacitatea statelor și a societăților de a se reforma astfel încât să reziste și să se recupereze în urma crizelor interne și externe, creându-se premisele pentru dezvoltarea sustenabilă și evoluția societăților, ceea ce este în avantajul Uniunii și al statelor din regiunile învecinate. Mai departe, o societate rezilientă este caracterizată de adoptarea unui sistem democratic de guvernare, încredere a populației în instituții și dezvoltare durabilă⁵⁸. Finalmente, reziliența este prezentată, în raport cu vecinătatea estică, puternic marcată de influența Rusiei, ca fiind capacitatea unui actor de a-și defini unilateral relația cu Uniunea⁵⁹.

Totodată, de reținut este faptul că, în ceea ce privește UE, reziliența nu a fost un concept utilizat doar după publicarea EUGS 2016. Dezvoltări

⁵⁶ ***, *Shared vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, iunie 2016, Brussels, URL: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>, accesat la 12.10.2017.

⁵⁷ Darren Brunk, „Whole-of-society peacebuilding: A new approach for forgotten stakeholders”, în *International Journal*, nr. 7/2016, pp. 70-72.

⁵⁸ ***, *Shared vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, June 2016, Brussels, pp. 23-24, URL: <https://europa.eu/globalstrategy/en/european-security-strategy-secure-europe-better-world>, accesat la 12.10.2017.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 33.

anterioare pot fi regăsite în ceea ce privește protecția infrastructurii critice⁶⁰ sau securitatea alimentară⁶¹. În contextul recent însă, UE își propune o așa-numită *abordare strategică a rezilienței*, care să contribuie la creșterea impactului pe care acțiunea sa externă îl are și pentru a susține atingerea obiectivelor Uniunii în materie de dezvoltare, asistență umanitară, politică externă și de securitate⁶².

Mai departe, dezvoltarea rezilienței ocupă un loc important și în cadrul cooperării dintre cele două organizații. *Declarația comună a NATO și UE* (iulie 2016) menționează reziliența atât ca parte a efortului comun de a contracara amenințările hibride, cât și în relație cu statele vecine din sudul și estul celor două organizații⁶³. Documentul subliniază că dezvoltarea rezilienței în fața amenințărilor hibride presupune ca NATO și UE să coopereze în analiza, prevenția, detectarea și avertizarea timpurie, precum și în schimbul de informații cu privire la acestea. Având în vedere că cele două organizații reunesc un număr considerabil de state membre în comun, vizând într-o măsură considerabilă, același teritoriu și confruntându-se cu provocări de securitate comune, cooperarea interorganizațională în dezvoltarea rezilienței devine cel puțin la fel de importantă ca și cooperarea interinstituțională în situația dezvoltării rezilienței la nivel statal. Consolidarea unei viziuni comune la nivelul NATO și UE, cu elemente compatibile sau complementare, atunci când este cazul, referitoare la ce anume reprezintă reziliența, ce măsuri presupune dezvoltarea ei și ce caracteristici trebuie urmărite, devine, astfel, un element central, pentru ambele organizații.

În mod firesc, similar cazului NATO, și pentru Uniunea Europeană pandemia de Covid-19 a echivalat cu o testare dură a rezilienței în ambele

⁶⁰ ***, *Commission Staff Working Document on a new approach to the European Programme for Critical Infrastructure Protection Making European Critical Infrastructures more secure*, Brussels, 2013, URL: <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/10102/2013/EN/10102-2013-318-EN-F1-1.PDF>, accesat la 20.08.2017.

⁶¹ ***, *Communication from the Commission to the European Parliament and the Council. The EU Approach to Resilience: Learning from Food Security Crises*, Brussels, 3 octombrie 2012, URL: http://ec.europa.eu/echo/files/policies/resilience/com_2012_586_resilience_en.pdf, accesat la 14.10.2017.

⁶² ***, *Joint Communication to the European Parliament and the Council. A Strategic Approach to Resilience in the EU's External Action*, European Commission, High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy, Brussels, 7 iunie 2017, p. 2, URL: https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/joint_communication_a_strategic_approach_to_resilience_in_the_eus_external_action-2017.pdf, accesat la 20.08.2017.

⁶³ ***, *Joint declaration by the President of the European Council, the President of the European Commission, and the Secretary General of the North Atlantic Treaty Organization*, 8 July 2016, URL: https://www.nato.int/cps/ic/natohq/official_texts_133163.htm, accesat la 12.10.2017.

dimensiuni descrise mai sus – reziliența democrațiilor proprii, respectiv reziliența statelor din vecinătatea imediată. Aparenta incapacitate a UE de a reacționa în prima fază a pandemiei (primăvara anului 2020)⁶⁴ s-a constituit, pentru actori terți, într-o oportunitate remarcabilă pentru a întreprinde acțiuni de agresiune hibridă asupra democrațiilor europene, asupra coeziunii acestora, dar și asupra credibilității pe care modelul european o are în regiunile din vecinătatea imediată a UE. Au fost astfel scoase în evidență vulnerabilități, care au determinat schimbări în abordarea problematicii rezilienței, în principiu, prin accentuarea importanței acesteia.

Astfel, și la nivelul UE, se observă un proces de adaptare la evoluțiile mediului strategic, la riscurile și amenințările de securitate, context în care reziliența continuă să fie legată în mod primar de sectoarele civile ale securității – politic, economic, societal, ecologic.

Unul dintre cele mai simple, dar și mai clare exemple privind creșterea importanței rezilienței la nivelul UE în raport cu sectoarele politic și societal reiese chiar din Cadrul Financiar Multianual al UE 2021-2027 (*Multiannual Financial Framework – MFF 2021-2027*) și din cel de redresare economică (*Next Generation EU*), ambele formulate și aprobate în cursul anului 2020. Astfel, varianta finală a MFF 2021-2027, aprobată spre finele lunii iulie 2020, cuprinde un capitol financiar *Coeziune, reziliență și valori*, bugetat cu 377,8 miliarde de euro⁶⁵. Deși bugetul este sensibil mai mic decât propunerea anterioară a Comisiei europene (984,5 miliarde de euro pentru capitolul *Coeziune și valori*⁶⁶), documentul este edificator pentru modul în care reziliența este abordată la nivelul Uniunii, respectiv preponderent în relație cu sectorul politic și societal al securității. De altfel, acestea sunt și sectoarele care au fost cel mai frecvent ținta agresiunilor hibride.

Mai departe, planul de redresare economică post-pandemie include o serie fonduri principale: a) Facilitatea de redresare și reziliență:

⁶⁴ N.A.: Pentru o analiză privind cauzele ritmului lent de reacție a UE în prima fază a pandemiei, a se vedea: Cristina Bogzeanu, „Apărarea europeană – schimbare de curs în contextul pandemiei de Covid-19?”, în *Impact strategic*, nr. 2[75]/2020, pp. 120-134, URL: https://cssas.unap.ro/ro/pdf_publicatii/is75.pdf, accesat la 10.03.2021.

⁶⁵ ***, *Headings: expenditure categories*, URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/spending/headings_en#heading-2-cohesion-resilience-and-values, accesat la 10.03.2021.

⁶⁶ ***, *Comunicare a Comisiei. Un buget care capacitează puterea de acțiune a planului de redresare pentru Europa*, Bruxelles, 27 May 2020, URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0442&from=EN>, accesat la 10.06.2020.

împrumuturi și granturi pentru a sprijini reformele și investițiile la nivelul statelor membre (elementul central al *Next Generation EU*); b) Fondul social european, destinat sprijinirii tinerilor în încadrarea pe piața muncii și reconversia profesională; b) RescEU, menit să protejeze populația în fața dezastrelor și să gestioneze riscurile asociate urgențelor (flotă de aeronave pentru stingerea focului, depozite de echipamente medicale și spitale de campanie); d) REACT-EU (răspuns imediat la izbucnirea pandemiei de coronavirus).

În ceea ce privește sectorul militar al rezilienței la nivelul UE, organizația este caracterizată de o serie de particularități. La nivelul UE, dimensiunea de apărare a rămas un proces în evoluție, nefinalizat încă. Din 2016, odată cu îndreptarea mediului internațional către un caracter competitiv, cu Brexit, cu tensionarea relațiilor dintre UE și SUA, dar și în contextul succedării rapide a crizelor, evoluția dezvoltării dimensiunii de apărare luase avânt, fiind lansate o serie de inițiative menite să ducă la dezvoltarea unei autonomii strategice. În viziunea EUGS, dezvoltarea întregului spectru de capabilități militare necesare pentru a putea răspunde crizelor externe era una dintre principalele direcții de dezvoltare a rezilienței. Evoluțiile de pe parcursul anului 2020 au arătat însă că UE este încă departe de a dezvolta și coordona un cumul de forțe capabil să asigure Uniunii acea autonomie strategică, care presupunea capacitatea acesteia a asigura securitatea proprie și a vecinătății imediate. Astfel, pe de o parte, securitatea și apărarea au fost incluse pentru prima oară în planificarea bugetară multianuală⁶⁷, însă cu un buget redus față de propunerile inițiale (13,2 miliarde de euro, în varianta finală din 2020, prin comparație cu 29,1 miliarde de euro în propunerea anterioară a Comisiei Europene). De asemenea, inițiativele de dezvoltare a echipamentelor militare la nivelul UE (PESCO) au continuat, însă neavând la dispoziție suficient timp pentru a acoperi deficitul de capabilități pentru a atinge nivelul de ambiție. Mai mult, raportul anual CARD din 2020 menționează: „Peisajul european al apărării rămâne fragmentat și lipsit de coerență în câteva aspecte, în special în ceea ce privește capabilitățile de apărare și dezvoltarea lor. Nivelul de ambiție militar pentru PSAC nu este realizabil în prezent, iar angajamentul pentru misiunile și operațiile PSAC este

⁶⁷ ***, *Headings: expenditure categories*, URL: https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/spending/headings_en#heading-2-cohesion-resilience-and-values, accesat la 10.03.2021.

foarte scăzut, cu disparități substanțiale între statele membre participante în ceea ce privește cadrele de angajare și efortul operațional general”⁶⁸. Mai departe, documentul menționează că planurile de apărare ale statelor membre sunt legate, în primul rând, de interesul național de apărare⁶⁹, care diferă de la stat la stat în funcție cultura strategică și de securitate a fiecărui stat în parte. Așadar, pentru a fi posibilă dezvoltarea întregului spectru de capabilități militare necesare pentru a putea răspunde crizelor externe – direcție majoră de acțiune pentru dezvoltarea rezilienței – este necesară dezvoltarea unei culturi strategice și de securitate comune la nivel european, respectiv, de depășirea fragmentării în acest domeniu.

În aceeași ordine de idei, în 2020, a fost lansat și un proces de reflecție asupra apărării și securității ce urmează a se finaliza în 2022 – *Strategic Compass* (Busola Strategică). Procesul va aborda patru domenii interconectate: a) misiunile de management al crizelor; b) *reziliența*; c) capabilități și instrumente; d) cooperarea cu parteneri. *Strategic Compass* este gândit în patru faze succesive: a) analiza riscurilor și amenințărilor; b) conflictele în vecinătatea comună; c) provocări ridicate de actori statali; d) amenințări ale actorilor non-statali. Prima etapă, cea a analizei amenințărilor s-a finalizat în noiembrie 2020, raportul rezultat având un caracter clasificat tocmai pentru a favoriza abordarea deschisă a tuturor aspectelor.

Criza sanitară debutată în anul 2020, desfășurată concomitent cu agresiunea hibridă în contextul în care caracterul competitiv al sistemului internațional devine de netăgăduit, au făcut ca, și la nivelul UE, reziliența să devină nu doar un concept cheie în contextul securității, ci și unul în plină evoluție. Una dintre principalele schimbări vizibile în planul abordării rezilienței de către Uniunea Europeană este glisarea atenției principale asupra ei însăși, fără ca acest lucru să echivaleze cu o nouă scădere a nivelului de ambiție în ceea ce privește regiunile învecinate. Efectele extrem de negative ale derapajelor anumitor state membre de la valorile europene asupra coeziunii europene, alături de acțiunile de dezinformare și propagandă ale actorilor terți (în special Rusia și, din ce în ce

⁶⁸ ***, *2020 CARD Report*, European Defence Agency, p. 1, URL: <https://eda.europa.eu/docs/default-source/reports/card-2020-executive-summary-report.pdf>, accesat la 15.02.2021.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 2.

mai pregnant, China⁷⁰), implicarea acestora în procesele electorale justifică efortul de a consolida coeziunea în baza valorilor comune, unde democrația liberală joacă un rol central. Includerea rezilienței în capitolul bugetar din MFF 2021-2027 alături de coeziune și valori este demonstrativ. De altfel, greutatea covârșitoare a acesteia în actualul context este coroborată și de recomandarea Grupului de reflecție al NATO de a crea un *Centru de Excelență pentru Reziliența Democratică*.

În opinia noastră, într-un orizont de timp scurt și mediu, efortul UE se va concentra către consolidarea rezilienței în sectoarele economic, societal, politic și de mediu. Unul dintre cele mai concludente argumente în această direcție poate fi regăsit în discursul anual al președintelui Comisiei Europene asupra stării Uniunii. Discursul din septembrie 2020 s-a concentrat cu precădere asupra acestor sectoare, punând accent pe importanța valorilor comune, a redresării economice, digitalizării, securitizării spațiului cibernetic, pactului verde⁷¹.

Pentru UE, reziliența statelor și societăților democratice, fundamentate pe valorile democrației liberale și coeziunea și solidaritatea rezultată la nivel european constituie așadar o pre-condiție pentru a fi capabilă să acționeze pe toate direcțiile de acțiune pentru consolidarea rezilienței per ansamblu.

Având în vedere actualul context de securitate, considerăm că reziliența – minimizarea daunelor, revenirea rapidă la stabilitate, generarea de strategii îmbunătățite în vederea abordării unor provocări similare în viitor –, va rămâne un concept cheie în ecuația de securitate a actorilor occidentali. De asemenea, cel mai probabil, diversificarea și/sau acutizarea riscurilor și amenințărilor de securitate va determina aprofundarea cadrului conceptual al rezilienței, precum și adaptarea modului în care aceasta este implementată la eventualele provocări de securitate.

⁷⁰ ***, *EEAS Special Report Update: Short Assessment of Narratives and Disinformation around the Covid-19/Coronavirus Pandemic (Updated 2-22 April)*, European External Action Service, 24 aprilie 2020, URL: <https://euvsdisinfo.eu/eeas-special-report-update-2-22-april/>, accesat la 25.04.2020.

⁷¹ ***, *State of the Union Address by President von der Leyen at the European Parliament Plenary*, 16 septembrie 2020, URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_20_1655, accesat la 20.10.2020.

CAPITOLUL 2

METASISTEMUL¹ PUBLIC AL ROMÂNIEI

Mirela ATANASIU

În perspectiva teoretică a domeniului relațiilor internaționale, statele sunt nucleul sistemului internațional, entități distincte fără de care acesta nu poate exista². Inițial, statele au fost create de grupuri umane care au găsit un scop comun în a lupta împreună în războaie împotriva atacatorilor ce doreau să le acapareze teritoriile. Astăzi, statele au devenit mult mai mult, constituind o formă de control central al serviciilor publice și ocupându-se de bunăstarea cetățenilor lor.

Conform Dicționarului *Britannica*, statul, ca organizare politică a societății, este o formă de asociere umană ce se distinge de alte grupuri sociale prin: scopul său – stabilirea ordinii și securității –, metodele sale – legile stabilite și aplicarea acestora –, teritoriul său – zona de jurisdicție sau limitele sale geografice – și suveranitatea sa³. În știința administrației „statul se poate defini ca fiind modul de organizare și manifestare a puterii publice de pe un anumit teritoriu exercitată asupra unei populații aflate în acel loc și care realizează conducerea socială în ansamblul ei sprijinindu-se, la nevoie, pe constrângerea proprie în

¹ N.A.: Pe parcursul acestui capitol, metasistemul public al României este văzut ca suprasistem care include, pe lângă o multitudine de sisteme de diverse dimensiuni care nu fac obiectul studiului de față, și o serie de mari sisteme publice naționale. Pentru a atinge scopul temei cercetare, ne vom raporta la metasistem în sensul său simplist de „sistem de sisteme”, așa cum conceptul este văzut de către o serie de specialiști din domenii tehnologice: C.H. Dagi, N. Kilicay-Ergin, „System of Systems Architecting”, în M. Jamshidi (ed.), *System of Systems Engineering: Innovation for the 21st Century*, John Wiley, 2009, pp. 77–100; D.M. Buede, *The Engineering Design of Systems*, 2nd ed., John Wiley, 2009; G. Reza Djavanshir, Ali Alavizadeh, M. J. Tarokh, „From System-of-Systems to Meta-Systems: Ambiguities and Challenges”, în *System of Systems*, InTech Publishers, 2021, pp. 1-13; Polinpapilinho F. Katina, Behnido Y. Calida, „Complex System Governance: Implications and research directions”, în The National Academies Science, Engineering, Medicine, URL: https://sites.nationalacademies.org/cs/groups/dbassesite/documents/webpage/dbasse_179908.pdf, accesat la 04.04.2021.

² Alexander Wendt, *A Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, United Kingdom, 1999, p. 14.

³ ***, „State sovereign political entity”, *Britannica*, URL: <https://www.britannica.com/topic/state-sovereign-political-entity>, accesat la 04.04.2021.

vederea aplicării dreptului”⁴. Considerând punctele comune ale definițiilor de mai sus, simplist, *statele reprezintă entități politice suverane organizate într-un teritoriu, ca expresie a puterii publice a cetățenilor*.

Statul ca principală instituție politică a societății constituie ansamblul organelor politice de guvernare, desemnând aparatul de direcționare a societății politice⁵. Autoritatea statului este proiectată în trei componente distincte – puterea legislativă (Parlamentul compus din Senat și Camera Deputaților), puterea executivă (Guvern, Președinte) și puterea judecătorească (instanțele judecătorești) –, care exercită funcții corespunzătoare (adoptarea legilor, aplicarea legilor de către administrația publică a statului, soluționarea cazurilor de încălcare a legilor și stabilirea răspunderii juridice a celor vinovați⁶). Exprimarea puterilor în stat presupune existența unei forme instituționalizate de organizare, aparatul de stat⁷, care dă expresie concretă puterii publice⁸ și între care există un ansamblu de relații ale căror organizare și ierarhizare creează un sistem de stat sau un sistem național.

România, conform Constituției sale, „este un stat de drept, democratic și social”⁹. Așadar, statul român nu poate funcționa în afara dreptului, de aceea acesta reprezintă „un sistem de norme juridice care se autoprotejează”¹⁰ organizat într-o formă „în care puterea este exercitată de popor”¹¹ și „puterea imensă, care se ridică deasupra oamenilor și care își stabilește ca scop să le asigure existența, să vegheze la soarta lor în mod absolut, detaliat, prevăzător și blând”¹².

⁴ Ioan Santai, *Drept administrativ și știința administrației*, vol. 1, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2005, p. 83.

⁵ Ioan Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și comparat*, Editura C.H. Beck, București, 2006, p. 329.

⁶ Ioan Santai, Vasile Tabără, *Administrație publică*, Editura Techno Media, Sibiu, 2011, p. 11.

⁷ N.A.: Aparat de stat – totalitatea organelor de stat care îndeplinesc funcțiile acestuia; totalitatea angajaților acestor organe. A se vedea URL: <https://dexonline.ro/definitie/aparat>, accesat la 06.01.2021.

⁸ Marieta Safta, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I. „Teoria generală a dreptului constituțional. Drepturi și libertăți”, Ediția a 4-a revizuită, Editura Hamangiu, București, 2018, p. 22.

⁹ ***, *Constituția României*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 767, Partea I, din 31 octombrie 2003, Art. 1 (3).

¹⁰ Definiția statului de drept. A se vedea: Anton P. Paralgî, *Dicționar de administrație publică*, Ediția a doua revizuită și adăugită, Editura Economică, București, 2004, p. 221.

¹¹ Definiția democrației. A se vedea: <https://dexonline.ro/definitie/democra%C8%9Bie/> 905255, accesat la 03.01.2020.

¹² Definiția statului social. A se vedea: Anton P. Paralgî, *op. cit.*, p. 222.

Așadar, poporul este reprezentat prin aleșii săi în mod democratic în instituțiile statului, iar *statul are rolul de întreținere a unui sistem de asigurare a nevoilor comunităților*, dar și de reglementare a relațiilor sociale dintre stat, grupuri și indivizi, în limitele unui cadru juridic prestabilit.

„Statele (naționale¹³, n.a.) sunt considerate a fi sisteme care, la rândul lor, conțin sisteme organizate la scară mai redusă”¹⁴. Astfel, considerăm că sistemul de stat se poate împărți după forma de organizare juridică în două mari diviziuni – sistem public și sistem privat¹⁵, fiecare dintre acestea manifestându-se între limitele frontierelor de stat. Dar, de cele mai multe ori, parteneriatele public-privat mobilizează ambele sectoare pentru furnizarea de bunuri și servicii de importanță națională, care țin în mod tradițional de sectorul public, granița dintre cele două fiind greu de identificat. De asemenea, suprasistemul național poate fi împărțit în diferite alte categorii care, deși nu toate sunt reglementate juridic, sunt identificate în limbajul comun și utilizate în literatura de specialitate sau în cutumele diferitelor dimensiuni ale statului drept sisteme. Astfel, *după nevoia umană acoperită* putem identifica sistemele naționale: de securitate, de educație, de sănătate, de siguranță etc.; *după domeniul abordat*, avem sistemele naționale: social, politic, economic, militar, sanitar, cultural etc.

De asemenea, în accepțiuni diverse, componența sistemelor din cadrul suprasistemului național poate fi diferită. De exemplu, în perspectiva definirii conceptului securității naționale prin considerarea sectoarelor de securitate identificate de Școala de gândire de la Copenhaga¹⁶, sistemul național de securitate (ca sistem component al suprasistemului național) conține subsistemele politic, economic, militar, social și de mediu, dar în accepțiunea conceptului de securitate națională extinsă, din cea mai recentă Strategie de apărare națională în

¹³ „România este stat național”, conform art. 1(1) al Constituției României din 2003.

¹⁴ Pavel Brazhnikov, „Social Systems: Resources and Strategies”, în *Systems*, vol. 5(4), nr. 51, noiembrie 2017, p. 1. URL: <https://www.mdpi.com/2079-8954/5/4/51/html>, accesat la 03.01.2021.

¹⁵ N.A.: Diferența dintre public și privat va fi explicată în subcapitolul următor.

¹⁶ Barry Buzan, Ole Wæever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, UK, 1998, pp. 141-142.

vigoare din 2020, securitatea și apărarea sunt considerate a fi complementare în cadrul sistemului național de securitate care integrează o paletă mai largă de dimensiuni (apărarea armată, politica externă, ordinea publică, activitatea de informații, contrainformații și de securitate, managementul crizelor)¹⁷ și de domenii (educație, cultură, sănătate, economic, demografie, financiar, mediu, securitatea energetică sau cea cibernetică, securitatea infrastructurilor critice și a patrimoniului istoric și cultural)¹⁸, care pot constitui subsisteme ale sistemului național de securitate. Mai mult, unele dintre aceste dimensiuni și domenii de securitate vor fi identificate, în cele de urmează, drept *mari sisteme publice ale suprasistemului național* datorită importanței lor în acoperirea principalelor nevoi de securitate a cetățenilor statului.

2.1. Clarificarea conceptului *sistem național public*

Noțiunea „public” este încorporată în studiul de față cu conotația „de stat”¹⁹, referindu-se la bunurile și serviciile produse de organizațiile statului la nivel național pentru a acoperi nevoile sociale ale cetățenilor săi. De altfel, „caracterul unui bun de a satisface preferințele cetățenilor este acela de a fi public”²⁰. În ce privește serviciile publice, acestea sunt privite, în sens larg, ca „activitatea pe care guvernării sunt obligați să o presteze în interesul celor guvernați”²¹ sau, în sens mai restrâns, ca „ansamblul activităților organizate și autorizate de administrația publică pentru a satisface nevoile sociale de interes public”²². De asemenea, în aceeași categorie sunt incluse și bunurile și serviciile „de

¹⁷ ***, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosper într-o lume marcată de noi provocări”*, Administrația Prezidențială, București, 2020, p. 7.

¹⁸ *Idem*.

¹⁹ N.A.: De altfel, adjectivul „public” are ca sinonime „care aparține statului” și „privitor la stat”. A se vedea: ***, *Micul dicționar academic*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 2010. URL: <https://dexonline.ro/definitie/public>, accesat la 07.01.2021.

²⁰ Florin Bondar (coord.), *Politici publice și administrație publică*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 26.

²¹ V. Girard, E. Briere (coord.), *Revue de droit public et la science politique en France e l'étranger*, Paris, 1907, p. 417, URL: <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k111157c/f417.item>, accesat la 08.01.2021.

²² Ioan Santai, Vasile Tabără, *op. cit.*, p. 71.

uz sau de interes public”²³ aflate în proprietatea statului sau a diviziunilor acestuia (unități administrativ teritoriale).

Sectorul public cuprinde instituțiile și organizațiile care produc astfel de bunuri și servicii, acesta fiind definit în materia dreptului administrativ ca „totalitatea autorităților, instituțiilor, parteneriatelor și/sau persoanelor juridice de stat, care funcționează potrivit normelor de drept public, sunt finanțate din bugetul central și/sau local și sunt de utilitate sau de interes general”²⁴. Coroborând aceste informații cu aspectul teoriei sistemelor care prezintă că un sistem poate fi definit ca un set de elemente sociale, biologice, tehnologice sau materiale care cooperează pentru atingerea unui scop comun”²⁵, deși nu am identificat o definiție exactă a unui sistem public național (de stat) și raportându-ne la cunoștințele comune dobândite, considerăm că acesta poate fi definit ca fiind *un set de elemente sociale, biologice, tehnologice, materiale și spirituale interconectate printr-un sistem de relații, care conlucrează pentru atingerea scopului comun de a servi interesul public esențial al satisfacerii nevoilor cetățenilor săi*.

Individul uman reprezintă cel mai mic sistem social al umanității deoarece conține cel mai redus număr de obiecte sociale²⁶, iar statul ca sistem social reprezintă un sistem de sisteme ce încorporează o multitudine de indivizi, exponenți ai unei serii și mai extinse de obiecte sociale (rezultate ale unor acte sociale²⁷). Omul, ca individ și membru al societății, are nevoi complexe (multiple și diverse), fiziologice sau biologice – de bază (nivelul 1), nevoi de securitate – fizică, psihică (nivelul 2), nevoi sociale – de apartenență (nivelul 3) și de stimă (nivelul

²³ ***, *Legea nr.213 din 17 noiembrie 1998 privind proprietatea publică și regimul juridic al acesteia*, Art. 1, publicată în M. Of., nr. 448/24 noiembrie 1998.

²⁴ Anton P. Paralgi, *op. cit.*, p. 212.

²⁵ Birger Hjirland, Jeppe Nicolaisen, “Systems theory”, în *The Epistemological Lifeboat. Epistemology and Philosophy of Science for Information Scientists*, 2005, URL: http://www.iva.dk/jni/Lifeboat_old/Positions/Systems%20theory.htm, accesat la 27.10.2020.

²⁶ Pavel Brazhnikov, *art. cit.*, p. 1.

²⁷ Elena Casetta, Giuliano Torrenco, „Social Objects. An Overview in the Light of Contemporary Social Ontology”, *Rivista di Estetica*, nr. 57, 2014, p. 3, URL: <https://journals.openedition.org/estetica/627>, accesat la 03.01.2021.

4), precum și spirituale – dezvoltarea de sine (nivelul 5), așa cum sunt prezentate în piramida lui Maslow.

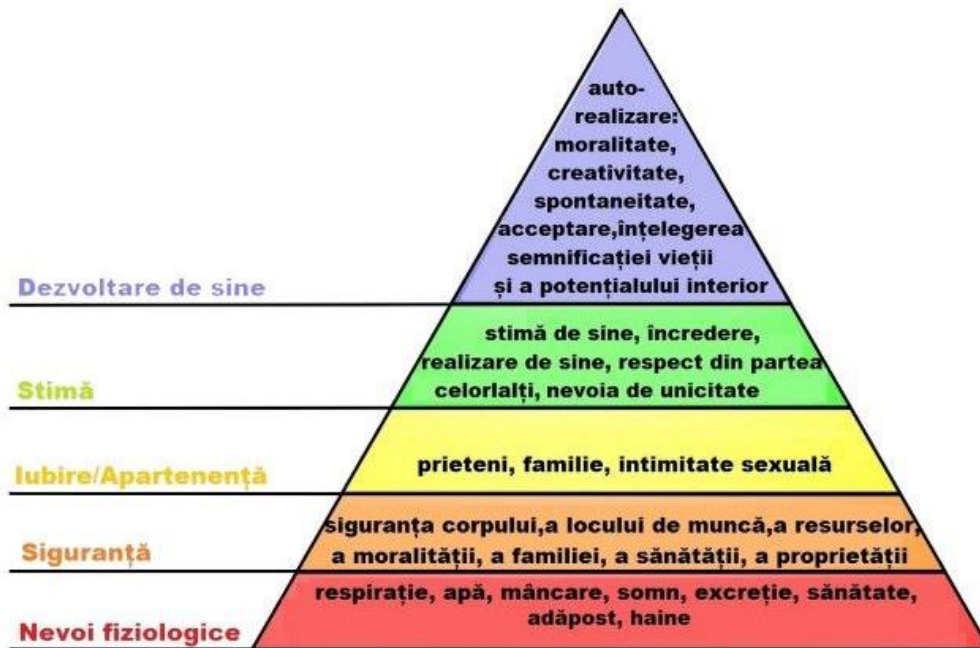

Figura nr. 1: Piramida lui Maslow²⁸

Pornind de la faptul că nevoile reprezintă o serie complexă de cerințe materiale și spirituale necesare oamenilor în procesul bunei desfășurări a vieții și activității lor într-o societate, organizarea statului, ca suprasistem național care deservește aceste nevoi multiple și diverse nu poate fi simplă, ci doar complexă. Mai mult, interdependențele lumii actuale sunt tot mai evidente, fapt ce face ca orice sistem social, oricât de simplu ar părea să fie de fapt complex²⁹. De altfel, complexitatea acestuia este susținută și de următoarele argumente:

- suprasistemul național (de stat) nu poate fi redus la o singură componentă, interesul național de acoperire a nevoilor generale ale populației fiind posibil a fi realizat doar printr-o abordare multifuncțională și multisistem (rezultat al complexității lor), fapt evidențiat din plin în literatura de specialitate unde sunt identificate o serie de sisteme componente extinse la nivel național (sistem de sănătate publică, sistem public educațional, sistem militar, sistem

²⁸ A. H. Maslow, „A theory of human motivation”, *Psychological Review*, vol. 50, nr. 4, pp. 372-383, URL: https://pdfs.semanticscholar.org/799e/de7676bbb166a33d61ae108436c4eb08c419.pdf?_ga=2.35146018.2080527447.1610093293-83134940.1610093293, accesat la 08.01.2021.

²⁹ Mirela Atanasiu, *Teoria complexității – posibil instrument de analiză a crizelor și conflictelor actuale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2016, p. 9.

public de pensii etc.) și reflectat în multitudinea de politici publice implementate la nivel național conform respectivelor componente;

- nevoile umane sunt emergente evoluând pe măsura dezvoltării societății creând necesitatea dezvoltării unor noi sisteme (de exemplu, nevoia de asigurare a securității spațiului cibernetic a dus la crearea sistemului național de securitate cibernetică).

Astfel, rezultă că sistemul public național este unul complex și cuprinde o multitudine de sisteme componente, care deservește diferite nevoi individuale sau de grup ale cetățenilor și a căror reziliență trebuie asigurată. Acesta funcționează, de fapt, ca un suprasistem care subordonează sisteme publice cu funcții diferite în societate (politică, economică, juridică, administrativă, de securitate etc.), care ajută la buna funcționare a statului pe ansamblu și la asigurarea bunăstării cetățenilor lui.

În același timp, sistemul național public este un sistem de sisteme (un metasistem), definit astfel prin structura, obiectivele și resursele proprii și funcționând cu un set de reguli care-i guvernează comportamentul în relație cu alte sisteme externe sau cu subsistemele sale. De aceea, sistemul național public se raportează la aranjamentele constituționale, legale, instituționale și convenționale în baza cărora un stat este guvernat, incluzând mijloacele prin care politicile de stat sunt formulate și implementate de organismele sectorului public, dar și mijloacele prin care aceste organisme sunt guvernate, finanțate, gestionate și monitorizate.

În practică, din punctul de vedere al formei de proprietate exercitate, sistemul public este separat de cel denumit privat³⁰, dar complementar acestuia în acoperirea nevoilor societății la nivel național. Dar, anumite servicii neacoperite de oferta sistemului public sunt completate prin acțiunile organizațiilor private, de aceea fundamentarea unor politici publice unitare și coerente la nivel național, care să includă parteneriatul public-privat, este absolut necesară pentru

³⁰ N.A.: Noțiunile de public și privat se regăsesc în special cu referire la forma de proprietate a prestatorilor de servicii sau sursa lor de finanțare. Astfel, în România, sectorul public este reprezentat de organizații nonprofit și instituții finanțate de stat, precum tribunale, spitale, școli, cazărmi, poștă etc., iar sectorul privat este reprezentat de organizații focalizate pe profit (companii de transport, bănci și firme de asigurări), dar și de organizații neguvernamentale, care deși nefinanțate de la bugetul de stat, participă la dezvoltarea propunerilor de politici publice.

eliminarea posibilelor sincope de complementaritate în funcționarea celor două sisteme.

Nevoile umane identificate de-a lungul timpului ca fiind vitale pentru existența și evoluția indivizilor au fost transpuse în legea fundamentală a statului român într-o serie de drepturi și libertăți fundamentale (dreptul la viață, dreptul la integritate fizică și psihică, dreptul la apărare, dreptul la liberă circulație, dreptul la viață intimă, familială și privată, dreptul la învățătură, dreptul la ocrotirea sănătății, libertatea conștiinței, libertatea de exprimare etc.)³¹. Se constată astfel că ființele umane au nevoie de mult mai mult decât satisfacția materială pentru a se simți în bunăstare și securitate. Ulterior, ca mecanism de impunere în plan național a interesului cetățeanului deasupra celui al sistemului de stat se instituie noțiunea *interes public* „care implică garantarea și respectarea de către instituțiile și autoritățile publice (ale statului n.a.) a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale cetățenilor, recunoscute de Constituție, legislația internă și tratatele internaționale la care România este parte, precum și îndeplinirea atribuțiilor de serviciu, cu respectarea principiilor eficienței, eficacității și economicității cheltuirii resurselor”³². Această construcție teoretică reflectă o parte a intereselor naționale de securitate „protejarea, apărarea și garantarea drepturilor și libertăților fundamentale ale tuturor cetățenilor și asigurarea securității și siguranței lor individuale și colective”, „garantarea dreptului la păstrarea, dezvoltarea și exprimarea identității etnice, cultural-lingvistice și religioase persoanelor aparținând minorităților naționale, în cadrul statului de drept și a democrației constituționale”, „garantarea dreptului la învățătură și la ocrotirea sănătății”³³, așa cum sunt regăsite în *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024*.

³¹ ***, *Constituția României, doc cit.*, „Capitolul II. Drepturile și libertățile fundamentale”.

³² ***, *Legea nr. 477/2004 privind Codul de conduită a personalului contractual din autoritățile și instituțiile publice*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 1105, Partea I, din 26/11/2004, Art. 4.

³³ ***, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosper într-o lume marcată de noi provocări”*, Administrația Prezidențială, București, 2020, p. 14, Art. 59.

Problemele de interes public sunt reflectate în politicile publice ca „acțiuni colective ce au ca scop satisfacerea preferințelor cetățenilor”³⁴, ele reprezentând „forma de activitate socială organizată de instituțiile statului pentru reglarea raporturilor cu cetățenii, conform deciziilor politice a principiilor și formelor democratice de participare a cetățenilor la conducere”³⁵. Așadar, statul are rol esențial în procesul de realizare al politicilor publice pe seama unei relații economice tip cerere – ofertă, între nevoile cetățenilor (piață) și crearea de instituții pentru rezolvarea acestora (produs).

Sistematizând informațiile prezentate în acest subcapitol, constatăm că rolul suprasistemului public al statului (național) este acela de acoperire a nevoilor stringente identificate în cadrul societății statului respectiv, prin implementarea unor politici publice, în special economice și/sau sociale, prin intermediul unor servicii publice. Așadar, orice serviciu public trebuie să deservească o nevoie identificată în cadrul societății, de aceea constituirea oricărei structuri de servicii publice trebuie realizată pornind de la o analiză concretă a gradului de solicitare din partea societății și a efectelor societale ale dezvoltării acesteia. De altfel, pe măsură ce apar noi nevoi sociale, sau cele vechi se diversifică, se realizează fie o diversificare a activităților serviciilor sociale deja existente, fie o remodelare structurală și funcțională a vechilor servicii publice pentru abordarea probleme sociale apărute, adaptarea reprezentând o caracteristică necesară a rezilienței sistemelor publice.

2.2. Identificarea marilor sisteme publice din România, în accepțiunea conceptului *securitate națională extinsă*

Nevoile indivizilor într-o societate sunt asigurate prin intermediul suprasistemului statului pe baza unui contract social³⁶, conform căruia

³⁴ Florin Bondar (coord.), *Politici publice și integrare europeană*, Editura Polirom, Iași, 2007, p. 23.

³⁵ Conform: Anton P. Paralgi, *op. cit.*, p. 177.

³⁶ N.A.: Contractul social reprezintă o teorie idealistă potrivit căreia statul ar fi apărut ca urmare a unei convenții prin care oamenii renunțau de bunăvoie la drepturile lor „naturale” în folosul unui organ suprem, care se obliga să le apere viața, securitatea și proprietatea. A se vedea definiția contractului social din Dicționarul Explicativ al Limbii Române, URL: <https://www.dex.ro/text/teoria+contractului+social>, accesat la 15.01.2021.

indivizii cedează o parte din libertatea lor statului care, prin reprezentanții săi aleși de popor, îi va reprezenta față de alte state și le va apăra, viața, securitatea și proprietatea. Analizând elementele piramidei lui Maslow, constatăm că primele două categorii ale nevoilor umane, respectiv cele fiziologice și de siguranță sunt fundamentale, așadar asigurarea acestora de către stat reprezintă dezideratul de bază al indivizilor de nealterare a vieții, securității și proprietății lor.

De altfel, în practică, în cadrul structurii organizaționale a suprasistemului de stat, aproape pentru fiecare categorie de nevoie umană există cel puțin un minister, sector, serviciu sau bun public constituit pentru a acoperi respectiva categorie pentru indivizi. De exemplu, nevoia identificată în nivelul al 2-lea din piramida lui Maslow, sub termenul siguranță ca fiind „certitudinea pe care o au indivizii și comunitățile umane că se află într-o deplină securitate”³⁷, așadar securitatea individului (fizică, psihică, morală, economică, financiară etc.), este reflectată în aparatul de stat în existența unor ministere precum: al apărării naționale, al afacerilor interne, al economiei, al finanțelor, al culturii, al educației etc.

În Legea nr. 51/1991, republicată, prin securitate națională a României se înțelege „starea de legalitate, de echilibru și de stabilitate socială, economică și politică necesară existenței și dezvoltării statului național român ca stat suveran, unitar, independent și indivizibil, menținerii ordinii de drept, precum și a climatului de exercitare neîngrădită a drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor, potrivit principiilor și normelor democratice statornicite prin Constituție”³⁸.

Evoluția ulterioară a mediului internațional de securitate marcat de dinamism, inclusiv prin diversificarea actorilor, dar și prin reșezarea raporturilor regionale de influență dintre state în estul Europei, a generat o transformare calitativă progresivă a politicii statului român în cadrul căreia se dezvoltă strategia de securitate

³⁷ Constantin Moștoflei, „Securitatea națională, integrarea euroatlantică și europeană” (III), în *Colocviu Strategic*, nr. 6, Editura Universității Naționale de Apărare, București, mai 2004, p. 1.

³⁸ ***, *Legea nr. 51 din 29 iulie 1991 privind securitatea națională a României*, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 163, Partea I, din 7 august 1991, cu modificările și completările ulterioare. URL: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/1517>, accesat la 11.01.2021.

națională și conceptele de lucru din domeniul securității naționale. Rând pe rând, documentele strategice (*Legea apărării naționale a României* nr. 45 din 1994, *Strategia de securitate națională a României* din 2001, *Strategiile militare ale României* din anii 2002 și 2004, *Legea planificării apărării naționale a României* nr. 473 din 2004, *Carta Albă a Securității și Apărării Naționale* din 2004, *Strategiile de securitate națională a României* din 2004 și 2007, *Strategiile Naționale de Apărare a Țării* din 2008 și 2010) au adus modificări calitative contribuind la reglementarea domeniului securității și apărării. Astfel, de la definiția rudimentară a securității din *Strategia de securitate națională a României* din 2007 ca fiind „condiție fundamentală a existenței națiunii și statului român”³⁹, s-a ajuns în punctul în care *Strategia Națională de Apărare pentru perioada 2015-2019* a introdus conceptul de „securitate națională extinsă – SNE” văzut, în Ghidul aferent Strategiei, ca fiind „starea de normalitate a națiunii, asigurată prin protejarea și promovarea principiilor constituționale, a stabilității sociale, economice și politice, menținerea ordinii de drept, precum și prin exercitarea drepturilor, libertăților și îndatoririlor fundamentale ale cetățenilor”⁴⁰. SNE se raportează pe lângă domeniile clasice (apărare, ordine publică, informații, securitate)⁴¹, la altele noi precum educație, sănătate, economie, energie, finanțe, mediu și infrastructuri critice⁴².

Ulterior, *Strategia națională de apărare pentru perioada 2020-2024* continuă să exploateze acest concept. Astfel, amenințări la adresa securității naționale extinse sunt considerate a fi „acțiuni, fapte sau stări de fapt, capacități, strategii, intenții ori planuri ce pot afecta valorile, interesele și obiectivele naționale de securitate și/sau sunt de natură să pună în pericol direct sau indirect securitatea națională, prin afectarea funcționării normale a instituțiilor statului, a vieții și integrității fizice a cetățenilor și a

³⁹ ***, *Strategia de Securitate Națională a României. România Europeană, România Euro-Atlantică: Pentru o viață mai bună, într-o țară mai sigură, democratică și prosperă*, București, 2007, p. 7.

⁴⁰ ***, *Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, Administrația Prezidențială, București, 2015, p. 7, URL: https://www.presidency.ro/files/userfiles/Ghid_SNApT_2015-2019_AP.pdf, accesat la 11.01.2021.

⁴¹ ***, *Apărarea țării și securitatea națională*, Administrația Prezidențială a României, URL: <https://www.presidency.ro/ro/angajamente/apararea-tarii-si-securitatea-nationala>, accesat la 12.01.2021.

⁴² ***, *Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, p. 13.

organizării comunităților umane⁴³, iar vulnerabilitatea la adresa securității naționale extinsă este văzută ca „deficiență funcțional-sistemică/structurală care poate fi exploatată sau poate contribui la materializarea unei amenințări sau risc, determinând slăbirea capacității statului de a diminua impactul evenimentelor cu potențial de afectare gravă a funcționării normale a instituțiilor sale, a vieții și integrității fizice a cetățenilor și a organizării comunităților umane, precum și a capacității de protejare, apărare și promovare a valorilor, intereselor și obiectivelor naționale de securitate”⁴⁴.

Intenția autorităților statului de îndeplinire a dublei condiții de securizare, a statului și a individului, prin abordarea riscurilor, amenințărilor și vulnerabilităților din domeniile identificate în conceptul SNE, a dus la crearea *Sistemului național de securitate* (SNS), ca sistem încorporat în metasistemul național care are drept scopul prestarea serviciului public de securitate națională.

SNS este definit în *Ghidul privind Strategia Națională de Apărare din 2015* ca „ansamblul organelor legislative, executive și judecătorești, al instituțiilor, organismelor economice, organizațiilor neguvernamentale și cetățenilor care, potrivit legii ori liber consimțit, își asumă obligații sau manifestă preocupări și inițiative civice în legătură cu realizarea, protejarea ori afirmarea valorilor și intereselor de securitate care asigură securitatea națională”⁴⁵, integrând activitatea a diferite sectoare ale securității naționale (precum politic, societal, economic, ecologic și militar)⁴⁶, așa cum au fost identificate în literatura domeniului de specialitate.

În arhitectura sistemului național de securitate expusă în Ghidul Strategiei Naționale de Apărare din 2015 (figura nr. 2) apar principalii actori organizaționali statali „cu atribuții/competențe în asigurarea securității naționale, apărarea României și a valorilor, intereselor și obiectivelor sale de securitate”⁴⁷.

⁴³ *Ibidem*, p. 7.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁵ ***, *Ghidul Strategiei Naționale de Apărare pentru perioada 2015-2019*, București, 2015, p.10, URL: http://www.presidency.ro/files/userfiles/Ghid_SNApT_2015-2019_AP.pdf, accesat la 28.12.2020.

⁴⁶ Barry Buzan, Ole Wæever, Jaap de Wilde, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, UK, 1998, pp. 141-142.

⁴⁷ ***, *Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2020*, București, 2020, p. 15.

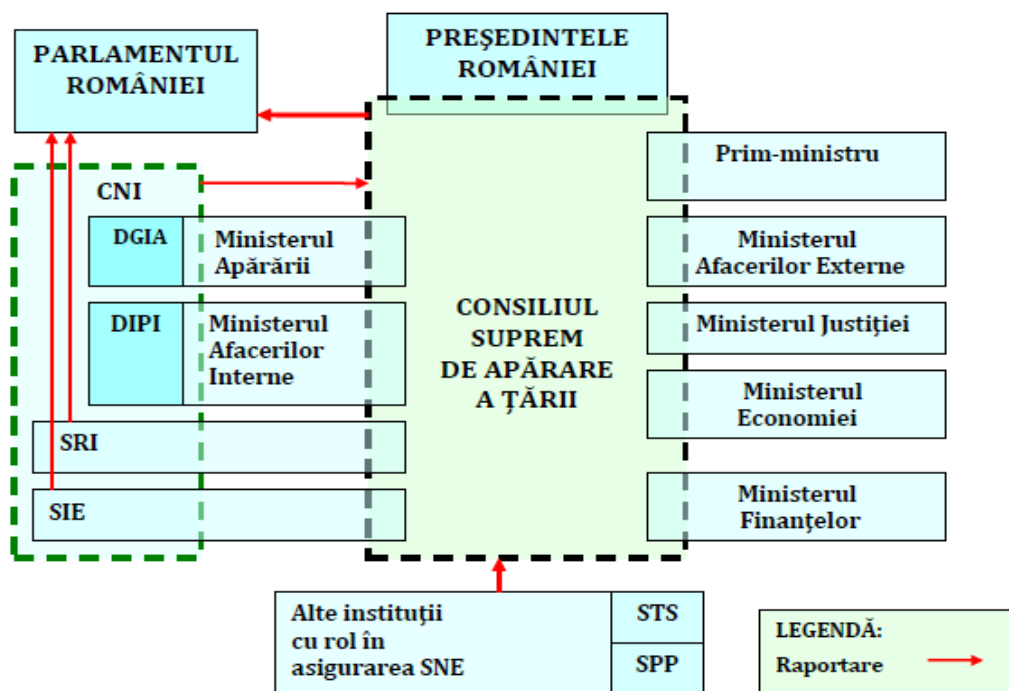

Figura nr. 2: Arhitectura actuală a Sistemului Național de Securitate⁴⁸

Realizând o comparație a terminologiei în materie de securitate și analizând ocurența unor sintagme în contextul raportării acestora ca elemente componente ale sistemului național de securitate, vom încerca să clarificăm și să le identificăm pe unele dintre acestea ca fiind mari sisteme publice.

Tabelul nr. 1: Reflectarea sistemelor publice din România în strategiile naționale de apărare construite pe baza conceptului securității naționale extinse (sinteză proprie)

Sin-tagme	Ghidul SNAp 2015-2020	SNAp 2015-2020	SNAp 2020-2024
Sector	- „public și cel privat” (p. 24).	-	- „financiar-bancar, agricol și silvic (p. 34).
Dimensiune/ dimensiuni	- „Educația de securitate” (p. 7); - „ale noii agende de securitate” (p. 13); - „apărare; ordine publică; informații, contrainformații și de securitate; economică și energetică; diplomatică; managementul situațiilor de criză; educație, sănătate, social și demografică” (p. 20); - „de securitate” (p. 25); - „de securitate” (p. 28).	- „de apărare ... ordine publică; activitatea de informații, contra-informații și de securitate; diplomația; managementul situațiilor de criză; educația, sănătatea și demografia” (p. 5); - „de securitate” (p. 12);	- „... politica externă, ordinea publică, activitatea de informații, contrainformații și de securitate, managementul crizelor” (p. 7); - „concept multidimensional al securității” (p. 7); - „externe a securității naționale” (p. 8); - „controlului armamentelor, neproliferării și dezarmării” (p. 20);

⁴⁸ *Ibidem*, p. 15.

Sin- tagme	Ghidul SNAp 2015-2020	SNAp 2015-2020	SNAp 2020-2024
		<p>-„estică și sudică ale poli- cilor de vecinătate a Uniunii Europene” (p. 13); -„de apărare” (p. 18); -„de securitate” (p. 19); -„de ordine publică” (p. 19); -„de informații, contrain- formații și de securitate” (p. 19); -„economică și energetică” (p. 20); -„diplomatică” (p. 21); -„de management al situațiilor de criză” (p. 21); -„educațională, de sănătate, socială și demografică (p. 21).</p>	<p>-„de securitate și apărare” (p. 21); -„ale securității cetățeanului, comunităților și națiunii” (p. 23); -„dimensiunii culturale a securității” (p. 23); -„dimensiunea flancului estic” (p. 24); -„de realizare a stării de securitate” (p. 30); -„de materializare în practica socială a securității naționale” (p. 30); -„de apărare, diplomatică, informații, contrainformații și de securitate, ordine publică, managementul situațiilor de criză, economică și ener- getică, societală” (p. 30); -„de realizare a securității cetățeanului, comunităților și națiunii” (p. 30); -„de realizarea a securității naționale” (p. 30); -„diplomatică” (p. 30); -„economică” (p. 31); -„de apărare” (p. 31); -„de securitate” (p. 32); -„de ordine publică” (p. 33); -„de informații, contrainformații și de securitate” (p. 34); -„economică și energetică” (p. 35); -„managementul situațiilor de criză și protecție civilă” (p. 36); -„securitatea mediului înconjurător” (p. 37); -„educațională, de sănătate, socială și demografică (societală)” (p. 37); -„de realizare a securității naționale” (p. 40).</p>
domeniu/domenii	<p>-„apărării țării și securității naționale” (p. 4, 16); -„securității naționale” (p. 5, 13, 14, 16, 37, 38, 40); -„securității și apărării țării” (p. 7); -„apărare, ordine publică, infor- mații, contrainformații și secu- ritate, educație, sănătate, economic, energetic, financiar, mediu și infrastructuri critice (p. 7);</p>	<p>-„de excelență” (p. 30); -„securității naționale” (p. 4); -„apărare (înțeleasă în dubla calitate normativă, de apărare națională și apărare colectivă), ordine publică, activitatea de informații, contrainformații și de securitate, educație, sănătate, economic, energetic, financiar, mediu, infrastructuri critice” (p. 5); -„securității” (p. 6);</p>	<p>-„securității naționale” (p. 4, 13, 28, 42); -„securității și apărării țării” (p. 4, 7); -„tehnologic” (p. 6, 42); -„informațional” (p. 6, 20); -„social” (p. 6, 21); -„domenii vitale precum economia, sănătatea sau educația” (p. 6); -„educație, cultură, sănătate, economic, demografie, financiar, mediu, securitatea</p>

Sin-tagme	Ghidul SNAp 2015-2020	SNAp 2015-2020	SNAp 2020-2024
	<p>-„securității” (p. 7, 14, 18, 19, 23, 36);</p> <p>-„, domeniul noi, precum educație, sănătate, economic, energetic, financiar, mediu, infrastructuri critice”;</p> <p>-„SNE” (p. 14);</p> <p>-„apărării, ordinii publice și securității naționale” (p. 15);</p> <p>-„apărării țării” (p. 16);</p> <p>-„informațiilor” (p. 16);</p> <p>-„telecomunicațiilor speciale” (p. 17);</p> <p>-„de securitate” (p. 19);</p> <p>-„identificate ca dimensiuni, conform conceptului SNE, respectiv dimensiunile: apărare; ordine publică; informații, contrainformații și de securitate; economică și energetică; diplomatică; managementul situațiilor de criză; educație, sănătate, social și demografică” (p. 20);</p> <p>-„apărării” (p. 21, 24);</p> <p>-„economic” (p. 23);</p> <p>-„economico-financiar” (p. 24);</p> <p>-„economic și comercial” (p. 24);</p> <p>-„industriei de securitate” (p. 25, 26, 29);</p> <p>-„securității cibernetice” (p. 25, 27, 30, 31, 32);</p> <p>-„consacrate de cooperare” (p. 26);</p> <p>-„economic” (p. 27);</p> <p>-„economico-financiar” (p. 31);</p> <p>-„SNE” (p. 32);</p>	<p>-„de excelență” (p. 9);</p> <p>-„economic și comercial” (p. 10);</p> <p>-„apărării” (p. 10);</p> <p>-„securității și apărării comune și afacerilor interne” (p. 12);</p> <p>-„industriei de securitate” (p. 19);</p> <p>-„securității cibernetice” (p. 20);</p> <p>-„economic” (p. 21);</p> <p>-„securității naționale” (p. 23).</p>	<p>energetică sau cea cibernetică, securitatea infrastructurilor critice și a patrimoniului istoric și cultural” (p. 7);</p> <p>-„energiei” (p. 9);</p> <p>-„domeniul definitorii pentru securitatea extinsă” (p. 10);</p> <p>-„cercetare-dezvoltare-inovare” (p. 12);</p> <p>-„securității și apărării” (p. 14, 21, 23);</p> <p>-„relevante pentru securitatea națională” (p. 15);</p> <p>-„de excelență” (p. 16);</p> <p>-„de importanță strategică” (p. 16);</p> <p>-„economic și militar” (p. 20);</p> <p>-„securității” (p. 20, 39, 42);</p> <p>-„economic” (p. 20, 24, 35);</p> <p>-„precum pandemii, clima globală, evenimente catastrofale” (p. 20);</p> <p>-„militar ... economic, transport, energie, mediu, reziliența societății” (p. 21);</p> <p>-„... emergente, precum tehnologiile cuantice, materialele noi și energia regenerabilă (p. 23);</p> <p>-„cercetării” (p. 23);</p> <p>-„clima globală, pandemii, evenimente catastrofale (p. 26);</p> <p>-„socio-economice” (p. 26);</p> <p>-„... relevante pentru securitatea națională” (p. 27);</p>
domeniu/domenii	<p>-„combaterii amenințărilor asimetrice” (p. 33);</p> <p>-„de excelență” (p. 34);</p> <p>-„protecția mediului, patrimoniu cultural național și cercetare științifică” (p. 35);</p> <p>-„promovării valorilor naționale” (p. 35);</p> <p>-„azilului și integrării străinilor ...” (p. 39).</p>		<p>-„... vitale, cu infrastructurile aferente (inclusiv cele critice) - energie, industrie, transporturi, agricultură/siguranță alimentară, protecția mediului și silvicultură, tehnologia informației și comunicații, fonduri publice și europene, piețe financiar-bancare (pp. 27-28);</p> <p>-„esențiale precum sănătatea și educația (p. 28);</p> <p>-„strategice” (p. 290);</p> <p>-„identificate ca dimensiuni, ... de apărare, diplomatică, informații, contrainformații și de securitate, ordine publică, managementul situațiilor de criză, economică și energetică, societală” (p. 30);</p>

Sin- tagme	Ghidul SNAp 2015-2020	SNAp 2015-2020	SNAp 2020-2024
			-„sectoriale definitorii ale securității naționale” (p. 30); -„educației și cercetării” (p. 31); -„apărării” (p. 31, 32); -„apărare cibernetică, combaterea amenințărilor hibride, contracararea amenințărilor teroriste, reziliență, comunicare strategică și mobilitate militară” (p. 32); -„militar” (p. 32); -„apărării și a domeniilor conexe apărării” (p. 32); -„ordinii și siguranței publice” (p. 33, 36); -„ordinii publice” (p. 33); -„industrial” (p. 34); -„de interes național” (p. 35); -„de importanță strategică” (p. 41); -„apărării și securității naționale” (p. 42, 42); -„mobilității militare” (p. 42).
Macro- sisteme publice	-	-	-„...” (p. 12).
SNS (sist. naț. de securitate)	- „...” (p. 5, 10, 14, 15, 15, 15, 17, 18, 36, 37, 37, 37, 37, 37, 37).		-„...” (p. 6, 12, 31, 3, 38, 38, 39, 40, 40, 41, 41).
Sisteme publice	-„de sănătate, educație și protecție socială” (p. 21).		„de sănătate publică” (p. 37).
Sisteme naționale	-„Sistemul Național Unic pentru Apeluri de Urgență” (p. 17); -„sistemul securității naționale” (p. 18); -„Sistemul Național de Prevenire și Combatere a Terorismului” (p. 18); -„sistemul național de securitate cibernetică” (p. 18); -„de sănătate, educație și asistență socială” (p. 23); -„de prevenire și gestionare a situațiilor de criză” (p. 28,30);	-„de prevenire și gestionare a situațiilor de criză” (p. 9); -„de sănătate, educație și asistență socială” (p. 15); -„de management integrat al situațiilor de criză (p. 21).	-„ de prevenire și gestionare a situațiilor de criză” (p. 15, 16, 40); -„de protecție a informațiilor clasificate” (p. 15); -„de comunicații” (p. 15); -„Sistemul Național de Management Integrat al Situațiilor de Criză (SNMISC) (p. 32, 36, 36); -„Sistemul Național pentru Managementul Situațiilor de Urgență” (p. 36).

Sin- tagme	Ghidul SNAp 2015-2020	SNAp 2015-2020	SNAp 2020-2024
	-„ de management integrat al situațiilor de criză” (p. 30); -„de sănătate publică” (p. 30); -„de sănătate” (p. 30); -„de educație” (p. 31).		
Mari sisteme publice	-„justiție, sănătate, educație, protecție socială” (p. 22); -„...” (p. 22, 31);	-„...” (p. 9, 19, -„de sănătate publică” (p. 22).	-„ de sănătate, educațional, de protecție socială și de transport” (p. 14); -„sănătate, educație, protecție socială (p. 15); -„conexe sănătății populației (p. 16); -„ de sănătate, educație și asistență socială” (p. 27); -„sănătate, educație, protecție socială” (p. 41); -„...” (p. 19, 27, 29, 34).

Analizând cele prezentate în Tabelul nr 1, se observă că în Ghidul SNAp din 2015 se face referire la „Sistemul Național de Prevenire și Combatere a Terorismului”, „Sistemul național de securitate cibernetică”, „sistemele publice de sănătate, educație și protecție socială”, fără a fi detaliate. De asemenea, *marile sisteme publice (justiție, sănătate, educație, protecție socială)*⁴⁹ și sistemele naționale de prevenire și gestionare a situațiilor de criză, interne și externe, militare sau de natură civilă⁵⁰ sunt amintite în acest document. De asemenea, în Strategia Națională de Apărare pentru perioada 2020-2024 printre marile sisteme publice sunt identificate a fi pe de o parte, *sănătatea, educația și protecția socială*⁵¹ și pe de altă parte, „*cel de sănătate, educațional, de protecție socială și de transport*, pentru furnizarea de servicii de calitate ridicată cetățenilor”⁵². Se mai face referire în aceeași Strategie la „marile sisteme publice conexe sănătății populației”, „sistemele naționale de prevenire și gestionare a situațiilor de criză”, „sistemul administrativ”, „sistemele socio-economice”,

⁴⁹ *Ibidem*, p. 22.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 28, 30.

⁵¹ ***, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”*, Administrația Prezidențială, București, 2020, p. 41. URL: https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf, accesat la 11.01.2021.

⁵² *Ibidem*, p. 14.

„sistemul de protecție a informațiilor clasificate la nivel național”, „sistemul de comunicații, la nivel național” și „sistemul de ordine și siguranță publică”. Mai mult, la un moment dat se amintesc macrosistemele publice⁵³, fără a fi identificate. Având în vedere că sistemele publice care fac parte din sistemul de securitate națională nu sunt clar identificate de la strategie la strategie, este posibil ca „funcționalitatea sinergică a sistemului național de securitate”⁵⁴, despre care se vorbește în Strategia emisă în 2020, să fie imposibilă.

La acestea vom adăuga sistemele amintite în strategiile de apărare construite în jurul conceptului de securitate extinsă ca având întindere națională, după cum s-a prezentat în Tabelul nr. 1: *sistemul de justiție, Sistemul Național de Management Integrat al Situațiilor de Criză (SNMISC), sistemul administrației publice, sistemul de comunicații și informații, sistemul economic, sistemul militar, sistemul de ordine și siguranță publică, sistemul financiar etc.*

2.3. Analiza marilor sisteme publice din perspectiva strategică a securității naționale

Dacă ne raportăm la Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2040, marile sisteme publice, de sănătate, educațional, de protecție socială și de transport sunt identificate ca furnizând servicii cetățenilor⁵⁵, pe care le vom prezenta în cele ce urmează.

2.3.1. Sistemul național de sănătate

Sănătatea este o resursă incontestabilă și incomensurabilă a personalității umane, a individului și a societății în ansamblul său, plasată în rândul celor mai importante valori naționale⁵⁶.

Sănătatea publică este ramura medicinei care se ocupă de evaluarea și de supravegherea sănătății populației, de identificarea nevoilor de sănătate ale acesteia, de definirea și de implementarea

⁵³ *Ibidem*, p. 12.

⁵⁴ *Idem*.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 14.

⁵⁶ Cristian Nicolae Stoina, „Managementul reformării sistemului de sănătate publică – fundamente teoretice și pragmatism”, în *Management în sănătate*, XVI, nr. 1, 2012, p. 5, URL:<http://journal.managementinhealth.com/index.php/rms/article/viewFile/224/678>, accesat la 12.02.2021.

strategiilor și politicilor publice din domeniul sănătății și de evaluarea serviciilor de sănătate⁵⁷. Dreptul la ocrotirea sănătății este garantat prin Constituție⁵⁸, statul fiind obligat să ia măsuri eficiente pentru asigurarea igienei și sănătății publice, de aceea resursele și serviciile medicale sunt furnizate în principal de sistemul serviciilor publice de sănătate, accesul la acesta fiind gratuit.

Conform Organizației Mondiale a Sănătății (OMS) „un sistem de sănătate este format din toate organizațiile, oamenii și acțiunile a căror intenție principală este de a promova, restabili sau menține sănătatea”⁵⁹. Așadar, în esență, sistemul serviciilor de sănătate este un sistem organizat și finanțat de către stat, fiind alcătuit dintr-o rețea de unități sanitare aflate în proprietatea statului, administrate într-o structură centralizată. Totuși, pe lângă sistemul de stat există și un sistem complementar, privat, care are un domeniu restrâns de activitate, rolul său de bază fiind de a decongestiona sistemul public de o serie de activități și de a se adresa unui număr limitat de persoane. De asemenea, există cinci modalități principale de finanțare a sistemelor de sănătate: finanțarea de la bugetul de stat; finanțarea prin asigurările sociale de sănătate; finanțarea prin asigurările private de sănătate; finanțarea prin plăți directe; finanțarea comunitară⁶⁰. În România, finanțarea serviciilor de sănătate se face, în principal, prin contribuții obligatorii la asigurările sociale „care asigură accesul la un pachet de servicii de bază pentru asigurați”⁶¹ completate cu resurse de la bugetul de stat.

Din punctul de vedere al administrării fondurilor din sectorul de sănătate, există două mari tipuri de asigurări sociale de sănătate, respectiv cele administrate de către guvern, prin agenții guvernamentale,

⁵⁷ ***, *Sănătate publică și management*, Centrul de resurse umane în sănătate public, Ministerul Sănătății, 2017, p. 2, URL: https://rezidentiat.ms.ro/curricule/2017/sanatate_publica_si_management_2017.pdf, accesat la 16.02.2021.

⁵⁸ ***, *Constituția României*, 2003, Art. 33.

⁵⁹ ***, *Strengthening Health Systems to improve health outcomes. WHO's framework of action*, World Health Organization, 2007, p. 2. URL: https://www.who.int/healthsystems/strategy/everybodys_business.pdf, accesat la 11.01.2021.

⁶⁰ ***, *Modalități de finanțare pentru sistemul public de sănătate – prezent și perspective*, Consiliul Național al Persoanelor Vârstnice, octombrie 2011, p. 4, URL: http://cnpv.ro/wp-content/uploads/2020/03/studiu_finantare_sanatate_2011.pdf, accesat la 12.02.2021.

⁶¹ ***, *Legea nr. 95/2006 privind asigurările sociale de sănătate*, Art. 219 (1).

și cele administrate de către casele de asigurări, publice sau private⁶². Instituția publică competentă pentru administrarea bugetului asigurărilor sociale de sănătate este Casa Națională de Asigurări de Sănătate (CNAS) și unitățile sale teritoriale existând câteva categorii de persoane asigurate, dar excluse de la plata contribuției de asigurare (copiii în vârstă de până la 18 ani sau persoanele sub 26 de ani, cu condiția să urmeze forme superioare de învățământ; persoanele persecutate pe motive politice, veteranii, invalizii și văduvele de război; persoanele cu dizabilități care nu înregistrează venituri; femeile însărcinate și lăuze dacă nu realizează venituri sau dacă veniturile lor sunt mai mici decât salariul minim brut pe economie)⁶³.

Asistența de sănătate publică are în vedere promovarea unor măsuri care să asigure prevenirea, profilaxia și controlul unor boli cu impact de masă, precum și măsuri necesare asigurării unui mediu fizic sănătos. Ariile strategice pentru sectorul de sănătate identificate sunt: *sănătatea publică* având ca obiective îmbunătățirea sănătății mamei și copilului, combaterea dublei poveri a bolii în populație, sănătatea în relație cu mediul, conștientizarea și educarea populației privind soluțiile eficiente cu caracter preventiv; *serviciile de sănătate* ținând ca obiective constituirea unui sistem de servicii de asistență comunitară de bază destinate grupurilor vulnerabile, creșterea eficacității și diversificarea serviciilor de asistență medicală primară, consolidarea calității și eficacității serviciilor furnizate în ambulatoriul de specialitate, creșterea gradului de siguranță a populației, regionalizarea/concentrarea asistenței medicale spitalicești, creșterea accesului la servicii de reabilitare, paliative și de îngrijiri pe termen lung; *măsuri transversale* realizate prin obiective principale, întărirea capacității administrative la nivel național, regional și local, implementarea unei politici sustenabile de asigurare a resurselor umane în sănătate, asigurarea și monitorizarea calității serviciilor de sănătate publice și private etc.⁶⁴ Serviciile de asistență medicală sunt împărțite în servicii spitalicești, servicii în

⁶² ***, *Modalități de finanțare pentru sistemul public de sănătate – prezent și perspective*, op. cit, p. 7.

⁶³ ***, *Legea nr. 95/2006 privind asigurările sociale de sănătate*, Art. 224 (4).

⁶⁴ ***, *Strategia Națională de Sănătate 2014-2020*, Ministerul Sănătății, noiembrie 2014, p. 9.

ambulatoriu de specialitate, servicii de medicină de familie, servicii de asistență comunitară⁶⁵.

Instituția fundamentală a sistemului public de sănătate din România este Ministerul Sănătății, ca autoritate națională în domeniul sănătății, care exercită controlul asupra sistemului de asigurări sociale de sănătate, din punctul de vedere al aplicării politicilor și programelor în domeniul sanitar aprobate de Guvernul României, și realizează coordonarea funcționării eficiente a sistemului de asigurări sociale de sănătate organizat prin Casa Națională a Asigurărilor de Sănătate (CNAS)⁶⁶.

„Pentru asigurarea accesului echitabil la servicii de sănătate de calitate, cost-eficace, cât mai apropiate de nevoile individului și comunității”⁶⁷, același minister stabilește direcțiile strategice și lucrează, în colaborare cu actorii relevanți, precum asociațiile profesionale ale furnizorilor de servicii de îngrijiri de sănătate (Colegiul Medicilor din România, Colegiul Medicilor Dentiști din România, Colegiul Farmaciștilor din România, Ordinul Asistenților Medicali și Moașelor din România), furnizori din rețeaua publică de servicii – spitale, policlinici, laboratoare, dispensare, farmacii, cabinete ale medicilor de familie etc.). Alte entități implicate în acest sector sunt producătorii și distribuitorii de medicamente, materiale sanitare, echipament medical și dispozitive medicale, organizații de cercetare în domeniul sănătății, oameni de știință, organizații non-guvernamentale și cetățenii.

Sfera de relații a sistemului național de sănătate cuprinde toate sectoarele securității: politic (prin politicile publice elaborate în domeniul sănătății), economic (prin asigurarea unei stări bune a sănătății populației active în câmpul muncii), militar (prin subsistemul de sănătate existent în Ministerul Apărării Naționale), societal (prin serviciile oferite tuturor indivizilor) și de mediu (poluarea aerului, calitatea inferioară a apei, igiena precară și produsele chimice periculoase afectează sănătatea indivizilor).

⁶⁵ ***, *State of the Health in the EU. Profilul sănătății în 2017 – România*, OECD and World Health Organization, 2017, p. 10, URL: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/state/docs/chp_romania_romanian.pdf, accesat la 04.02.2021.

⁶⁶ ***, *Legea nr. 95/2006 privind asigurările sociale de sănătate*, Art. 219 (7).

⁶⁷ ***, *Strategia Națională de Sănătate 2014-2020*, Ministerul Sănătății, noiembrie, 2014, p. 7.

2.3.2. *Sistemul național de educație*

Educația este esențială pentru atingerea ambițiilor economice, culturale, științifice, militare și sociale ale oricărei națiuni, ea fiind aceea care sprijină dezvoltarea economică, concomitent cu creșterea unei societăți echitabile și solidare întemeiate pe un set robust de valori și principii morale.

Conform unui dicționar de pedagogie, sistemul național de educație este format din totalitatea instituțiilor, organizațiilor (economice, politice, culturale), infrastructurilor și comunităților social-umane (familie, anturaj) care contribuie la formarea și dezvoltarea personalității umane prin exercitarea unor funcții și roluri pedagogice explicite sau implicite, în mod direct sau indirect⁶⁸. Așadar, nevoia acoperită este cea de educație. Iar, *sistemul de învățământ* reprezintă principalul subsistem al sistemului de educație, care se referă la organizarea instituțională a învățământului⁶⁹. Un alt subsistem de educație este cel desfășurat în cadrul comunității social-umane (familia, națiunea, grupurile profesionale, etnice sau locale)⁷⁰. Considerând legislația națională, în care se face referire la sintagma „sistemul național de învățământ” a cărui funcționare este reglementată prin Legea educației naționale nr. 1/2011, vom considera acest sistem în analiza de față. Astfel, chiar din art. 1 al Legii aflăm că sistemul național de învățământ „asigură cadrul pentru exercitarea sub autoritatea statului român a dreptului fundamental la învățătură pe tot parcursul vieții”⁷¹ și este „de stat, particular și confesional”⁷², așadar, ne putem raporta la acest aspect pentru a identifica principalele subsistemele componente ale acestuia.

Nivelurile structurale care asigură deservirea nevoilor educaționale în societatea românească sunt următoarele: educație timpurie – 0-6 ani – (învățământ antepreșcolar și preșcolar); învățământ primar (clasa pregătitoare plus clasele I-IV); învățământ secundar inferior

⁶⁸ Sorin Cristea, *Dicționar de pedagogie*, Editura litera Educațional, București, 2002, p. 337.

⁶⁹ *Idem.*

⁷⁰ *Idem.*

⁷¹ ***, *Legea educației naționale nr. 1/2011*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 18, Partea I, din 10 ianuarie 2011, art. 1.

⁷² *Idem.*

(gimnazial); învățământ secundar superior (liceal), cu filiale – teoretic (profil umanist și real)⁷³, vocațional (profilurile militar, teologic, sportiv, artistic și pedagogic)⁷⁴ și tehnologic (profilurile tehnic, servicii, resurse naturale și protecția mediului)⁷⁵ –; învățământ terțiar nonuniversitar (postliceal); învățământ superior și educația adulților⁷⁶. Dintre nivelurile educaționale, obligatorii sunt parcurgerea celor din învățământul primar și învățământul secundar inferior.

Conform Regulamentului de Organizare și Funcționare al Ministerului Educației și Cercetării (fostul Minister al Educației Naționale, n.a.), emis în 2017, acesta reprezintă organul de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, în subordinea Guvernului care organizează, conduce și coordonează sistemul național de educație, formare profesională și cercetare științifică cu scopul de a exercita dreptul fundamental la educație, conform dispoziției art. 32 al Constituției României⁷⁷. Acesta își atinge obiectivele educaționale cu ajutorul structurilor subordonate, inspectorate școlare și instituții de învățământ, iar pe cele suport cu ajutorul direcțiilor generale, direcțiilor serviciilor, birourilor și compartimentelor.

Ministerul colaborează și cooperează instituțional cu Parlamentul României, Administrația Prezidențială, celelalte ministere, dar și cu asociații ale elevilor și studenților, asociații ale profesorilor, asociații ale părinților, Consiliul Național al Rectorilor, sindicate, autorități ale administrației publice, structuri ale mediului de afaceri, asociații profesionale și științifice naționale și internaționale și organizații neguvernamentale⁷⁸. Din această înșiruire relațională rezultă că sectoarele de securitate intersectate de sistemul de educație sunt politic (prin politicile publice necesar a fi realizate), societal (prin implicarea structurilor educaționale în pregătirea indivizilor pentru comunitate),

⁷³ *Ibidem*, Art. 31(1) a).

⁷⁴ *Ibidem*, Art. 31(1) c).

⁷⁵ *Ibidem*, Art. 31(1) b).

⁷⁶ ***, *Legea educației naționale nr. 1/2011, doc. cit.*, Art. 23, 24.

⁷⁷ ***, *Regulamentul de Organizare și Funcționare al Ministerului Educației Naționale*, 2017, Titlul I, Art. 1.

⁷⁸ *Ibidem*, Titlul II, Art. 4 (4).

economic (prin forța de muncă pregătită pentru acest sector) și militar (prin formarea vocațională a angajaților din acest sector). De altfel, în Planul de Acțiune pentru Educație se recunoaște importanța rolurilor critice pe care le au toți actorii (profesorii, familia, comunitatea, liderii educaționali, autoritățile publice centrale și locale, mediul economic și societatea civilă) în asigurarea continuității, predictibilității și calității serviciului public de educație⁷⁹. Misiunea serviciului public de educație nu este numai aceea de a furniza cunoștințe elevilor, studenților, cursanților, ci și de a inspira sentimentul de apartenență a indivizilor la națiunea română și la spațiul european și de a participa activ la dezvoltarea socială, economică și culturală a României.

2.3.3. Sistemul național de protecție socială

Securitate socială reprezintă „totalitatea reglementărilor juridice pentru asigurarea stării de siguranță socială la nivelul de persoană, grup social sau populație totală, precum și pentru protejarea persoanelor defavorizate sau marginalizate”⁸⁰. Scopul ei constă în contracararea consecințelor unor evenimente diverse (protecția urmașilor în situația unui deces în familie, bătrânețea, boala, maternitatea, invaliditatea, accidentul de muncă, boala profesională, șomajul), calificate în genere ca fiind riscuri sociale⁸¹. Ca și în situația sănătății, responsabilitatea pentru securitatea socială revine cu prioritate guvernelor statelor, prin sistemele de protecție socială, respectiv prin cele două componente ale sale, sistemul de asigurări sociale și sistemul de asistență socială.

În România, protecția socială este finanțată din contribuții sociale, bugete locale și bugetul de stat, fiind asigurată de instituții publice aflate în strânsă cooperare cu instituții private. Instituțiile publice de protecție socială coordonează diferite sisteme atât la nivelul central, cât și la cel local al administrației. Astfel, la nivelul administrației centrale, ministerele, agențiile naționale sau casele naționale asigură protecția persoanelor în ceea ce privește drepturile lor de boală/sănătate,

⁷⁹ ***, *Planul de Acțiune pentru Educație 2019-2030*, Ministerul Educației Naționale, 2019, p. 2.

⁸⁰ I. Coteanu, L. Seche, M. Seche (coord.), *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a revăzută, Editura Universul Enciclopedic Gold, București, 2009, p. 999.

⁸¹ M. Badel, *Droit de la sécurité sociale*, Ellipses Édition marketing, S.A., Paris, 2007, p. 8.

maternitate, invaliditate, limită de vârstă, urmaș, accidente de muncă și boli profesionale, familie/copii și șomaj. De fapt, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, aflat în subordinea Guvernului României, realizează politicile naționale, corelate cu cele la nivel european și internațional, în domeniul muncii, familiei, protecției sociale și persoanelor vârstnice, îndeplinind rolul de autoritate de stat⁸². De asemenea, la nivel administrativ local, primăriile și direcțiile generale județene pentru asistență socială și protecția copilului acoperă necesitățile persoanelor în conformitate cu principiile de solidaritate socială și incluziune socială⁸³. Printre entitățile private participante la sistemul de protecție socială se află Casa de Asigurări a Avocaților care administrează un sistem autonom de pensii și alte prestații de asigurări sociale pentru avocați, societățile de pensii care administrează fondurile de pensii din cadrul sistemului de fonduri privat de pensii (pilonul II) și a sistemelor voluntare de pensii (pilonul III) și prestatorii privați de servicii sociale organizați în centre private (centre de zi sau centre cu cazare pentru copii, bătrâni, persoane cu dizabilități etc.).

Dreptul la asigurări sociale este garantat de stat și se exercită, în condițiile prezentei legi, prin *sistemul public de pensii și alte drepturi de asigurări sociale*, denumit în continuare sistemul public de pensii⁸⁴. Administrarea sistemului public de pensii se realizează prin Casa Națională de Pensii Publice (CNPP), în subordinea căreia funcționează case județene de pensii, în fiecare municipiu – reședință de județ, precum și Casa de Pensii a Municipiului București (case teritoriale de pensii)⁸⁵. CNPP reprezintă „instituția publică de interes național, cu personalitate juridică, organ de specialitate al administrației publice centrale”⁸⁶, aflată în subordinea Ministerului Muncii și Justiției Sociale.

⁸² ***, *Hotărârea Guvernului nr. 81/2020 din 28 ianuarie 2020 privind organizarea și funcționarea Ministerului Muncii și Protecției Sociale*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 76, din 3 februarie 2020, Art. 2.

⁸³ ***, *Drepturile dumneavoastră de securitate socială în România*, Uniunea Europeană, 2012, p. 4, URL: https://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Romania_ro.pdf, accesat la 15.02.2021.

⁸⁴ ***, *Legea nr. 127 din 8 iulie 2019 privind sistemul public de pensii*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 563, din 9 iulie 2019, Art. 1.

⁸⁵ *Ibidem*, Art. 4 (2).

⁸⁶ *Ibidem*, Art. 122 (1).

Contribuabilii la sistemul public de pensii sunt: persoanele fizice care obțin venituri din salarii sau asimilate salariilor, precum și din indemnizații de asigurări sociale de sănătate; persoanele fizice care realizează venituri din activități independente sau drepturi de proprietate intelectuală și care plătesc contribuția de asigurări sociale; angajatorii sau entitățile asimilate acestora; Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă pentru persoanele care beneficiază de drepturi acordate din bugetul asigurărilor pentru șomaj, respectiv pentru personalul român trimis în misiune temporară sau permanentă în străinătate; persoanele fizice asigurate pe baza unui contract de asigurare socială⁸⁷. Categoriile de prestații de care beneficiază asigurații sunt pensii (pentru limită de vârstă, anticipată, de invaliditate, de urmaș⁸⁸) și alte prestații de asigurări sociale (ajutor lunar pentru soțul supraviețuitor, tratament balnear, altul decât cel suportat de la bugetul Fondului național unic de asigurări sociale de sănătate, pentru asigurați și pensionari, ajutor de deces, în cazul decesului asiguratului, pensionarului sau al unui membru al familiei unuia dintre aceștia)⁸⁹.

Sistemul național de asistență socială reprezintă ansamblul de instituții, măsuri și acțiuni prin care statul, reprezentat de autoritățile administrației publice centrale și locale, precum și societatea civilă intervin pentru prevenirea, limitarea sau înlăturarea efectelor temporare ori permanente ale situațiilor care pot genera marginalizarea sau excluderea socială a persoanei, familiei, grupurilor ori comunităților. De acest sistem, beneficiază toți cetățenii români care se află pe teritoriul României, au domiciliul sau reședința în România, cetățenii statelor membre ale Uniunii Europene, ai Spațiului Economic European și cetățenii Confederației Elvețiene, precum și străinii și apatrizii care au domiciliul sau reședința în România⁹⁰.

Acesta intervine subsidiar sau, după caz, complementar sistemelor de asigurări sociale și se compune din *sistemul de beneficii de asistență*

⁸⁷ *Ibidem*, Art. 25.

⁸⁸ *Ibidem*, Art. 25.

⁸⁹ *Ibidem*, Art. 112

⁹⁰ *Ibidem*, Art. 4.

*socială și sistemul de servicii sociale*⁹¹. Astfel, pe de o parte, formele de sprijin ale sistemului de beneficii de asistență socială se materializează în beneficii de asistență socială selective, de asistență socială universale, de asistență socială categoriale⁹² (în bani sau în natură (alocații, indemnizații, ajutoare sociale și facilități selective) și au ca scop prevenirea și combaterea sărăciei și riscului de excluziune socială, susținerea copilului și familiei, sprijinirea persoanelor cu nevoi speciale, sprijin în situații deosebite. Pe de altă parte, serviciile sociale reprezintă activitatea sau ansamblul de activități realizate pentru a răspunde nevoilor sociale, precum și celor speciale, individuale, familiale sau de grup, în vederea depășirii situațiilor de dificultate, prevenirii și combaterii riscului de excluziune socială, promovării incluziunii sociale și creșterii calității vieții⁹³, care pot fi clasificate în funcție de scopul lor în servicii de asistență și suport pentru asigurarea nevoilor de bază ale persoanei, servicii de îngrijire personală, de recuperare/reabilitare, de inserție/reinserție socială etc.

Sectoarele de securitate intersectate de sistemul protecției sociale sunt: politic (prin politicile publice adoptate în domeniile supervizate), militar (prin sistemul militar de pensii de care beneficiază ministerele și serviciile din sistemul de ordine publică și securitate națională), economic (prin impactul asupra bugetelor de asigurări și pensii sociale) și societal (prin nivelul de securitate socială asigurat categoriilor defavorizate).

2.3.4. Sistemul național de transport

În legislația română, se arată că „sistemul național de transport are caracter strategic, constituie parte integrantă a sistemului economic și social și are următoarele componente: infrastructurile de transport rutier, feroviar, naval și aerian; mijloacele de transport; operatorii de transport și ai activităților conexe transporturilor”⁹⁴. Așadar, sistemele de transport acoperă nevoia de mobilitate a indivizilor, contribuind astfel în mod semnificativ la libera circulație a persoanelor.

⁹¹ ***, *Legea asistenței sociale nr. 292/2011 din 20 decembrie 2011*, în vigoare din 24 mai 2017, Art. 2 (2).

⁹² *Ibidem*, Art. 8.

⁹³ *Ibidem*, Art. 27 (1).

⁹⁴ ***, *Ordonanța Guvernului privind transporturile nr.19 din 18 august 1997*, republicată în M.Of. nr. 552/11 noiembrie 1999, Art. 2.

Operatorii de transport sunt transportatori, români sau străini, care au acces egal și nediscriminatoriu la infrastructura deschisă accesului public. Prin transportatori se înțelege persoanele fizice sau juridice, autorizate să efectueze transporturi, interne sau internaționale, de persoane sau de bunuri, în interes public sau în interes propriu, cu mijloace de transport deținute în proprietate sau cu chirie⁹⁵.

Geografia arată că rețeaua de transport este suportul fluxurilor de substanță, energie și informații⁹⁶. De asemenea, în literatura de specialitate se prezintă faptul că, pe lângă sistemele de transport clasice (rutier, feroviar, naval – maritim și pe căile navigabile interioare –, aerian, intermodal de mărfuri, intermodal de călători)⁹⁷, există și sisteme de transport speciale (neconvenționale⁹⁸). Așadar, putem include în sistemul național de transport și sistemele de transport speciale realizate prin conducte (apeducte, gazoducte, oleoducte), cabluri (linii de înaltă și joasă tensiune de transport a curentului electric)⁹⁹. Pentru aceste sisteme componente există definiții utilizate în mod curent (sistemul național de transport al petrolului, sistemul național de transport gaze naturale, sistemul național electroenergetic, sistemul național de comunicații).

Sistemul Național de Transport al petrolului reprezintă ansamblul conductelor magistrale interconectate, care asigură colectarea petrolului extras din perimetrele de exploatare sau a celui provenit din import și dirijarea lui de la punctele la care este predat de către producători/importatori la unitățile de prelucrare¹⁰⁰.

Sistemul Național de Transport Gaze Naturale este ansamblul de conducte magistrale, precum și instalațiile, echipamentele și dotările aferente acestora, prin care se asigură preluarea gazelor naturale extrase din perimetrele de producție sau a celor provenite din import și

⁹⁵ *Ibidem*, Art. 9(3).

⁹⁶ Cristian Tălângă, *Organizarea și dinamica sistemelor de transport*, Editura Universitară, București, 2015, p. 9.

⁹⁷ ***, *Strategia pentru transport durabil pe perioada 2007-2013 și 2020, 2030*, Ministerul Transporturilor, Guvernul României, 2007, pp. 19-29.

⁹⁸ Ilie Rotariu, *Transporturi, expediții și asigurări de mărfuri și călători*, Ediția a IV-a – revăzută, Editura „ALMA MATER”, Sibiu, 2007, p. 187.

⁹⁹ *Ibidem*, pp. 187-189.

¹⁰⁰ ***, *Sistemul Național de Transport*, CONPET, URL: <https://www.conpet.ro/activitatea-conpet/sistemul-national-de-transport/>, accesat la 16.02.2021.

transportul acestora în vederea livrării către participanții de pe piața internă de gaze naturale, export, transport internațional etc.¹⁰¹ Pe piața din România există un operator al Sistemului Național de Transport al Gazelor Naturale – SNTGN Transgaz SA, ce asigură transportul gazului natural atât la nivel național, cât și internațional.

Sistemul Electroenergetic Național constituie infrastructura de bază utilizată în comun de participanții la piața de energie electrică pe teritoriul național¹⁰². Pe piața de energie electrică există următorii participanți și structuri operaționale asociate: producători de energie electrică; Transelectrica (operator de transport și sistem); OPCOM (operator al pieței de energie electrică; operatori de distribuție; furnizori; comercianți; clienți finali¹⁰³.

Ministerul Transporturilor, Infrastructurii și Comunicațiilor este autoritatea publică centrală responsabilă cu implementarea politicilor de transport și infrastructură de transport, a celor referitoare la infrastructura de comunicații electronice și servicii poștale¹⁰⁴. În vederea îndeplinirii atribuțiilor sale, acesta colaborează cu celelalte ministere și organe de specialitate din subordinea Guvernului, cu autoritățile publice locale și cu alte organisme guvernamentale și neguvernamentale¹⁰⁵. Infrastructuri publice de transport sunt aflate atât în proprietatea statului, cât și în proprietate privată.

Sistemul național de transport se intersectează cu sectorul politic (necesitatea realizării de politici publice în domeniul transporturilor la nivel guvernamental), cu cel militar (prin deținerea de infrastructură critică națională vitală pentru apărarea teritoriului național), cu cel

¹⁰¹ ***, *Planul de Dezvoltare al Sistemului Național de Transport Gaze Naturale 2014-2023*, SNTGN TRANSGAZ SA MEDIAȘ, 2014, p. 12.

¹⁰² ***, *Legea energiei electrice nr. 318 din 8 iulie 2003*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 511, 16 iulie 2003, Art. 42.

¹⁰³ ***, *Planul Național Integrat în domeniul Energiei și Schimbărilor Climatice 2021-2030*, aprilie 2020, pp. 29-30, URL: https://ec.europa.eu/energy/sites/default/files/documents/ro_final_necp_main_ro.pdf, accesat la 16.02.2021.

¹⁰⁴ ***, *Hotărârea Guvernului nr. 90 din 28 ianuarie 2020 privind organizarea și funcționarea Ministerului Transporturilor, Infrastructurii și Comunicațiilor*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 127, din 19 februarie 2020, Art. 1 (3).

¹⁰⁵ *Ibidem*, Art. 4 (1).

economic și societal (prin suportul de mobilitate a bunurilor și a serviciilor tuturor activităților socio-economice) și cu sectorul de mediu (prin necesitatea de a realiza tehnologii „verzi” de transport).

2.4. Elemente generale de reziliență a sistemelor publice naționale

Analizând datele de pe website-ul Guvernului României, constatăm că acesta are în subordine o serie de ministere cu rolul de a servi nevoile publice ale cetățenilor, în jurul cărora s-a construit câte un sistem, sau mai multe constituit/e din elemente componente și relații funcționale. Așadar, putem considera că, odată identificată nevoile acoperite de fiecare dintre ministere, putem identifica și sistemele construite în jurul acestora (așa cum se observă și din tabelul de mai jos).

Tabelul nr. 2: Caracteristici ale marilor sisteme publice din România identificate în SNAp 2020

Sistem public	Elementele componente			Tipul serviciului (nevoia socială acoperită)	Sectoare de securitate intersectate
	Sub-sisteme	Instituție publică directoare	Structură (niveluri)		
Sistemul național de educație	- de stat - particular - confesional	- Ministerul Educației	- educație timpurie - învățământ primar - învățământ secundar inferior (gimnazial) - învățământ secundar superior - învățământ terțiar nonuniversitar - învățământ superior - educație a adulților.	educațional	- politic - societal - economic - militar
Sistemul public de sănătate/sanitar	- de stat - privat	- Ministerul Sănătății	- servicii de sănătate publică (servicii spitalicești, servicii în ambulatoriu de specialitate, servicii de medicină de familie, servicii de asistență comunitară) - asigurări sociale de sănătate.	- de sănătate - de igienă	- politic - societal - economic - militar - de mediu
Sistemul național de protecție socială	- de stat - privat	- Ministerul Muncii și Protecției Sociale	- sănătate - pensii - asigurări sociale - asistență și servicii sociale	- securitate socială	- politic - societal - economic - militar

Sistem public	Elementele componente			Tipul serviciului (nevoia socială acoperită)	Sectoare de securitate intersectate
	Sub-sisteme	Instituție publică directoare	Structură (niveluri)		
Sistemul național de transport	- terestru - aerian - naval - multimodal - combinat - special (neconvențional)	- Ministerul Transporturilor și Infrastructurii - Ministerul Energiei	- transport feroviar - transport rutier - transport aerian - transport maritim - transport fluvial - transport prin conducte (apă, canalizare, petrol și gaze naturale) - transport prin linii electrice de înaltă tensiune - transport prin cabluri (telecomunicații)	- de mișcare a bunurilor și a persoanelor - de alimentare cu resurse de bază (apă, combustibili, energie) - de informație	- politic - societal - economic - militar - de mediu

Avem, așadar, pe lângă cele prezentate mai sus, *sistemul juridic* (ministerul de Justiție), *sistemul militar* (Ministerul Apărării Naționale), *sistemul de ordine și siguranță publică* (Ministerul Afacerilor Interne), *sistemul economic* (Ministerul Economiei, Antreprenoriatului și Turismului), *sistemul ecologic* (Ministrul mediului, apelor și pădurilor), *sistemul energetic* (Ministerul Energiei), *sistemul de transport și infrastructură* (ministrul transporturilor și infrastructurii), *sistemul de administrație publică* (Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Administrației) etc.

De asemenea, fiecare sector de securitate poate fi considerat un sistem în sine. De exemplu, sectorul economic, considerând domeniile vitale care asigură stabilitatea economică cu infrastructurile aferente (inclusiv cele critice) – energie, industrie, transporturi, agricultură/siguranță alimentară, protecția mediului și silvicultură, tehnologia informației și comunicații, fonduri publice și europene, piețe financiar-bancare¹⁰⁶, sau sectorul militar al cărui sistem aferent îl vom prezenta în capitolele următoare.

¹⁰⁶ ***, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”*, Administrația Prezidențială, București, 2020, pp. 27-28, URL: https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf, accesat la 11.01.2021.

Constatăm că infrastructura publică, respectiv facilitățile, sistemele și structurile de infrastructură care sunt deținute și operate public, respectiv de guvernul unui stat și sunt deschise publicului larg pentru utilizare au un rol major în susținerea activității sistemelor publice. Din infrastructura publică fac parte: infrastructura de transport – drumuri, poduri, aeroporturi, căi ferate etc.; infrastructură de apă – alimentarea cu apă, gestionarea resurselor de apă, gestionarea inundațiilor, sisteme adecvate de canalizare, infrastructură energetică – rețea electrică, centrale electrice, turbine eoliene, conducte de gaz, panouri solare; infrastructură de telecomunicații – rețele de telefonie, rețele în bandă largă, servicii WiFi; infrastructură politică – instituții guvernamentale precum instanțele judecătorești, organele de reglementare etc.; servicii de securitate publică precum forța de poliție, apărarea etc.; infrastructură educațională – școli și universități publice, institute publice de formare; infrastructură de sănătate – spitale publice, clinici de sănătate subvenționate de stat etc.; infrastructură de agrement – parcuri și grădini publice, plaje, situri istorice, rezervații naturale.

Fiecare sistem public este determinat de limitele sale spațiale și temporale, înconjurat și influențat de mediul său (social, politic și cultural), este descris de scopul său și funcționează pe baza unor seturi de reglementări juridice și principii care îi guvernează structura și comportamentul în relație cu alte sisteme sau alte sectoare de securitate. Totuși, deși sistemele publice au roluri diferite în societate, ele sunt conectate la metasistemul public prin calitatea lor esențială de a deservi nevoia esențială de securitate, în toate formele sale, ale cetățenilor unui stat.

Componentele de stat ale sistemelor publice tind să fie mai puțin flexibile și orientate spre consumator decât sistemele private, deoarece sectorul privat poate contribui la îmbunătățirea eficienței, flexibilității și introducerea de soluții inovatoare pentru îmbunătățirea activității entității, în timp ce sectorul public este concentrat asupra supravegherii și controlului riguros al activităților derulate prin finanțarea din surse publice.

Conceptul de reziliență în România este abordat în dublă-cheie: capacitatea inerentă a entităților – indivizi, comunități, regiuni, stat – de

a rezista și a se adapta articulat la evenimente violente, cauzatoare de stres, șoc, dezastre, pandemii sau conflicte, pe de o parte, și capacitatea acestor entități de a reveni cu celeritate la o stare funcțională, de normalitate, pe de altă parte¹⁰⁷. Totuși, nu există sistem total rezilient, iar pentru a încadra un sistem public în categoria celor reziliente sau nereziliente consider că este necesar să ne raportăm la câteva problematici, respectiv, serviciile critice pe care trebuie să le ofere sistemul în continuare, în ciuda perturbărilor, tipurile de șocuri care pot perturba furnizarea acestor servicii critice, pentru a putea identifica în continuare ce evenimente și condiții adverse trebuie să poată tolera sistemul și la ce nivel al daunelor provocate sistemul devine nerezilient. Practic, considerăm că un sistem este rezilient în măsura în care are capacitatea de a-și proteja, rapid și eficient, capabilitățile critice de perturbări cauzate de evenimente și condiții potrivnice și continuă să-și îndeplinească misiunea în fața adversității oferind în continuare serviciile pentru care a fost constituit în pofida evenimentelor sau condițiilor care pot provoca turbulențe activității sale.

Cu atât mai mult, pandemia COVID-19 a arătat că reziliența anumitor sisteme precum cel sanitar, economic, social și instituțional, este esențială în cazul unor situații de urgență sau de criză de acest gen. Pentru o parte largă a populației, nevoi individuale, precum sănătatea, educația, siguranța fizică și psihică, securitatea alimentară, expresia și comunicarea, stabilitatea socială etc. au fost asigurate sincopatic sau deloc prin intermediul sistemelor publice românești colapsate sub presiunea efectelor pandemiei.

De altfel, în Planul Național de Redresare și Reziliență din aprilie 2021 sunt identificate principalele provocări cu care respectivele sisteme s-au confruntat în această perioadă de criză multifacetată și pentru viitor se pune accent pe importanța reformării și investițiilor în

¹⁰⁷ ***, *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020-2024 „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări”*, Administrația Prezidențială, București, 2020, p. 11, URL: https://www.presidency.ro/files/userfiles/Documente/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_2020_2024.pdf, accesat la 11.01.2021.

domeniile lor aferente „în scopul creșterii nivelului de pregătire pentru situații de criză și a capacității de reacție la criză, în special prin îmbunătățirea continuității activității serviciilor publice, a accesibilității și capacității sistemelor de sănătate și de îngrijire, a eficacității administrației publice și a sistemelor naționale, inclusiv prin reducerea la minimum a sarcinii administrative ...”¹⁰⁸.

Considerăm că problematica rezilienței întregului metasistem public național este mult prea vastă pentru a fi acoperită într-o singură lucrare și fiind limitați de lipsa de expertiză în toate tipurile de sisteme publice naționale, în capitolele următoare, ne vom focaliza atenția pe analizarea rezilienței unui anumit sistem public, sistemul militar, care reprezintă și subiectul specializării noastre.

¹⁰⁸ ***, *Planul Național de Redresare și Reziliență*, Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, aprilie 2021, p. 5.

CAPITOLUL 3

STUDIU DE CAZ – REZILIENȚA ÎN DOMENIUL MILITAR

*Florian CÎRCIUMARU
Dan-Lucian PETRESCU
Crăișor-Constantin IONIȚĂ*

3.1. Particularități ale rezilienței în domeniul militar

Reziliența trebuie să fie realizată și menținută la nivelul adecvat, într-o abordare multidimensională a apărării împotriva unei amenințări multidimensionale și complexe. Mai mult, creșterea nivelului rezilienței naționale constă în dezvoltarea de capacități militare și nonmilitare menite să sporească posibilitățile actorului statal de a rezista, de a diminua efectele, de a se recupera și chiar de a combate amenințarea. În consecință, măsurile pentru consolidarea rezilienței trebuie implementate continuu, în toate domeniile, nu numai la nivel militar, vizând, în special, monitorizarea permanentă a mediului de securitate; identificarea vulnerabilităților și riscurilor asociate și luarea măsurilor adecvate pentru diminuarea, eliminarea sau protejarea acestora; dezvoltarea unui proces interinstituțional de luare a deciziilor eficiente; educarea societății și furnizarea de sprijin militar și de impunere a legii pentru măsurile luate; dezvoltarea și alocarea resurselor necesare. Astfel, eforturile trebuie să fie orientate către toate domeniile care ar putea fi vizate de potențialele amenințări din mediul de securitate, cum ar fi: protecția infrastructurii critice, comunicațiile strategice, protecția societății civile și a cetățeanului, apărarea cibernetică, securitatea energetică, contraterorismul etc.

Dezvoltarea și menținerea rezilienței în domeniul militar este un subiect pe care îl luăm în considerare prin prisma analizei structurale a rezilienței naționale. Consolidarea rezilienței sistemului militar reprezintă un deziderat care adresează atât dimensiunea militară a securității, considerată aparte, cât și securitatea națională, în ansamblu.

Cu alte cuvinte, un sistem militar rezilient contribuie atât la supraviețuirea sa, cât și a sistemului național de apărare și securitate din care face parte.

Subsecvent cadrului conceptual realizat anterior, în cele ce urmează prezentăm un model funcțional al rezilienței, adaptat la sistemul militar. Trebuie să evidențiem faptul că ne vom referi la reziliența organizației militare, considerată ca sistem și nu la dimensiunea militară a rezilienței naționale, care a fost prezentată anterior. În consecință, sistemul analizat este cel militar și considerăm, așa cum am precizat, că augmentarea nivelului de reziliență a acestuia contribuie la atingerea nivelului de reziliență națională suficient, adică în măsură să răspundă amenințărilor din mediul de securitate contemporan și viitor.

Nu în ultimul rând, precizăm faptul că modelul funcțional al rezilienței militare îl considerăm ca fiind un construct pur teoretic, întrucât, așa cum am prezentat în secțiunile anterioare, reziliența trebuie privită ca o caracteristică națională, ca o abilitate multidimensională și multifuncțională, un construct de abilități cu o configurație într-o dinamică permanentă, modelată de către provocările mediului de securitate. De asemenea, pentru a menține descrierea modelului la un nivel teoretic, general, am decis să nu identificăm agresiunea la care este supus sistemul (ca manifestare a amenințării), realizând astfel o descriere generală a funcțiilor rezilienței în domeniul militar. Considerăm că acest model este conceput astfel încât să poată fi particularizat cu ușurință pentru o agresiune specifică.

În Strategia militară a României (2016), reziliența este definită drept „abilitatea Sistemului Național de Securitate de a rezista unui atac și de a-și reveni în urma acestuia, dezvoltând capacități suficiente de a anticipa și a contracara o amenințare, de a asigura condițiile de victorie și soluțiile optime de răspuns”. Particularizând această definiție la nivelul sistemului militar și luând în considerare definirea conceptului reziliență la nivel național, considerăm că reziliența în domeniul militar reprezintă capacitatea sistemului militar de a-și menține funcțiile și procesele cheie în situația oricăror agresiuni prin absorbția șocului și rezistența la impact, precum și prin refacerea

capabilităților și transformarea sa într-un sistem adaptat condițiilor viitoare. Ea comportă un ansamblu de componente funcționale (pe care le denumim *funcțiuni*) ce corespunde, din punct de vedere acțional și într-o configurare cronologică, schemei din figura nr. 1.

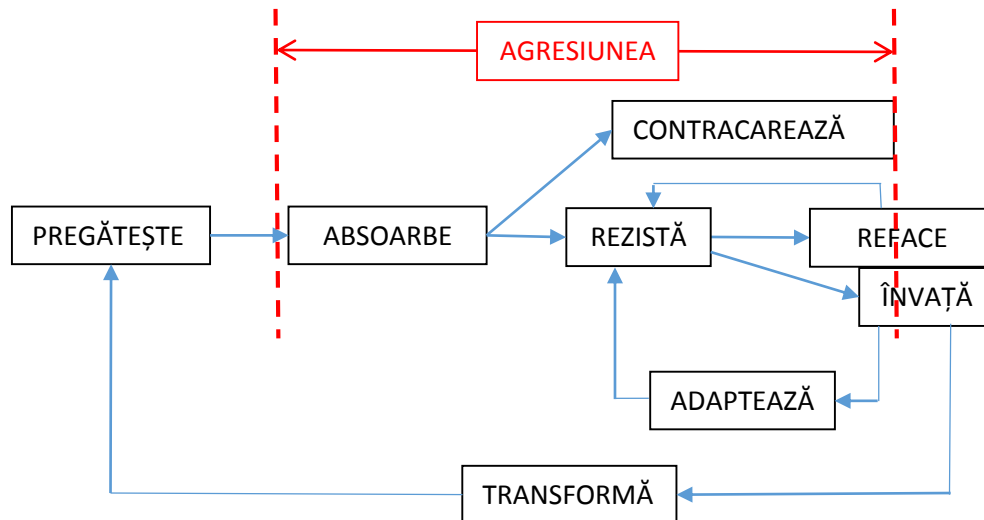

Figura nr. 1: Modelul funcțional al rezilienței în domeniul militar

PREGĂTEȘTE reprezintă funcțiunea proactivă a rezilienței, întrucât se manifestă înainte de apariția agresiunii. Activitățile care se încadrează în partea de pregătire au ca scop creșterea nivelului rezilienței în domeniul militar (*Building Military Resilience*). Strategia militară a României are un caracter eminent defensiv, astfel încât toate eforturile sunt concentrate pentru realizarea acestui deziderat. Creșterea nivelului de reziliență la nivel național, dar și la nivelul sistemului militar, contribuie semnificativ la atingerea acestui scop. Considerăm că augmentarea nivelului de reziliență a sistemului militar se poate realiza îndeplinind o serie de obiective, dintre care cele mai importante sunt:

- *vulnerabilitățile sistemului identificate și diminuate/eliminate sau protejate* – realizarea acestui obiectiv are o importanță vitală întrucât, în mod evident, un potențial agresor își va direcționa eforturile pentru exploatarea vulnerabilităților, astfel încât să producă efecte în mod cât mai eficient; procesele de autoevaluare desfășurate la toate nivelurile organizației militare, dar și în ansamblu (anual sau în cadrul analizei strategice a apărării) trebuie să conducă la obținerea unor rezultate care, printre altele, vizează determinarea punctelor vulnerabile

în toate domeniile specifice: personal, operații, înzestrare, asigurare materială, securitatea obiectivelor, instruire etc.

- *rezultatele managementului riscurilor implementate* – analiza amenințărilor potențiale, corelate cu impactul posibil și probabilitatea de a se materializa, dar și cu vulnerabilitățile sistemului constituie date de intrare pentru procesul de management al riscurilor; obiectivul urmărit reprezintă măsurile ce derivă din cadrul acestui proces și care se încadrează pe mai multe direcții: diminuarea impactului agresiunilor, scăderea probabilității ca amenințările să se materializeze și diminuarea vulnerabilităților sau chiar eliminarea acestora.

- *planurile de apărare și procedurile aplicabile în situații de criză realizate/actualizate* – reprezintă rezultatele unui proces cuprinzător de planificare din timp a operațiilor desfășurate la toate nivelurile sistemului militar, corelat cu procese similare desfășurate la nivelul tuturor instituțiilor din cadrul sistemului național de apărare; la baza acestui proces de planificare stau scenariile militare strategice realizate în cadrul procesului de analiză strategică a apărării (ASA), situație în care rezultatele vizează capacitățile de apărare necesar a fi dezvoltate pe termen scurt, mediu și lung, precum și scenariile realizate în scopul antrenării echipelor de planificare la toate nivelurile; de calitate a acestor scenarii depinde viabilitatea planurilor întocmite, ceea ce influențează în mod vital nivelul de reziliență al sistemului militar, în special funcțiunile principale, REZISTĂ și REFACE, dar și pe celelalte, cum ar fi CONTRACAREAZĂ, ADAPTEAZĂ sau TRANSFORMĂ.

- *capabilitățile de apărare dezvoltate* – realizarea acestui obiectiv este în strânsă legătură cu fluidizarea și eficientizarea conexiunii care se stabilește între procesul de management integrat al resurselor pentru apărare, procesul de planificare a apărării și procesul de planificare operațională; în acest sens, optimizarea sistemului de planificare, programare, bugetare și evaluare, precum și a managementului integrat al achizițiilor pentru apărare, ca instrumente de lucru, reprezintă condiții esențiale; evidențiem, desigur, necesitatea ca toate demersurile de dezvoltare a capacităților de apărare desfășurate la nivel

național să fie corelate cu procesele similare desfășurate în cadrul organizațiilor din care România face parte (NATO și UE), precum și cu cele ale statelor cu care România cooperează în diferite formate bilaterale sau multilaterale dedicate.

- *măsurile ce se impun pentru pregătirea economiei și a teritoriului pentru apărare (PETA) și pregătirea populației pentru apărare implementate* – parte componentă a realizării și a menținerii securității naționale (deși se încadrează, aparent, în strategia relativ învechită a războiului întregului popor), procesul PETA, completat de pregătirea populației pentru apărare, este necesar, în special pentru a susține funcțiunile principale ale rezilienței, și anume REZISTĂ și REFACE; conform legii, PETA „cuprinde ansamblul de măsuri și de acțiuni care se stabilesc și se realizează din timp de pace, în vederea utilizării potențialului economic și uman al țării, pentru satisfacerea nevoilor de apărare și asigurarea continuității activităților economico-sociale în caz de mobilizare sau de război”¹; eforturile care se încadrează aici trebuie realizate într-o abordare *whole of government*, având la bază prevederile Constituției, ale legilor țării și ale documentelor privind planificarea apărării naționale, precum și obligațiile asumate de România prin tratate, convenții și alte înțelegeri internaționale; coordonarea acestora se realizează de către autoritățile publice pe baza direcțiilor stabilite de către Guvernul României, care răspunde de pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare și asigură aplicarea măsurilor referitoare la acest domeniu, potrivit legii, hotărârilor Parlamentului și ale CSAT, în strânsă legătură cu planurile de apărare națională.

Acțiunile specifice funcțiunii PREGĂTEȘTE trebuie desfășurate concomitent cu cele de monitorizare a mediului de securitate (ciclul informațional – planificare, culegere, prelucrare, diseminare), de identificare a amenințărilor și avertizare, de descurajare a potențialilor adversari, dar și de cooperare cu alte entități/structuri pe toate domeniile de resort.

ABSOARBE este o funcțiune reactivă a rezilienței ce se activează imediat după apariția agresiunii (care, de regulă, produce un șoc) și

¹ ***, *Legea nr. 477 privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare, din 12 noiembrie 2003*, publicată în M.Of. nr. 824/20 noiembrie 2003, art. 1.

presupune a atenua sau a preveni impactul negativ al șocului inițial care, în funcție de gradul de surprindere pe care îl realizează și de nivelul de pregătire a sistemului, poate duce la un blocaj al acestuia, cel puțin temporar și/sau parțial, dacă nu chiar permanent și/sau total. Încă de la început trebuie precizat faptul că șocul produs de apariția unei agresiuni poate fi mult redus dacă există informații despre iminența sa. Ca atare, eficiența monitorizării mediului de securitate își regăsește valoarea în această funcțiune. În continuare, unul dintre cele mai eficiente mecanisme de absorbție a șocurilor se bazează pe folosirea imediată a unor răspunsuri predefinite. Din acest punct de vedere, apreciem că sistemul militar are o capacitate ridicată de absorbție a șocurilor, în special a celor cu o cauzalitate ancorată în domeniul militar. Această capacitate este dată, pe de o parte, de fundamentarea organizației militare pe norme și proceduri care îi conferă o viabilitate crescută, iar pe de altă parte, de existența unor planuri de contingență aplicabile în timp scurt. Catalizatori cu o valoare semnificativă îi constituie cultura organizațională și disciplina specifică sistemului militar și personalului care îl compune, precum și natura pregătirii pe care o au structurile ce constituie sistemul militar, aceea de a funcționa în situație de criză. Toate aceste caracteristici ale sistemului militar îi conferă acestuia o elasticitate proprie care determină capacitatea ridicată de absorbție a șocurilor. Funcțiunea ABSOARBE este în strânsă legătură cu REZISTĂ, care este generată de către o parte dintre caracteristicile prezentate aici. Deși la prima vedere funcțiunea ABSOARBE poate fi considerată ca fiind inclusă în REZISTĂ, ca o componentă a acesteia, considerăm că este necesar a fi analizată separat datorită importanței pe care o are reacția sistemului la apariția șocului, adică în regim tranzitoriu. De stabilitatea sistemului militar pe timpul trecerii de la starea de pace (relativă) la starea de criză sau conflict depind cantitatea, calitatea și eficiența măsurilor și acțiunilor ce compun celelalte funcțiuni subsecvente sau chiar posibilitatea de a implementa acele măsuri. Tandemul ABSOARBE-REZISTĂ configurează astfel un mecanism defensiv realizat într-o abordare graduală, fiind completat cu REFACE, activarea acestor funcțiuni ale rezilienței manifestându-se

proporțional cu impactul agresiunii asupra capacității sistemului de a-și exercita funcțiunile sale.

REZISTĂ reprezintă funcțiunea de bază a rezilienței și are un caracter pur defensiv, deci reactiv. Ea presupune implementarea măsurilor necesare pentru a păstra funcțiile esențiale ale sistemului, în continuarea celor activate în cadrul ABSORBȚIEI. Aceste măsuri sunt determinate de implementarea planurilor de contingență și aplicarea procedurilor specifice situației de criză generată de agresiune. Trebuie să evidențiem faptul că eficiența măsurilor depinde de calitatea planurilor realizate, de calitatea scenariilor care le-au generat, precum și de implementarea rezultatelor obținute din procesul de analiză strategică a apărării. În mod evident, această funcțiune a rezilienței în domeniul militar este dată de capabilitățile de apărare de care dispune sistemul militar, precum și de cele pe care le poate accesa prin cooperare cu structuri de resort de la nivel național (ca elemente ale sistemului național de apărare, de exemplu, structuri de jandarmi din cadrul Ministerului Afacerilor Interne) sau aparținând altor state (acorduri bilaterale/multilaterale) sau organizații internaționale (NATO, UE). În general, capabilitățile specifice rezilienței în domeniul militar vor face obiectul funcțiunii de REFACERE, ținând cont de importanța lor și de nivelul la care au fost afectate de către agresiune, astfel încât să se mențină nivelul de operativitate al componentelor sistemului.

REFACERE presupune revitalizarea funcțiilor esențiale ale sistemului, care au fost afectate. Această funcțiune a rezilienței este activă atât pe timpul manifestării agresiunii, cât și după încetarea sau eliminarea acesteia. Pe timpul existenței agresiunii, funcțiunea REFACERE vizează, în principal, refacerea sistemului în regim dinamic, în special a capabilităților necesare pentru a susține funcțiunile REZISTĂ și CONTRACAREAZĂ. Acest deziderat depinde în mod vital de capacitatea procesului de management al resurselor de apărare de a pune la dispoziția sistemului și industriei de apărare resursele necesare regenerării capabilităților, precum și de potențialul capacităților de apărare, adică „liniile de producție sau de prestări de servicii specializate, activele care le deserveșc, amenajările tehnologice

specifice, existente în domeniile industriei, transporturilor, comunicațiilor și tehnologiei informației, ocrotirii sănătății, precum și spațiile de depozitare a rezervelor de stat și de mobilizare, utilizate în scopul satisfacerii necesităților vitale ale forțelor sistemului național de apărare, în caz de mobilizare sau de război”². Alături de refacerea capacității de apărare, funcțiunea REFACE vizează și alte aspecte ce pot fi afectate de către agresiune, cum ar fi asigurarea resursei umane, restabilirea conexiunii sistemului militar cu autoritățile politice sau cu alte entități/structuri care condiționează funcționarea acesteia, refacerea coeziunii sistemului etc. Considerăm necesar să evidențiem faptul că, în ciuda dificultăților existente, este nevoie ca sistemul militar să dobândească și să-și mărească capacitatea de refacere din resurse proprii, într-o abordare autarhică, menită să-i confere un grad ridicat de autonomie, întrucât este posibil ca alte surse sau instituțiile ce reprezintă celelalte instrumente de putere să fie afectate și să nu poată sprijini refacerea sistemului militar. Mai mult, există riscul ca încercările de a atrage resurse sau sprijin din afara țării să fie dificil sau chiar imposibil de realizat pe timpul agresiunii. De asemenea, prima secvență a funcțiunii REFACE, manifestată pe timpul prezenței agresiunii, asigură, împreună cu funcțiunea ÎNVAȚĂ, intrări pentru exercitarea funcțiunii ADAPTEAZĂ. Cea de-a doua secvență a funcțiunii REFACE se situează în afara agresiunii și are rolul de refacere a funcțiilor esențiale ale sistemului, precum și de a formula măsuri, care, împreună cu lecțiile identificate după încetarea agresiunii, constituie intrări pentru procesul de transformare aferent manifestării funcțiunii omonime.

CONTRACAREAZĂ reprezintă funcțiunea ofensivă a rezilienței, în sensul în care acțiunile care o compun vizează diminuarea intensității și amplitudinii agresiunii, care să permită sistemului să reziste și să se refacă. Desigur, majoritatea acțiunilor desfășurate de către sistem în cadrul funcțiunii CONTRACAREAZĂ sunt încadrate și corelate cu acțiunile care compun reacția sistemului național de apărare destinate respingerii agresorului, dacă acesta există. În cazul în care evenimentul

² ***, *Legea nr. 477 privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare din 12 noiembrie 2003*, publicată în M.Of. nr. 824/20 noiembrie 2003, Secțiunea 4 – Capacități de apărare.

nu presupune existența unui agresor (de exemplu, criza financiară ce afectează alocarea fondurilor destinate funcționării sistemului – personal, materiale etc.; catastrofe naturale, pandemii, dezastre ecologice), acțiunile care duc la îndeplinirea acestei funcțiuni sunt orientate spre diminuarea impactului provocat. Această componentă se suprapune cu REZISTĂ (nu de la început, din cauza inerției sistemului) și cu partea inițială din REFACE și din ÎNVAȚĂ și durează, evident, până la încetarea agresiunii. Nu trebuie uitat avantajul major de care dispune România privind apărarea națională în context aliat, european sau bilateral, această funcțiune a rezilienței fiind augmentată major de sprijinul acordat de către NATO, UE sau partenerii strategici.

ÎNVAȚĂ presupune analiza acțiunilor executate și a rezultatelor evaluării modului de manifestare a rezilienței și identificarea corecțiilor ce trebuie aduse sistemului. Ca și funcțiunea REFACE, aceasta are o secvență care se desfășoară și pe timpul agresiunii și al cărei rezultat conduce spre măsuri/acțiuni de adaptare a sistemului. Din cauza inerției sistemului în culegerea și procesarea datelor necesare învățării (cunoaștere-înțelegere-proiecție), această funcțiune nu începe simultan cu REFACE. Este extrem de important să precizăm faptul că, deși schema descrie activarea succesivă a funcțiunilor REZISTĂ, REFACE, ÎNVAȚĂ și ADAPTEAZĂ, pe timpul agresiunii aceste funcțiuni sunt active simultan, activitățile specifice acestora desfășurându-se ciclic, cu intensitatea și frecvența corespunzătoare fizionomiei agresiunii și dinamicii necesității de introducere a corecțiilor pentru adaptarea sistemului. După încetarea agresiunii, funcțiunea ÎNVAȚĂ are rolul de a transpune lecțiile identificate și măsurile rezultate din cadrul procesului de refacere în intrări pentru îndeplinirea funcțiunii TRANSFORMĂ. Astfel, prin intermediul funcțiunii ÎNVAȚĂ (sprijinită de REFACE), funcțiunile ADAPTEAZĂ și TRANSFORMĂ asigură buclele de reacție³ pentru realizarea nivelului de reziliență necesar, atât în regim dinamic (pe

³ Într-o abordare mai aprofundată, putem considera conceptul metareziliență, descris anterior, conform căruia manifestarea rezilienței se realizează într-o structură cu o multitudine de bucle de feedback ce pot acționa în diferite modalități pentru a reface sistemul, chiar și după o perturbare masivă. Un asemenea sistem se autoorganizează, având posibilitatea de a învăța, crea, proiecta și evolua în structuri restaurative complexe.

timpul agresiunii), cât și în regim static (în afara prezenței agresiunii). În cadrul acestora, lecțiile identificate pe timpul și după manifestarea agresiunii se transformă în lecții învățate, prin introducerea lor în cadrul normativ specific funcționării sistemului militar.

ADAPTEAZĂ este o funcțiune activă pe timpul manifestării agresiunii, ca buclă de reacție în scopul menținerii rezilienței sistemului la nivelul corespunzător, astfel încât funcțiunea REZISTĂ să se poată manifesta eficient și eficace în condițiile variației, de regulă surprinzătoare, a fizionomiei agresiunii. Acțiunile desfășurate vizează ajustarea, modificarea sau schimbarea caracteristicilor, capabilităților și chiar a modului de funcționare a sistemului pentru a reduce potențiala deteriorare și a beneficia de pe urma oportunităților, astfel încât să continue să funcționeze fără schimbări majore în identitatea sa funcțională sau structurală. Din punct de vedere operațional, multe dintre aceste măsuri și acțiuni sunt integrate pe timpul fazei 5 a planificării operațiilor (*Execuția*) în documentele de conducere a operațiilor, care ajustează sau revizuiesc planurile de operație (sunt avute în vedere variantele și alternativele specifice cursului de acțiune dezvoltat în CONOPS), precum și în cele de evaluare a desfășurării operației (de unde se extrag posibilitățile de trecere de la o fază la alta, de terminare a operației și de tranziție). Este apelată aici flexibilitatea sistemului militar, caracteristică fundamentală a organizației militare moderne, determinată de nivelul ridicat al competenței comandanților și personalului din subordine, de dotarea cu sisteme de armament și tehnică militară de ultimă generație etc.

TRANSFORMĂ este funcțiunea care se activează în afara agresiunii și, ca atare, presupune acțiuni ce se desfășoară după încetarea acesteia, astfel încât să rezulte un sistem complet nou asupra căruia un șoc similar nu va mai avea niciun impact. Așa cum am precizat, intrările care direcționează procesul de transformare sunt reprezentate de măsurile impuse prin funcțiunea REFACE și de rezultatele funcțiunii ÎNVĂȚĂ, în perioada de după încetarea agresiunii. Funcțiunea TRANSFORMĂ presupune un proces ce direcționează în mod semnificativ funcțiunea PREGĂTIRE, adică demersurile întreprinse în cadrul procesului de consolidare a rezilienței sistemului militar. Sunt vizate, ca domenii principale, atât aspecte operaționale, sub forma planurilor și procedurilor,

cât și transformarea/dezvoltarea capabilităților de apărare necesare funcțiilor principale ale rezilienței, și anume ABSOARBE și REZISTĂ.

Modelul funcțional prezentat mai sus este unul cu un grad de generalitate ridicat, menținut astfel în mod intenționat pentru a putea reprezenta un fundament teoretic pentru descrierea funcțiilor rezilienței în domeniul militar. El poate fi utilizat prin particularizarea agresiunii, pentru a da posibilitatea determinării optimului în ceea ce privește setul de măsuri și ansamblul de acțiuni, precum și capabilitățile și resursele necesare manifestării rezilienței la nivelul sistemului militar. Astfel, dorim să evidențiem faptul că în determinarea mijloacelor și modalităților de realizare, menținere și consolidare a rezilienței în domeniul militar, este necesară analiza atât a amenințărilor și riscurilor, cât și a vulnerabilităților specifice sistemului militar, cu luare în considerare a cadrului național și internațional.

3.2. Amenințări și riscuri la nivelul sistemului militar

Majoritatea amenințărilor și riscurilor din domeniul militar decurg din cele la adresa rezilienței naționale, întrucât un potențial adversar își va orienta în mare parte eforturile către ținte mai facile decât sistemul militar. Totuși, există posibilitatea ca și acesta, deși este considerat, de regulă, un sistem cu vulnerabilități mai puține, să fie expus unor amenințări integrate în cele la adresa statului, dar având anumite particularități și un grad de detaliere mult mai mare și generând consecințe nefaste privind apărarea națională. Riscurile și amenințările de natură militară sunt menționate în documentele departamentale ale procesului național de planificare a apărării – Analiza strategică a apărării, Carta albă a apărării și Strategia militară a României – care se elaborează periodic, conform legii. Pentru a înțelege și a dezvolta criterii eficiente de evaluare a nivelului de reziliență în domeniul militar, ne referim aici doar la acele amenințări și riscuri care afectează, direct și/sau indirect, modul de realizare, consolidare și menținere a acesteia.

Chiar dacă mai sunt destule voci la nivel aliat și european care neagă o posibilă confruntare majoră în Europa în acest secol, „consolidarea potențialului militar în vecinătatea României, inclusiv pe flancul estic, respectiv pe frontiera NATO [...], generează provocări majore la adresa intereselor strategice naționale vizând securizarea

frontierelor UE și NATO și, respectiv, asigurarea securității energetice și a stabilității în Regiunea Mării Negre”⁴. În acest sens, „militarizarea Crimeii și, în general, a bazinului Mării Negre de către Federația Rusă, desfășurarea exercițiilor militare și consolidarea capabilităților prin intermediul cărora pot fi desfășurate operații ofensive și defensive”⁵ sunt considerate de către administrația prezidențială drept una dintre principalele amenințări de natură militară la adresa capacității de apărare a României. Militarizarea și creșterea nivelului de control asupra bazinului Mării Negre se referă, în special, la achiziționarea și instalarea de sisteme de armament și tehnică de luptă moderne ce configurează implementarea conceptului A2/AD (sisteme de rachete antiaeriene și antinavă etc.).

Acestora se poate adăuga, conform afirmațiilor unor oficiali ruși, preluate în presa vremii din România⁶, posibilitatea ca „Europa să fie transformată din nou într-un spațiu de confruntare militară”, pe fondul amplasării, în România, a unor elemente din cadrul sistemului anti-rachete balistice al NATO⁷ și suspendării tratatului INF, în anul 2019. Cu toate acestea, se consideră că acțiunile provocatoare ale Forțelor Armate ruse în spațiul național aerian și maritim au loc ca diversiune, pentru a masca insuficiența resurselor rusești pentru un conflict de lungă durată, pentru a-și demonstra forța, dar și determinarea în apărarea zonei sale de interes. Iată deci că prezența, pe teritoriul României, a elementelor (Aegis Ashore) din Sistemul integrat de apărare aeriană și antirachetă al NATO (NATINAMDS), realizat cu sprijin american, pot reprezenta atât o capacitate majoră a Alianței, cât și un risc major, în același timp, prin posibilitatea executării de lovituri aeriene sau a unor acțiuni de sabotaj care să vizeze Baza militară 99 de la Deveselu. Acestea pot fi desfășurate izolat sau în paralel cu alte acțiuni pe teritoriul național, cu scopul

⁴ ***; *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024*, aprobată prin Hotărârea nr. 22 a Ședinței comune a Senatului și Camerei Deputaților din 30 iunie 2020, care a fost publicată în Monitorul Oficial, nr. 574, Partea I, din 1 iulie 2020, p. 24.

⁵ *Idem*.

⁶ Mihai Drăghici, „Rusia condamnă amplasarea sistemului balistic în România și avertizează că Europa riscă să devină spațiu de confruntare militară”, *Mediafax*, URL: <https://www.mediafax.ro/externe/rusia-condamna-amplasarea-sistemului-balistic-in-romania-si-avertizeaza-ca-europa-risca-sa-devina-spatiu-de-confruntare-militara-17863329>, accesat la 31.03.2021.

⁷ N.A.: Sistemul antirachetă Aegis Ashore, amplasat în baza militară de la Deveselu, județul Olt, în cadrul programului EPAA/European Phased Adaptive Approach, devenit operațional în 12 mai 2016.

escaladării tensiunilor etnice, religioase și politice, precum și în scopul producerii unor disfuncții/ distrugerii la nivelul infrastructurilor critice.

Același lucru putem să-l afirmăm și despre Parteneriatul Strategic încheiat între România și SUA, semnat în 1997. Acesta ne-a adus, pe de o parte, încrederea că nu vom fi singuri în fața unei amenințări provenite din partea unei puteri regionale sau emergente dar, pe de altă parte, existența riscului implicării țării noastre într-un potențial conflict declanșat împotriva SUA, cu utilizarea unor arme nucleare în vecinătatea sau chiar pe teritoriul României sau posibile acțiuni agresive, în special în domeniul cibernetic și economic.

Nu trebuie uitat nici faptul că, în anii care urmează, se preconizează o recesiune economică și financiară dezastruoasă pentru întreaga lume, risc augmentat inclusiv de către urmările pandemiei de COVID 19. În consecință, există riscul major al scăderii capacității de apărare prin imposibilitatea alocării sumelor corespunzătoare cuantumului de 2% din produsul intern brut și/sau diminuarea sumelor reale alocate cheltuielilor de apărare. Acest risc ar avea drept consecințe reducerea investițiilor în infrastructura pentru apărare și, implicit, în dezvoltarea capabilităților, precum și întârzierea/anularea unor programe majore de înzestrare a Forțelor Armate.

Alte posibile riscuri la adresa rezilienței în domeniul militar pot fi determinate de următoarele tipuri de acțiuni, evenimente sau evoluții:

- acțiuni informative, desfășurate în mod subversiv, care să dezinformeze și/sau să manipuleze diferite segmente de militari și civili din Armata României ori care să exfiltreze date și informații clasificate, conducând la destabilizarea sistemului militar și afectându-i coeziunea;

- acțiuni agresive în domeniul cibernetic, în special cele care constituie componente ale amenințării de tip hibrid; considerăm că exploatarea mediului cibernetic reprezintă un domeniu *sine qua non* în orice configurație a amenințării de tip hibrid;

- acțiuni de sabotaj sau disruptive, desfășurate asupra unor obiective militare sau unor elemente de infrastructură militară sau cu dublă întrebuințare, ce asigură mobilitatea forțelor proprii, protejează forțele, mijloacele, populația și capacitățile de apărare, contribuie la reducerea pierderilor umane și materiale, asigură legăturile de comunicații, asigură continuitatea activității economico-sociale pentru susținerea efortului instrumentului militar sau favorizează în orice fel acțiunile proprii;

- acțiuni teroriste ale unor indivizi sau grupuri de indivizi infiltrați în grupurile de refugiați și imigranți ilegali ce tranzitează teritoriul României, asupra unităților militare și a contingentelor aflate în poligoane/zone de instruire;

- proliferarea armelor de distrugere în masă CBRN, a sistemelor de lovire de înaltă precizie sau, în general, a sistemelor de armament ce implementează noi tehnologii, ce ar putea scădea eficiența capacităților proprii (de exemplu, a posibilităților de detecție, de identificare și de lovire a unor ținte);

- acțiuni destabilizatoare în proximitatea unor obiective militare sau la nivelul societății din care provine personalul militar și civil din Armata României, provocate de dispute de natură etnică sau religioasă, separatiste, ori de contestare a frontierelor existente;

- activarea unor conflicte locale de mică intensitate în proximitatea granițelor României, determinate de tensiunile interetnice și dezechilibrele economice din state aflate în zona Balcanilor de Vest sau în estul României; aceste conflicte se pot replica dincoace de granițe;

- exacerbarea fenomenului criminalității organizate, în special pe fondul întoarcerii „luptătorilor europeni” radicalizați din MENA, cu posibilitatea de a interfera cu operațiunile militare prin modul de acțiune, prin efectele produse și prin conexiunile cu alte tipuri de riscuri și amenințări neconvenționale;

- desfășurarea de exerciții militare de amploare și nenotificate, în proximitatea granițelor României;

- acțiunile organizațiilor și grupărilor extremist-teroriste asupra contingentelor naționale care participă la misiuni și operații în afara teritoriului național;

- posibila modificare a mediului terestru de desfășurare a operațiilor, ca urmare a încălzirii globale, prin: secetă și deșertificare în sudul țării (suprafața deșertică se poate tripla), inundații în nord și în zona litorală;

- o posibilă alianță militară Rusia – Turcia și/sau Rusia – Serbia, care să aducă cu sine tranzacții și livrări de sisteme militare dinspre Rusia spre unii aliați și parteneri NATO, însoțite, desigur, de influență.

3.3. Vulnerabilități ale sistemului militar

Sistemul militar, ca și întreaga societate, este influențat și de anumite vulnerabilități interne, a căror cunoaștere și protejare reprezintă una dintre acțiunile de bază ale realizării și menținerii rezilienței în domeniul militar și centrul de greutate al consolidării capacității de apărare a țării. În acest subcapitol ne vom referi doar la cele care pot influența reziliența în domeniul militar.

Prima și cea mai mare vulnerabilitate care afectează reziliența din domeniul militar, dar și în mod direct reziliența națională, este una de natură geostrategică, determinată de poziționarea României în proximitatea unei zone tampon a Federației Ruse, care se opune atât la nivel declarativ, cât și la nivel acțional, prezenței înaintate masive a NATO, considerată de către aceasta ca având o posibilă influență negativă asupra intereselor sale în REMN și în Orientul Mijlociu.

Un alt aspect relevant provenit tot de la nivel național, dar cu repercusiuni majore asupra domeniului militar, îl reprezintă vulnerabilitatea *exagerată* a României la manifestarea unei noi crize economice mondiale, deja prognozată. Această vulnerabilitate prezentată în mod exagerat poate genera o lipsă de voință politică pentru a duce la sfârșit programele de înzestrare ale Forțelor Armate.

Alte vulnerabilități în domeniul militar se referă la:

- dependența apărării României de prezența pe teritoriul național a aliaților din NATO;
- dependența de sprijinul aerian și maritim aliat în desfășurarea misiunilor de luptă la pace, criză și război;
- carențe ale bunei guvernări, în special în domeniul cooperării interinstituționale;
- manifestarea, în cadrul cooperării interinstituționale, a incoerenței la nivelul comunității naționale de informații, care duce la o incapacitate de obținere a informațiilor despre situația politico-militară;
- manifestarea, la o parte a personalului militar, a unui moral scăzut determinat de acțiunile agresive din domeniul informațional ale Federației Ruse;

- existența în dotare a tehnicii militare depășite, fabricată în Rusia sau în fostele țări comuniste, pentru care nu mai sunt facilități de mentenanță, piese de schimb și muniții și care necesită înlocuire urgentă;

- aceasta este corelată cu o dinamică insuficientă a dezvoltării capacităților de apărare națională și cu insuficienta dezvoltare a parteneriatului public-privat la nivelul Ministerului Apărării Naționale, în condițiile în care Armata României se află în mijlocul unui amplu proces de înzestrare și de modernizare a sistemelor de armament și echipamentelor militare pentru toate categoriile de forțe;

- insuficienta coeziune a agenților economici din industria de apărare și nivelul scăzut al demersurilor de cercetare-dezvoltare și inovare în domeniul tehnicii și tehnologiei militare, ceea ce determină ca o parte importantă din necesarul de capacități și resurse ale Armatei României să provină din achiziții;

- existența unui acces restricționat la resurse și tehnologii avansate (pot fi puse la dispoziție, dar sunt controlate din afara granițelor);

- gradul relativ ridicat de permeabilitate a frontierei române în regiunea de sud-est a NATO;

- sistemul de învățământ parțial reformat sau modernizat, subfinanțarea activităților de cercetare-dezvoltare și inovare, nivelul scăzut al culturii de securitate în rândul populației.

3.4. Criterii de evaluare a rezilienței în domeniul militar

Evaluarea rezilienței se face utilizând criterii corespunzătoare principalelor funcțiuni din cadrul modelului (*Absoarbe, Rezistă, Reface, Contracarează*), funcțiuni pe care le considerăm a constitui manifestarea directă a rezilienței în domeniul militar. Pentru ca procesul de evaluare a nivelului de reziliență să fie relevant, el trebuie să respecte următoarele reguli:

- cele patru criterii trebuie să fie asimilate drept macroindicatori (macrovariabile), în sensul în care definesc capacități ale sistemului militar: capacitatea de absorbție, capacitatea de a rezista, capacitatea de a se reface (atât în regim dinamic, pe timpul agresiunii, cât și în regim static, după încetarea agresiunii – aici, un factor important îl reprezintă

rapiditatea cu care sistemul își reia îndeplinirea funcțiilor esențiale, inclusiv a celor suplimentare, care apar pe timpul agresiunii) și capacitatea de a contracara agresiunea; fiecare dintre aceste macrovariabile comportă semnificația atribuită în descrierea funcțiunii respective.

- fiecare dintre aceste macrovariabile va fi configurată de câte un set de indicatori, considerați drept variabile; acestora le sunt asignate ponderi cu valori întregi, în intervalul dorit, în funcție de rezoluția care se dorește ($1 \div 3$; $1 \div 5$ etc.); această pondere (P) reprezintă importanța indicatorilor în cadrul criteriului, ceea ce presupune ierarhizarea lor și, implicit, a măsurilor care se impun pentru creșterea nivelului N_c corespunzător criteriului;

- nivelul N_i asociat fiecărui indicator se calculează prin produsul dintre un indice subunitar și ponderea indicatorului respectiv, asignată la pasul anterior. Indicele (I) rezultă din transformarea procentului din nivelul de performanță maxim (100%) al indicatorului respectiv, corespunzător *rezilienței suficiente* (N_{RS}) – spre exemplu, pentru indicator realizat în proporție de 70%, se consideră un indice de valoarea 0,7; de asemenea, pentru fiecare dintre indicatori se vor consemna în rubrica PT și în rubrica V, sub formă narativă, *punctele tari* și, respectiv *vulnerabilitățile* sistemului; este important să precizăm faptul că, atât în stabilirea valorii maxime a indicatorului, cât și în estimarea indicelui real trebuie utilizată aceeași metodă de cuantificare (!); la stabilirea componentelor nivelului N_i (indicele I și ponderea P) trebuie să se țină cont de o serie de factori, dintre care cei mai importanți sunt punctele tari și vulnerabilitățile sistemului, nivelul de dezvoltare a capacităților specifice fiecărui indicator etc.

- pentru fiecare criteriu se calculează nivelul evaluat N_c (în tabel notat cu NA_{real} , $NREZ_{real}$, $NREF_{real}$ și NC_{real}), care reprezintă suma valorilor N_i ; valoarea maximă a nivelului pentru fiecare criteriu (NA_{max} , $NREZ_{max}$, $NREF_{max}$, NC_{max}) se obține prin însumarea valorilor ponderilor pentru toți indicatorii corespunzători acestuia. Raportul celor două valori determină gradul (procentul) în care nivelul de reziliență calculat pentru un criteriu se încadrează în valoarea maximă;

- nivelul de reziliență real al sistemului militar (N_{RR}), completat în tabel în dreptul ultimei linii, reprezintă suma valorilor calculate pentru nivelul fiecărui criteriu; nivelul *rezilienței suficiente* (N_{RS}) se obține din însumarea valorilor maxime pentru fiecare criteriu

și reprezintă nivelul necesar de îndeplinire a indicatorilor, astfel încât sistemul să fie considerat rezilient (acceptat) la un anumit tip de amenințare care se poate manifesta cu o amploare și intensitate prestabilită; raportul N_{RR}/N_{RS} determină gradul în care nivelul de reziliență real al sistemului satisface condiția suficienței față de o amenințare prestabilită.

Criteria	Indicator	P	I	N_i	PT	V	Măsuri
ABSOARBE	Capacitatea de reacție						
	Capacitatea decizională						
	Capacitatea de auto-organizare						
	Capacitatea de a face față unui număr mare de victime umane						
	Gradul de menținere a funcțiilor-cheie						
	Nivelul de operativitate al structurilor						
	Protecția infrastructurii critice						
	Protecția cibernetică a rețelelor militare						
	Gradul de independență față de autoritățile locale/centrale						
	Menținerea unui grad de mobilitate adecvat						
Nevoia de sprijin aliat							
Nivel ABSOARBE (NA)		NA_{max}	-	NA_{real}	-	-	-
REZISTĂ	Capacitatea de lucru în rețea (<i>networking</i>)						
	Existența unui sistem/părți din sistem de rezervă (<i>backup</i>)						
	Nivelul de operabilitate al structurilor						
	Gradul de reprezentare în procesul decizional						
	Existența rezervelor strategice						
	Protecția infrastructurii critice						
	Apărarea cibernetică a rețelelor militare						
	Menținerea unui grad de mobilitate acceptabil						
Nevoia de sprijin aliat și european							
Nivel REZISTĂ (NREZ)		$NREZ_{max}$	-	$NREZ_{real}$	-	-	-
REFACE	Nivelul de acceptabilitate pentru funcționarea sistemului						
	Nivelul de operabilitate al structurilor						
	Capacitatea de reorganizare						
	Gradul de alocare al resurselor de stat						
	Nivelul rezervelor strategice						
	Refacerea infrastructurii critice						
	Menținerea apărării cibernetice a rețelelor militare						
	Refacerea gradului de mobilitate						
Nevoia de sprijin internațional							
Nivel REFACE (NREF)		$NREF_{max}$	-	$NREF_{real}$	-	-	-
CONTRACAREAZĂ	Gradul de acțiune în condițiile unor limitări sustenabile de resurse comune						
	Calitatea managementului riscului						
	Nivelul de operabilitate al structurilor						
	Existența unui grad necesar de mobilitate						
	Gradul de sprijin al aliaților și partenerilor						
Nivel CONTRACAREAZĂ (NC)		NC_{max}	-	NC_{real}	-	-	-
NIVEL REZILIENȚĂ		N_{RS}	-	N_{RR}	-	-	-

Este esențial ca nivelul real al rezilienței și măsurile rezultante să fie determinate pe tipurile de amenințări ce se pot manifesta asupra sistemului militar, ținând cont de amploarea și de intensitatea acestora, estimate corect. Pentru coerență și realism, se pot utiliza estimările ce au contribuit la determinarea nivelului militar de ambiție și, mai concret, la realizarea scenariilor ce au constituit cadrul pentru realizarea planurilor permanente de apărare.

În afara stabilirii și analizării criteriilor pentru cele patru funcțiuni principale ale rezilienței în domeniul militar (*Absoarbe, Rezistă, Reface, Contracarează*), respectând modelul din tabelul nr. 1, se pot stabili câțiva indicatori și pentru celelalte funcțiuni (*Pregătește, Învăță, Adaptează, Transformă*), dar aceste criterii au un caracter cu un grad de generalitate mai ridicat și sunt mai dificil de cuantificat pentru diferitele tipuri de amenințări și riscuri.

Astfel, pentru funcțiunea *PREGĂTEȘTE* se pot lua în calcul indicatori precum: monitorizare și avertizare, prognoză și anticipare, existența și calitatea planurilor de contingentă, gradul de descurajare probabilă a unui potențial agresor sau existența planurilor de cooperare la nivel interinstituțional și internațional în domeniul apărării.

Pentru funcțiunea *ÎNVĂȚĂ*, indicatorii ar trebui să pună în valoare gradul de dezvoltare a cunoștințelor acumulate (*Knowledge Development*), rezultatele procesului de învățare (concretizate în norme, ideologii sau structuri noi), precum și conturarea unei strategii de rezistență viitoare.

Funcțiunea *ADAPTEAZĂ* va avea de analizat indicatori, precum gradul de flexibilitate al sistemului și modul de răspuns la schimbare, iar funcțiunea *TRANSFORMĂ* se va referi îndeosebi la capacitatea industriei de apărare și voința politică de a aloca fondurile necesare transformării sistemului militar.

În afară de aprecierea nivelului general al rezilienței sistemului militar, rezultatul evaluării trebuie să se concretizeze în măsuri de creștere a fiecărui indicator, pe termen scurt (1 an – corespunzător DPA), mediu (4 ani – corespunzător unui ciclu de planificare a apărării și valabilității Cartei albe a apărării și Strategiei militare a României) și lung (10 ani – corespunzător orizontului de timp al DPA, programelor majore și planurilor anuale). Este important să precizăm faptul că unele

dintre resursele necesare implementării măsurilor specifice indicatorilor pot fi comune, iar între efectele pe care le generează pot exista influențe. De aceea, pentru identificarea setului optim de măsuri care trebuie luate la nivelul sistemului, totalitatea măsurilor pe indicatori trebuie introduse într-un proces de analiză structurală (de tip MICMAC⁸), care să evidențieze măsurile cele mai influente, deci cele mai eficiente.

Considerăm că elaborarea unui model eficient și stabil de evaluare a nivelului de reziliență a sistemului militar constituie un efort care trebuie realizat la nivelul întregului Minister al Apărării Naționale, întrucât presupune contribuția *sine qua non* a unor specialiști pe toate domeniile de bază ale sistemului militar (personal; informații; operații – executare, planificare, instrucție; logistică, comunicații și informatică, financiar, infrastructură, juridic etc.). Pentru creșterea rezoluției și, implicit, a acurateții evaluării, se poate opta pentru introducerea unor subindicatori pentru fiecare indicator (pe câte niveluri ierarhice se dorește), cu precizarea faptului că fiecare nivel ierarhic de subindicatori introdus aduce un plus de complexitate procesului de evaluare. De asemenea, metodologia evaluării nivelului de reziliență se poate elabora și utilizând-o pe cea specifică executării controlului și autoevaluării structurilor militare din compunerea SMAp/2017.

3.5. Realizarea, consolidarea și menținerea rezilienței în domeniul militar

3.5.1. Obiective și direcții de acțiune

Obiectivele și direcțiile de acțiune corespunzătoare realizării și menținerii unei reziliențe suficiente în domeniul militar trebuie să fie determinate de estimările pe termen scurt, mediu și lung privind dinamica mediului de securitate, în special cea a amenințărilor și riscurilor, dar și a oportunităților și de vulnerabilitățile sistemului. Ele trebuie să se încadreze în funcțiunile modelului de manifestare a rezilienței în domeniul militar, conducând la măsuri și acțiuni care să producă efecte vizibile în sensul augmentării acestora.

⁸ N.A.: Matrice d'Impacts Croisés – Multiplication Appliquée à un Classement (matricea de impact încrucișat și multiplicare aplicată clasificării) este o metodă de analiză structurală dezvoltată de către Michel Godet împreună cu J.C.P. Duperrin în anul 1973.

Obiectivele realizării, consolidării și menținerii rezilienței în domeniul militar vizează, în general, identificarea amenințărilor și oportunităților, reducerea vulnerabilităților și creșterea capacității de apărare a țării și corespund obiectivelor unor acțiuni și măsuri specifice, dintre care cele mai importante sunt următoarele:

- analiza periodică a situației curente și a tendințelor din mediul de securitate (amenințări, riscuri și oportunități) și evaluarea nivelului de reziliență a sistemului militar, pentru a identifica măsurile și acțiunile necesare menținerii sau creșterii acestuia;
- asigurarea resurselor necesare realizării și menținerii capabilităților militare robuste, flexibile și interoperabile;
- reducerea vulnerabilităților sistemului militar, concomitent cu implementarea unor măsuri de protejare a elementelor vulnerabile ale sistemului (de exemplu, personalul);
- creșterea capacității de adaptare a Forțelor Armate la noile provocări ale mediului de operare contemporan și viitor;
- stabilirea unei abordări interinstituționale de luare a deciziilor la nivel militar;
- creșterea gradului de pregătire militară a populației civile, care să asigure complementaritatea și augmentarea capabilităților militare;
- asigurarea securității infrastructurii militare strategice, în special a celei industriale, de comunicații, de transport și energetice;
- creșterea mobilității strategice și protejarea liniilor de aprovizionare logistice;
- pregătirea, descurajarea și apărarea împotriva întreprinderii ADM CBRN;
- scăderea dependenței de sistemele de armament și echipamentele militare învechite, prin dezvoltarea industriei naționale de apărare și realizarea cooperării în cadrul unor programe și proiecte multinaționale;
- creșterea și întărirea, cu prioritate, a măsurilor de protecție a infrastructurii și a rețelelor de date militare împotriva amenințărilor generate de atacurile cibernetice, din ce în ce mai frecvente și sofisticate⁹.

⁹ Conform legislației actuale, legat de infrastructura critică cibernetică, MApN îi revin responsabilități doar pentru protejarea infrastructurii proprii, inclusiv cea cibernetică. Pentru restul elementelor de infrastructură cibernetică critică, responsabilitatea este a SNSC – Sistemul Național de Securitate Cibernetică, coordonat strategic de către CSAT, condus în mod unitar de către Consiliul operativ de securitate cibernetică (COSC), iar coordonatorul tehnic este SRI.

Aceste obiective vor putea fi îndeplinite prin următoarele **direcții principale de acțiune**, pe care le-am formulat astfel încât să se încadreze în domeniul *civil preparedness* (pregătirea sectorului civil), evidențiind modalitățile de implementare, la nivelul României, a cerințelor ce definesc *domeniile fundamentale* asupra cărora este necesară concentrarea eforturilor de dezvoltare a rezilienței (*NATO Resilience Guidelines*): **pregătirea militară a populației civile, pregătirea teritoriului pentru apărare, pregătirea economiei pentru apărare**. În cele ce urmează, vom prezenta succint efectele ce conduc la îndeplinirea acestor obiective și acțiunile propuse pentru generarea acestora.

Pregătirea militară a populației civile – are ca scop realizarea complementarității și realizării capacităților militare, reducerea amenințărilor determinate de deficitul de personal militar activ/specialiștilor proveniți din viața civilă și creșterea capacității de adaptare a Forțelor Armate.

Efecte dorite:

- creșterea gradului de reziliență al forțelor active prin măsuri complementare;
- creșterea eficienței procesului de selecție, recrutare, formare și reținere a rezerviștilor voluntari, ca prima și cea mai eficientă metodă de completare a forțelor active;
- pregătirea premilitară a tinerilor din sistemul de învățământ civil preuniversitar și universitar pentru apărarea națională;
- participarea la pregătirea populației pentru apărarea împotriva întrebuintării armelor de distrugere în masă CBRN.

Acțiuni propuse:

• revederea și actualizarea sistemului legislativ specific: Legea nr. 45/1994 privind apărarea națională, Legea nr. 446/2006 privind pregătirea populației pentru apărare, pachetul legislativ privind regimul stării de asediu și al stării de urgență (Legea nr. 453/2004, OUG 21/2004 etc.); Legea 355/2009 privind regimul stării de mobilizare parțială sau totală a forțelor armate și al stării de război etc.;

• constituirea Forțelor de Rezervă/Teritoriale, pe principiul localităților sau județelor, sub conducerea SMAp, cu misiunea de a

participa la apărarea teritorială și a înlocui forțele active atunci când situația o impune (în acest considerent, realizarea unor Forțe de Rezervă preponderent terestre va avea un aspect primordial);

- organizarea și instruirea Forțelor de Rezervă/Teritoriale, a rezerviștilor și a rezerviștilor voluntari se va face conform doctrinelor și tacticilor forțelor active;

- revederea și modificarea prevederilor Legii nr. 270/2015, în vederea revitalizării procesului de selecție, recrutare și formare a rezerviștilor voluntari;

- introducerea serviciului militar pe bază de voluntariat;

- elaborarea unei legi care să reglementeze relația angajator – rezervist voluntar pentru a mări gradul de reținere a rezerviștilor voluntari în armată;

- introducerea pregătirii premilitare a tinerilor, conform prevederilor art. 54, alin. (1) pct. b) din Legea nr. 446/2006 – o variantă ar fi extinderea proiectului-pilot de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, prin:

- includerea acestei forme de pregătire în planurile de învățământ, ca disciplină facultativă;

- cooptarea următoarelor entități în derularea proiectului: Ministerul Administrației și Internelor, Ministerul Educației și Cercetării, alte organe ale administrației publice centrale și locale, Autoritatea Națională pentru Tineret, precum și organizații neguvernamentale;

- emiterea ordinului comun al instituțiilor implicate în proiect, în scopul abilitării acestora și asigurării cadrului legal pentru încheierea protocoalelor de colaborare și/sau a convențiilor necesare implementării proiectului propus;

- bugetarea comună a activității – MApN și instituțiile de învățământ;

- recunoașterea fișei disciplinei facultative de către universități, respectiv de către facultățile din compunerea universităților, în sensul agreării obiectivelor, competențelor și aptitudinilor ce pot fi dobândite de către studenți după parcurgerea programului de pregătire, ca fiind necesare pentru cei care doresc să opteze pentru o profesie din domeniul apărării, ordinii publice și siguranței naționale;

- necesitatea acordării pentru studenți a creditelor transferabile, utilizate în procesul de învățământ universitar;

- necesitatea armonizării prevederilor art. 56 și 57 din Legea nr. 446/2006 privind pregătirea populației pentru apărare cu art. 37 litera e), art. 45 litera c) și art. 47 litera a) din Legea nr. 80/1995 privind statutul cadrelor militare, cu modificările și completările ulterioare;

- completarea art. 56 și art. 57 din Legea nr. 446/2006 privind pregătirea populației pentru apărare astfel încât să se prevadă posibilitatea ca după parcurgerea formelor de pregătire premilitară desfășurate pe durata învățământului universitar, absolvenților cu diplomă de licență ai instituțiilor civile de învățământ superior să li se poată acorda grade militare în rezervă, precum și înaintarea în gradul următor, potrivit legii.

- pregătirea instituțiilor și a populației pentru situații de criză și de urgențe civile, derularea unor programe de conștientizare a populației, a administrației publice și a sectorului privat, cu privire la amenințările, vulnerabilitățile și riscurile specifice utilizării spațiului cibernetic;

- configurarea unei structuri (centru național) cu rol executiv privind planificarea integrată, organizarea unitară și implementarea coordonată a activităților din domeniul securității naționale, apărării României și managementului crizelor;

- pregătirea populației și asigurarea apărării împotriva CBRN;
- dezvoltarea programelor de comunicare publică în direcția familiarizării cu elemente ale culturii de securitate, în primul rând, în domeniul virtual.

Pregătirea teritoriului pentru apărare – are ca scop asigurarea securității infrastructurii militare strategice, incluzând aici și realizarea apărării infrastructurii și rețelelor militare împotriva amenințărilor crescânde și sofisticate ale atacurilor ciberneticе, precum și realizarea mobilității strategice.

Efecte dorite:

- realizarea protecției integrate a infrastructurii militare strategice;

- stabilirea unui sistem independent de descoperire și avertizare a apariției amenințărilor, riscurilor și vulnerabilităților în domeniul militar;

- implementarea unui proces standard de evaluare a rezilienței în domeniul militar;

- participarea la realizarea și implementarea unei Strategii Naționale de Mobilitate Militară a României (SNMMR);
- realizarea apărării cibernetice a infrastructurii și a rețelelor militare.

Acțiuni propuse:

- revederea și actualizarea Legii nr. 477/2003 privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare;
- participarea la o abordare strategică, interinstituțională și funcțională, într-un sistem integrat, a problematicii dezvoltării măsurilor de protecție a infrastructurilor critice naționale;
- desfășurarea, la nivelul SMap, a unui proces de management al riscului, prin care să se evidențieze amenințările, riscurile și vulnerabilitățile la adresa infrastructurii militare strategice, precum și a modalităților de diminuare a acestora pentru fiecare structură responsabilă/implicată, în parte;
- realizarea unui set de analize de risc¹⁰ care să răspundă la întrebările:
 - *Ce se întâmplă dacă nu se realizează, la timp, protecția integrată a infrastructurii militare strategice sau dacă este distrusă?*
 - *Cu ce o înlocuim, ce rezerve avem?*
 - *Care este durata maximă acceptabilă/tolerabilă de întrerupere/perturbare a unei activități militare?*
 - *Care este nivelul minim al serviciilor care este considerat acceptabil de către SMap pentru a-și realiza obiectivele în timpul perturbării?*
- realizarea și adoptarea, la nivelul SMap, a unor criterii standard de evaluare a rezilienței, care să includă și protecția infrastructurii militare strategice¹¹;

¹⁰ N.A.: „Analiza de risc” presupune identificarea și analiza riscului, evaluarea mijloacelor de control, analizarea scenariilor de amenințări semnificative, pentru a evalua vulnerabilitatea și impactul potențial al perturbării sau al distrugerii infrastructurii critice, analiza consecințelor, analiza plauzibilității și estimarea probabilităților.

¹¹ N.A.: Acest criterii standard de evaluare vor fi stabilite pentru fiecare domeniu de acțiune în parte, în funcție de efectele realizate și acțiunile întreprinse.

- conectarea sistemelor de siguranță militare la cele naționale integrate reducându-se, astfel, gradul de implicare a factorului uman în procesul de supraveghere;

- achiziționarea de sisteme și echipamente moderne și versatile, care să ofere posibilități extinse de comunicație, de control pe canale securizate, imagini de mare rezoluție provenite de la camerele de supraveghere, posibilități de identificare biometrică avansate, securitate perimetrală etc.;

- actualizarea planurilor strategice, astfel încât acestea să cuprindă toate dimensiunile operaționale, de planificare sau sprijin, generate de nefuncționarea în cascadă a sistemelor militare strategice și ierarhizarea erorilor în rețea, pentru o abordare graduală (plus proceduri, instruire, antrenamente, civil-militare și interdisciplinare);

- dezvoltarea, încă din timp de pace, a unui set de măsuri structurate pe priorități, realizat pe trei paliere, astfel:

- *realizarea măsurilor de descurajare;*

- *protecția efectivă;*

- *diminuarea pagubelor.*

- îmbunătățirea rețelei de drumuri, poduri, cale ferată, aeroporturi (APOD), porturi (SPOD), stații de îmbarcare care să permită dislocarea tehnicii și a echipamentului din locurile de dislocare, la data și în locația necesară – orientare drumuri Vest-Est, ținând cont de:

- *caracteristicile capacităților militare și zonele probabile/ planificate de întrebuințare;*

- *scopul și gradul de utilizare în beneficiul Armatei României și a forțelor NATO – în conformitate cu planurile operaționale dezvoltate cu Aliații;*

- *necesitatea de eliminare a contradicțiilor ce pot apărea în îndeplinirea misiunilor prevăzute în planurile de întrebuințare a forțelor.*

- participarea la pregătirea teritoriului și asigurarea apărării împotriva atacurilor CBRN asupra infrastructurii militare strategice și mobilității strategice.

Pregătirea economiei pentru apărare – se realizează prin asigurarea sprijinului permanent necesar forțelor militare cu resurse, protejarea liniilor de aprovizionare logistice și scăderea dependenței sau renunțarea la echipamentele învechite, în majoritate de proveniență

rusească, prin dezvoltarea industriei naționale de apărare și realizarea cooperării multinaționale.

Efecte dorite:

- implicarea mai mare a industriei de apărare naționale la dezvoltarea capacităților de apărare în plan intern și în context multinațional;
- schimbarea abordării și adaptarea sistemului integrat de management al achizițiilor pentru apărare;
- constituirea stocurilor de mobilizare strategice;
- sprijinirea și creșterea vizibilității activității de cercetare-dezvoltare și inovare în domeniul sistemelor de armament și tehnică militară și a echipamentelor militare în cadrul MApN.

Acțiuni propuse:

- creșterea eficienței participării industriei de apărare autohtone la principalele proiecte multinaționale de realizare a capacităților de apărare la nivel aliat și european;
- revederea și modificarea Legii nr. 98/2016 privind achizițiile publice (se poate folosi modelul polonez de cumpărare a licențelor de producție și de fabricare în țară)¹²;
- refacerea, în regim de urgență, a stocurilor din cadrul rezervelor strategice și operative;
- efectuarea unor simulări privind rapiditatea prezentării mijloacelor, materialelor, echipamentelor și tehnicii din economia națională și luarea tuturor măsurilor privind realizarea capacității de înlocuire a tehnicii și echipamentelor distruse, dar și aprovizionarea forțelor;
- implicarea mai mare a MApN în cercetarea științifică, prin alocarea resurselor necesare pentru dezvoltarea subiectelor de interes (vehicule fără pilot, armament și muniție nouă etc.);
- analiza cost/eficiență privind revitalizarea și/sau modernizarea tehnicii învechite sau cu resursa epuizată (de exemplu, Israel a transformat tancurile T55 capturate în TAB pe șenile; SUA au modernizat succesiv

¹² N.A.: În general, industria națională de armament a fost creată prin cumpărarea de licențe de TAB, tancuri, armament și muniție de la URSS și producerea în țară, de exemplu, TAB 71, Tc.T-55 și, ulterior, dezvoltarea în produse diferite: TAB 77, TR 580/800.

tancurile Abrams, Polonia a instalat sisteme de rachete antiaeriene pe BRDM pentru apărarea antiaeriană a forțelor terestre);

- revenirea la ideea de „arsenal militar” compus din capacități de producție cu capital majoritar de stat aflate în subordine și dimensionarea acestora în funcție de nevoile reale;
- schimbarea abordării achizițiilor descentralizate pentru că prețul per articol este redus semnificativ la achiziționarea de cantități mari;
- elaborarea unui catalog cu furnizori agreeți pentru a reduce impasul din cadrul unor licitații sau neseriozitatea unor competitori.

3.5.2. Capabilități, forțe și resurse necesare

În ceea ce privește dezvoltarea capabilităților necesare realizării și menținerii rezilienței în domeniul militar, ne referim la acele forțe și resurse care să asigure continuarea exercitării funcțiilor militare și a celor relaționate informațiilor de apărare la un nivel minim necesar, pentru executarea misiunilor încredințate, în cadrul unei toleranțe acceptate a riscurilor. Nivelul de acceptare a riscurilor se stabilește de comandanți, pe timpul procesului de planificare a operațiilor și a celui de luare a deciziilor.

Reziliența militară adresează atât acțiunile ostile ale adversarilor, cât și condițiile adverse cauzate de accidente naturale sau făcute de mâna omului. Pe lângă completarea/înlocuirea personalului și a tehnicii deteriorate, precum și a unităților care au suferit pierderi, trebuie să avem o abordare foarte concretă cu privire la asigurarea unor surse sigure de telecomunicații, rețelele energetice și infrastructură militară¹³. Acestea sunt principalele sisteme care asigură funcționarea Forțelor Armate naționale atât pe timp de pace, cât și în situații de criză și la război. De altfel, la nivel aliat se discută deja despre stabilirea unor standarde minime printre statele membre privind unele elemente de infrastructură critică, precum telecomunicațiile și aprovizionarea cu energie.

Dacă pe timp de pace nu se pune problema realizării unor sisteme secundare care să asigure funcționarea continuă a serviciilor necesare

¹³ *** „Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers on Russia”, 24 martie 2021, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_182510.htm, accesat la 12.04.2021.

activităților de rutină a Forțelor Armate, în situații de criză și la război, aceste servicii pot fi oricând întrerupte sau distruse în anumite zone, făcând imposibilă desfășurarea acțiunilor militare acolo și ducând la pierderea timpului scontat și a momentumului apărut.

Ca urmare, managementul riscurilor și acțiunile de diminuare a efectelor/consecințelor ce se realizează prin manifestarea unei reziliențe militare active reprezintă primul proces de reducere a pericolelor pentru sistemele militare și componentele acestora. Prin concentrarea asupra susținerii capacităților critice, reziliența militară direcționează, astfel, abordarea conceptuală privind protecția forțelor și mijloacelor-cheie înspre susținerea capacităților-cheie și menținerea facilităților funcționale care susțin aceste capacități¹⁴.

Putem astfel afirma că, atunci când analizăm posibilitatea dezvoltării unor capacități specifice realizării rezilienței militare, avem în vedere, fără a ne limita la acestea, trei tipuri principale de capacități, după cum urmează:

a. *capacități de avertizare* – reprezintă acele mijloace folosite pentru a anunța/alerta sistemele militare despre apariția unui potențial pericol sau privind iminența unei acțiuni care amenință buna funcționare a acestora; capacitățile de avertizare pot lua forma unor mijloace de avertizare sau a unor forțe care să desfășoare acțiuni defensive proactive sau reactive pentru diminuarea probabilității și consecințelor unor acte ostile sau condiții adverse;

b. *capacități de rezistență* – sunt acele forțe și mijloace care asigură supraviețuirea și rezistența la degradarea funcțională a unui sistem militar; de bază, aici avem realizarea unor subsisteme de avarie care să poată asigura funcționarea, în condiții minim acceptate, a principalelor sisteme de telecomunicații, de aprovizionare cu energie și a elementelor de infrastructură critică;

c. *capacități de refacere și reconstruire* – au rolul de a completa funcțiile pierdute sau diminuate, astfel încât să se mențină un nivel acceptabil al acestora pentru o anumită misiune, operație sau

¹⁴ *** „DoD Factsheet: Resilience of Space Capabilities”, US Department of Defence, aprilie 2021, URL: https://archive.defense.gov/home/features/2011/0111_nsss/docs/DoD%20Fact%20-%20Resilience.pdf, accesa la 13.04.2021.

situație de urgență, precum și de a restabili, ulterior, capacitatea operațională completă pentru întreaga gamă de misiuni, operații sau acțiuni de gestionare a situațiilor neprevăzute; de regulă, aceste capacități sunt asigurate din cadrul forțelor de rezervă/apărare teritorială pe care le-am menționat anterior.

Asigurarea unui grad relativ acceptabil de reziliență militară în cadrul sistemelor mai sensibile în fața unor pericole sau perturbări specifice, așa cum se arată în figura nr. 2, necesită fonduri financiare mai mari, încadrarea cu un număr mai mare de personal și asigurarea unor resurse adiționale.

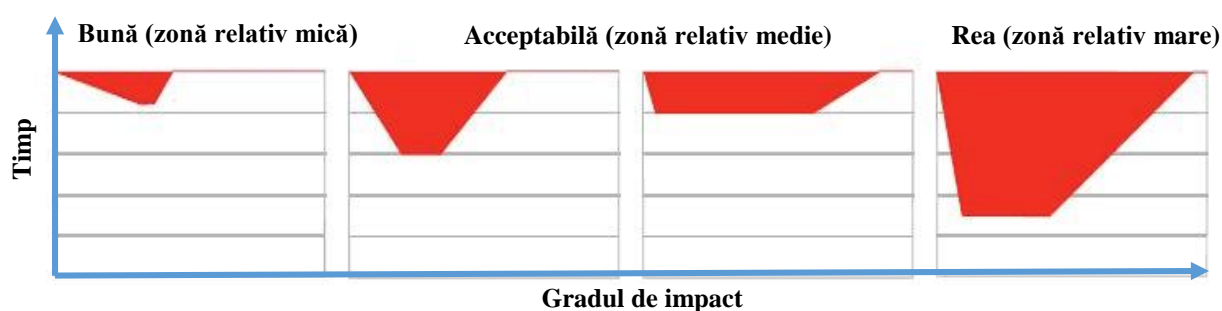

Figura nr. 2: Diferite profile de reziliență și ierarhizarea lor politico-militară¹⁵

Astfel, un index de reziliență poate fi stabilit în același mod ca și cel care rezultă din matricea riscurilor pentru a argumenta faptul că alocarea fondurilor s-a făcut într-o manieră obiectivă. Oricum, una dintre preocupările majore în alocarea resurselor pentru realizarea rezilienței militare nu este cea referitoare la stabilirea indexului de reziliență, ci stabilirea, legalizarea și operaționalizarea unei structuri potrivite pentru gestionarea fondurilor respective.

3.5.3. Industria de apărare, componenta activă a creșterii rezilienței

Angajamentul individual al fiecărui stat membru de a-și menține și consolida reziliența are drept scop reducerea vulnerabilității NATO ca întreg. Membrii Alianței Nord-Atlantice își pot întări această capacitate prin dezvoltarea sistemului național de apărare și a capacităților de nișă, cum ar fi apărarea cibernetică sau sprijinul

¹⁵ *Sursa:* Image sourced from United States Homeland Security Studies & Analysis Institute, 2010, 20.

medical, care combină factori civili, economici, comerciali și militari. Acest lucru este posibil numai prin existența unei industrii de apărare eficiente și competitive. Mai mult, prin aceasta se realizează și descurajarea unui potențial adversar, întrucât atunci când aliații sunt bine pregătiți, este mai puțin probabil ca aceștia să fie atacați, ceea ce face ca NATO, ca întreg, să fie mai puternic.

Din păcate, la ora actuală există un decalaj tehnologic major între cel al industriei naționale de apărare față de companiile occidentale dezvoltate. Motivul se regăsește în faptul că industria națională de apărare are resurse tehnologice și umane îmbătrânite, depinde de exportul produselor tradiționale înglobând tehnologii depășite, iar implicarea factorului politic a inhibat schimbarea profundă și a alterat, prin politizare, calitatea actului managerial. Fragilitatea parteneriatului stat-industrie privată de apărare, ultima jucând adesea rolul de subcontractor pentru companii străine și asigurând asistența la integrarea noilor echipamente pe platformele existente, precum și lipsa de predictibilitate a finanțării, din partea statului, a unor programe multianuale coerente de înzestrare, a afectat, deopotrivă, industria de apărare de stat și pe cea privată. Practica unor cerințe prea ambițioase sau lipsite de realism în raport cu resursele a făcut ca, în final, armata să fie dotată cu produse excesiv de scumpe și/sau cu un nivel de interoperabilitate discutabil¹⁶.

Subfinanțarea cercetării militare de către stat și cvasi-inexistența unei cooperări public-private în domeniu a avut la bază inexistența unei strategii interinstituționale care să determine un proces coerent de cercetare și dezvoltare de tehnologii în domeniul apărării. De fapt, din 1990 nu s-a dezvoltat niciun proiect național major, în măsură să contribuie la înzestrarea armatei și să asigure exportul unor produse fabricate în România, care să înglobeze tehnologie avansată¹⁷.

Ca urmare, se impune din ce în ce mai mult necesitatea elaborării unei strategii de dezvoltare a industriei naționale de apărare, care să țină

16 *** „Apărare și industrie. România nu poate fi un actor regional relevant fără o armată modernă și o industrie de securitate puternică”, New Strategic Centre, 27 martie 2017, URL: <https://newstrategiccenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/2017-Martie-Ap%C4%83rare-%C8%99i-Industrie-stu-diu-New-Strategy-Center.pdf>, accesat la 15.04.2021.

¹⁷ *Ibidem*, p. 5.

cont de faptul că piața căreia i se adresează este rezultatul unor cerințe determinate atât de amenințările și riscurile viitoare, cât și de cele privind creșterea rezilienței și executarea misiunilor încredințate. O altă caracteristică a pieței de armament este competitivitatea impusă de cerințele înalte, în special din punct de vedere calitativ. În plus, comenzile sunt fluctuante, depinzând mult de aspectele de ordin politic, fie intern (în 2007-2008 s-a considerat că decalajul de dezvoltare al României urma să fie acoperit și prin resursele care ar fi trebuit alocate armatei pentru programe de achiziții majore, precum achiziția de avioane multirol, din păcate amânate, iar criza economică ulterioară a „mușcat” serios din bugetul apărării, zona militară fiind considerată a reprezenta un factor mai mic de risc social și politic) sau extern (unele state partenere influente sunt deosebit de interesate să susțină vânzarea de echipament militar propriu, foarte des asemenea subiecte regăsindu-se pe agenda întâlnirilor politice bilaterale)¹⁸.

Putem afirma, totuși, că în ultimii ani, au apărut și elemente pozitive privind schimbarea survenită în procesul de achiziție de tehnică de luptă, prin inițierea unor programe majore (opt la număr), precum sisteme C4ISR, avioane multirol F-16, corvete multifuncționale, sistemele de rachete Patriot și HMARS, și transportorul blindat Piranha 5, procedura invocată pentru alegerea unui producător fiind determinată de interesul esențial al siguranței naționale, în baza art. 346, Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene¹⁹. Prin noile achiziții, MApN a dovedit o mai mare determinare în încurajarea și susținerea participării industriei naționale de apărare la implementarea marilor programe de înzestrare pe care Armata României le-a inițiat.

Un pas important l-a reprezentat modernizarea cadrului juridic prin adoptarea de către Parlament a Legii nr. 232/2016 privind industria națională de apărare. Astfel, se specifică faptul că protejarea intereselor naționale de apărare, inclusiv a „intereselor esențiale ale siguranței naționale”, se realizează, printre altele, prin creșterea competitivității

¹⁸ *Ibidem*, p. 7-8.

¹⁹ N.A.: Tratatul prevede faptul că „orice stat membru poate lua măsurile pe care le consideră necesare pentru protecția intereselor esențiale ale siguranței sale și care se referă la producția sau comerțul cu armament, muniție și material de război”.

operatorilor economici pentru satisfacerea intereselor de apărare ale României, prin stimularea investițiilor în industria națională de apărare, prin cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și inovare și prin implicarea industriei naționale de apărare în activitățile de asigurare a suportului logistic integrat al echipamentelor militare. Merită subliniat faptul că legea menționează că Ministerul Economiei, ca minister de resort ce gestionează problemele industriei de apărare, „sprijină participarea industriei naționale de apărare, indiferent de forma de proprietate, la derularea programelor de înzestrare și modernizare a instituțiilor din cadrul forțelor sistemului național de apărare”, încercându-se astfel să se asigure, cel puțin din punct de vedere juridic, un statul egal între companiile de stat și cele private din România. De asemenea, la art. 5 din lege, se face referire la capacitățile și domeniile de activitate ale industriei de apărare care sunt de importanță strategică la nivel național și reprezintă interese fundamentale de securitate ale țării. Acestea sunt capacitățile de producție și de fabricare a pulberilor și a explozivilor, capacitățile de producție și realizare a mentenanței pentru tehnica militară, capacitățile de producție și fabricare a munițiilor și armamentului de infanterie și capacitățile de realizare și integrare a sistemelor de comandă-control. Sunt incluse atât companiile de stat, cât și private, această schimbare de optică demonstrând faptul că s-a înțeles de către Guvern, în primul rând, că este nevoie de o abordare echilibrată și integrată față de cele două componente ale industriei naționale de profil, cea de stat și cea privată²⁰.

Un alt fapt pozitiv îl constituie abrogarea din OUG nr. 51/2015 privind unele măsuri pentru realizarea de investiții la operatorii economici din industria de apărare, a acelor prevederi de la art. 5, al. 2 și 3, care consfințeau o procedură de aprobare greoaie și cronofagă, la nivelul CSAT și apoi al Guvernului, a listei de investiții pe care Ministerul Economiei își asumă să le facă în companiile din industria de apărare aflate în subordinea sa. Legea nr. 79/2016 de aprobare a OUG nr. 51/2015 dă practic libertatea Ministerului Economiei de a

²⁰ ***, *Legea nr. 232/2016 privind industria națională de apărare, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative*, publicată în Monitorul Oficial nr. 972/5 decembrie 2016, URL: http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.lista_mof?idp=26299, accesat la 27.04.2021.

decide și aproba asemenea investiții, fapt benefic cel puțin din perspectiva celerității procesului²¹.

Din păcate, se menține practica de a se aglomera procesul de achiziții în ultima lună a anului. Rezultatul a fost că în luna decembrie 2016, sub iminența necheltuirii fondurilor alocate, s-au făcut achiziții în ultimul moment care nu erau considerate prioritare la începutul anului, folosindu-se baza juridică a unor contracte deja în derulare. În trecut, această manieră de a acționa era determinată mai ales de sistemul de realocare a fondurilor între ministere la sfârșit de an, Armata neavând bani de achiziții importante de la începutul anului²². De data aceasta există fonduri bine determinate la începutul anului, însă sistemul greoi al procedurilor de achiziții pentru care s-a optat sau procedurile birocratice prelungite la nivelul Guvernului sunt cele care au afectat realizarea achizițiilor mai devreme. În plan legislativ, în ciuda faptului că s-a definitivat proiectul de modificare a Legii nr. 346 de organizare și funcționare a MApN, indecizia privind calea de promovare, ca proiect de lege al Guvernului sau inițiativă legislativă parlamentară, a făcut ca la sfârșitul anului 2016 proiectul să nu fie nici măcar dezbătut în comisia de apărare din Camera Deputaților, prima cameră decizională, în acest caz. Până la sfârșitul anului 2016, din cauza procedurilor birocratice nu s-a reușit adoptarea de către Executiv a Hotărârii de Guvern prin care să fie stabilit centrul de mentenanță pentru avioanele F16, deși întreprinderea în cauză a definitivat în parteneriat cu partea americană toate procedurile și are deja capacitatea tehnică de a efectua acest proces de mentenanță. Nu există încă o corelare reală între MApN și Ministerul Economiei, în ceea ce privește politica de *offset*, gestionată de Oficiul de Compensare pentru Achiziții de Tehnică Specială din Ministerul Economiei, statul declanșând în decembrie 2016, prin MApN, un nou proces de achiziție de rachete antitanc (Spike) cu același producător (Rafael Advanced Defense Systems,

²¹ *** „Ordonanța de Urgență nr. 51 din 3 noiembrie 2015 privind unele măsuri pentru realizarea de investiții la operatorii economici din industria de apărare și pentru modificarea și completarea unor acte normative”, publicată în Monitorul Oficial, nr. 823, din 4 noiembrie 2015, URL: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/172644>, accesat la 27.04.2021.

²² *** „Apărare și industrie. România nu poate fi un actor regional relevant fără o armată modernă și o industrie de securitate puternică”, p. 10.

Israel) cu care același stat, prin ministerul Economiei nu a încheiat încă acordul de *offset* pentru achiziția de rachete realizată în 2015²³.

Dacă nu se iau măsuri rapide în plan legislativ pentru a accelera procesul de achiziție de sisteme de armament și tehnică de luptă, în conformitate cu programele asumate de MApN și validate la nivelul CSAT, estimăm că există riscul major ca MApN să nu poată cheltui fondurile prevăzute pentru înzestrare. Amintim faptul că în 2017, din cauza procedurilor greoaie, din 7 miliarde lei credite de angajament destinate MApN pentru achiziții de tehnică de luptă și muniție, instituția a contractat produse totalizând doar 1 miliard lei. În 2020, nu mai vorbim doar despre credite de angajament, ci de cea mai mare sumă pe care Armata o are pusă la dispoziție de la buget pentru echipamente militare. Dacă se va ajunge în situația ca, în a doua jumătate a anului, bugetul MApN să facă obiectul unor rectificări negative, acest fapt va pune sub semnul întrebării nu doar capacitatea instituțională de a demara cu succes programe majore de investiții, dar și voința noastră ca țară de a arăta că suntem un partener predictibil, la nivel NATO.

Mai mult, pentru coordonarea unitară și coerentă a activității în domeniul apărării, dublată de integrarea industriei românești de apărare în industria europeană a echipamentelor militare, se impune crearea, în cadrul Guvernului României, a unui Secretariat pentru Industria de Apărare²⁴, precum și comasarea tuturor entităților economice cu capital integral sau majoritar de stat prin crearea unei Companii Naționale pentru Tehnica Militară²⁵. Tot în regim de urgență se impune înființarea Centrelor Naționale de Mentenanță, care să aibă ca obiect de lucru, planurile de mentenanță, pe categorii de tehnică, ale instituțiilor din cadrul SNS, cu prioritate MApN și MAI (conform prevederilor Legii nr. 232/2016), precum și constituirea Consiliului pentru Coordonarea Industriei Naționale de Apărare (conform HG nr. 637/2017).

²³ *Ibidem*, p. 11.

²⁴ N.A.: Secretariatul pentru Industria de Apărare este „autoritatea de reglementare pentru industria de apărare, organ de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, în subordinea Guvernului”. Înființarea, organizarea, funcționarea, precum și atribuțiile Secretariatului se stabilesc prin hotărâre a Guvernului.

²⁵ N.A.: Compania Națională pentru Tehnică Militară se înființează prin Hotărâre de Guvern și se realizează prin comasarea Companiei Naționale ROMARM și a celorlalți operatori economici cu capital integral sau majoritar de stat din sectorul industriei de apărare.

CONCLUZII

Data fiind complexitatea situației mondiale actuale, este evident că una dintre principalele concluzii ale acestei lucrări vizează necesitatea aprofundării și ajustării concepției generale asupra rezilienței. În acest sens, va fi necesară dezvoltarea unei abordări colaborative între toate structurile sistemului, respectiv sistemele suprasistemului, precum și transformarea abordării reactive într-una proactivă.

În plus, deoarece ultimul deceniu este marcat de evoluția semantică a rezilienței de la cea corespunzătoare unui concept tehnic, specific anumitor domenii științifice, la cea proprie unui concept-cheie în politica națională și internațională, apar noi aspecte ce trebuie clarificate și operaționalizate în viitor.

NATO și UE se numără printre actorii proeminenți care au inclus ideea rezilienței în abordarea securității încă de la începuturi și contribuie în continuare nu doar la dezvoltarea conceptuală a acesteia, ci și la identificarea și facilitarea de căi pentru a dezvolta sisteme reziliente. De altfel, în urma procesului de revizuire strategică pe care ambele îl derulează în prezent, este de așteptat ca dezvoltarea rezilienței să se numere printre principalele seturi de măsuri de apărare împotriva riscurilor și amenințărilor de securitate curente. Ambele constituie cadre organizaționale în care dezvoltarea capacităților necesare contracarării riscurilor și amenințărilor, dar și soluțiile pentru reducerea vulnerabilităților pot fi abordate în mod coordonat, oferind un mediu comun pentru valorificarea cunoașterii, experienței și lecțiilor învățate la nivel național și supranațional.

Dacă la nivelul politicii internaționale se pune problema universalității dezvoltării și operaționalizării conceptului reziliență, în sensul în care o abordare colaborativă și proactivă ar putea fi soluția optimă, indiferent de nivelul de dezvoltare politică, economică, socială și militară a țărilor, la nivel național este vorba despre necesitatea de a evalua cu atenție implicațiile unei astfel de abordări asupra procesului decizional și asupra societății, în general,

întrucât s-ar impune particularizarea demersurilor și rezultatelor, în funcție de aspectele specifice de ordin geopolitic și geostrategic.

Statul, într-o reprezentare de tipul *sistem de sisteme*, poate fi împărțit, după forma de organizare administrativă și juridică, în două mari diviziuni – sistem public și sistem privat. Totuși, atunci când este abordat ca sistem care asigură nevoile indivizilor și comunităților, această diviziune se disipă, iar elemente care aparțin sistemului privat, dar sunt de interes național sau de utilitate publică, sunt integrate în diagrama sistemului de stat. De asemenea, componența sistemului constituit de stat poate fi privită dintr-o multitudine de unghiuri. Astfel, după nevoia umană acoperită, putem identifica drept sisteme de stat (naționale), pe cele de securitate, educație, sănătate, ordine publică, iar după aspectele majore de influență în societate, acestea pot fi împărțite în: social, politic, economic, militar, cultural etc.

În strategiile naționale de apărare construite pe baza conceptului *securității naționale extinse* (Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2015-2019 și pentru perioada 2020-2024), marile sistemele publice din România nu sunt reflectate de manieră unitară. De exemplu, în cuprinsul Strategiei pentru perioada 2020-2024, se face referire de nouă ori la „marile sisteme publice”, dintre care: de patru ori sunt doar amintite; de două ori sunt incluse în această categorie sănătatea, educația și protecția socială; o dată sunt cuprinse sistemele „de sănătate, educațional, de protecție socială și de transport”; o dată se face referire la marile sisteme publice conexe sănătății populației (fără ca acestea să fie identificate în cuprinsul documentului) și o dată sunt incluse în categoria acestora sistemele „de sănătate, educație și asistență socială”. De aceea, considerăm că este necesară o reglementare juridică și o clarificare terminologică (acolo unde se poate), la nivel național, asupra a ceea ce reprezintă un sistem de stat ca sistem superior tuturor celorlalte sisteme publice (mari sau mici), cum îl denumim (sistem, metasistem, suprasistem), cum definim marile sisteme publice, ce mari sisteme publice sunt considerate drept componente ale sistemului de stat, văzut din perspectiva sa ca suprasistem/metasistem ierarhic superior acestora, ce alte sisteme și subsisteme mai poate include acest sistem de stat etc.

Ca practică instituțională de politici publice se observă că fiecărei categorii de nevoi umane majore actuale îi corespunde în organigrama structurii suprasistemului de stat cel puțin un serviciu, bun sau un întreg sector public care să acopere respectiva categorie cu soluții. De altfel, configurația structurii organizaționale a sistemului de stat urmărește dinamica nevoilor comune indivizilor, la nivel național, componentele sale suferind modificări în funcție de evoluția acestei dinamici.

În acest context, reziliența marilor sisteme publice ale României trebuie gândită la nivel de stat, iar statul național trebuie văzut ca metasistem (sistem care integrează sisteme), dar și suprasistem (sistem care subordonează sisteme). Acest tip de abordare integratoare a tuturor sistemelor subordonate sistemului de stat facilitează o mai bună coordonare a acțiunilor în cadrul fiecărui sistem în parte și o sinergie crescută între sistemele componente. Astfel, se permite utilizarea în comun a resurselor alocate augmentării rezilienței atât pentru un sistem, cât și pentru altele, sau cel puțin componente ale acestora.

Reziliența în domeniul militar reprezintă unul dintre domeniile abordării multidimensionale a apărării împotriva noilor riscuri și amenințări la nivelul securității naționale, care sporește posibilitatea României de a rezista, a diminua efectele, a se recupera și chiar a combate orice posibile acțiuni ostile, chiar violente. Această reziliență în domeniul militar reprezintă un deziderat în sine, pentru că un sistem militar rezilient contribuie atât la supraviețuirea sa, cât și a întregului sistem național de apărare și securitate.

Astfel, pe lângă pregătirea din timp de pace a sistemului național de apărare (din care Armata României constituie componenta principală) de a face față unui conflict major în Europa, reziliența în domeniul militar se sprijină și pe pregătirea populației, a teritoriului și a economiei pentru apărare, conform legii. Aceste aspecte deosebit de importante ale misiunilor rezilienței în domeniul militar sunt prezentate în cadrul studiului pentru a demonstra eforturile pe care România trebuie să le întreprindă pentru dezvoltarea și consolidarea rezilienței, prin adaptare, anticipare și asigurare a unui răspuns adecvat provocărilor de securitate pe care le generează această lume aflată în permanentă și accelerată transformare.

Pornind de la o analiză structurală a rezilienței organismului militar, studiul de față prezintă un model funcțional al rezilienței, adaptat la sistemul militar. Acest model este un construct pur teoretic de abilități multidimensionale și multifuncționale, cu o configurație aflată într-o dinamică permanentă, modelată de provocările mediului de securitate, dar fără a identifica un anumit tip de agresiune la care este supus sistemul respectiv. Este, deci, un model care să poată fi rapid particularizat unui anumit tip de agresiune și dimensionat în funcție de amploarea și intensitatea acesteia.

Noile riscuri și amenințări la adresa securității naționale sunt exacerbate de anumite vulnerabilități ale sistemului militar, explicitate, pe larg, în lucrare. Un aspect important îl constituie criteriile de evaluare a rezilienței în domeniul militar pentru principalele funcțiuni din cadrul modelului funcțional – *absoarbe, rezistă, reface* și *contracarează*. Acestea sunt asimilate ca macrovariabile pentru că definesc (utilizând anumiți indicatori – variabile) capacitățile sistemului militar privind absorbția, rezistența, refacerea, dar și contracararea unei potențiale agresiuni.

În final, deducem obiectivele și direcțiile de acțiune corespunzătoare realizării și menținerii unei reziliențe suficiente în domeniul militar pe acele cerințe de bază adoptate de Alianța Nord-Atlantică la care sistemul militar poate avea un aport semnificativ – pregătirea militară a populației civile, pregătirea teritoriului pentru apărare, pregătirea economiei pentru apărare. Aceste obiective și direcții de acțiune sunt corelate cu capabilitățile, forțele și resursele necesare îndeplinirii lor, precum și asigurării continuării exercitării funcțiilor militare și a celor relaționate informațiilor de apărare la un nivel minim necesar pentru executarea misiunilor încredințate, în cadrul unei toleranțe acceptate a riscurilor. În ceea ce privește dezvoltarea unor capabilități specifice realizării rezilienței militare se au în vedere trei tipuri distincte: capabilități de avertizare, capabilități de rezistență și capabilități de refacere și reconstrucție. Având în vedere această clasificare, propunem un model de index de reziliență pentru alocarea resurselor necesare, după modelul matricei riscurilor, cu mențiunea că stabilirea unei structuri potrivite gestionării fondurilor respective ar trebui să fie preocuparea majoră a conducerii Armatei României.

BIBLIOGRAFIE

1. ***, *Hotărârea Guvernului nr. 81/2020 din 28 ianuarie 2020 privind organizarea și funcționarea Ministerului Muncii și Protecției Sociale*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 76, din 3 februarie 2020.
2. ***, *Legea nr. 95/2006 privind asigurările sociale de sănătate*, republicată în Monitorul Oficial al României, nr. 652, Partea I, din 28 august 2015.
3. ***, *Legea nr. 127 din 8 iulie 2019 privind sistemul public de pensii*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 563, din 9 iulie 2019.
4. ***, *Modalități de finanțare pentru sistemul public de sănătate – prezent și perspective*, Consiliul Național al Persoanelor Vârstnice, octombrie 2011.
5. ***, *Planul de Acțiune pentru Educație 2019-2030*, Ministerul Educației Naționale, 2019.
6. ***, *State of the Health in the EU. Profilul sănătății în 2017 – România*, OECD and World Health Organization, 2017, https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/state/docs/chp_romania_romanian.pdf.
7. ***, *Strengthening Health Systems to improve health outcomes. WHO's framework of action*, World Health Organization, 2007, https://www.who.int/healthsystems/strategy/everybodys_business.pdf.
8. ***, *Legea nr. 477 privind pregătirea economiei naționale și a teritoriului pentru apărare*, 12.11.2003, republicată în Monitorul Oficial al României, nr. 201, din 21.03.2014, Partea I.
9. ***, „DoD Factsheet: Resilience of Space Capabilities”, US Department of Defence, April 2021, https://archive.defense.gov/home/features/2011/0111_nsss/docs/DoD%20Fact%20Sheet%20-%20Resilience.pdf.
10. ***, *Apărare și industrie. România nu poate fi un actor regional relevant fără o armată modernă și o industrie de securitate puternică*, New Strategic Centre, 27 martie 2017, URL: <https://newstrategycenter.ro/wp-content/uploads/2016/04/2017-Martie-Ap%C4%83rare-%C8%99i-Industrie-studiu-New-Strategy-Center.pdf>.
11. ***, *Constituția României*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 767, Partea I, din 31 octombrie 2003.
12. ***, *Ghidul Strategiei Naționale de Apărare a Țării pentru perioada 2015-2019*, Administrația Prezidențială, București, 2015.

13. ***, *Hotărârea Guvernului nr. 90 din 28 ianuarie 2020 privind organizarea și funcționarea Ministerului Transporturilor, Infrastructurii și Comunicațiilor*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 127, din 19 februarie 2020.
14. ***, *Legea asistenței sociale nr. 292/2011 din 20 decembrie 2011*, în vigoare din 24 mai 2017.
15. ***, *Legea educației naționale nr. 1/2011*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 18, Partea I, din 10 ianuarie 2011.
16. ***, *Legea energiei electrice nr. 318 din 8 iulie 2003*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 511, 16 iulie 2003.
17. ***, *Legea nr. 232/2016 privind industria națională de apărare, precum și pentru modificarea și completarea unor acte normative*, publicată în Monitorul Oficial, Partea I, nr. 972, din 05.12.2016.
18. ***, *Legea nr. 477/2004 privind Codul de conduită a personalului contractual din autoritățile și instituțiile publice*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 1105, Partea I, din 26/11/2004.
19. ***, *Legea nr. 51 din 29 iulie 1991 privind securitatea națională a României*, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 163, Partea I, din 7 august 1991, cu modificările și completările ulterioare.
20. ***, *Legea nr. 213 din 17 noiembrie 1998 privind proprietatea publică și regimul juridic al acesteia*, publicată în M. Of., nr. 448/24 noiembrie 1998.
21. ***, *Micul dicționar academic*, ediția a II-a, Editura Univers Enciclopedic, 2010.
22. ***, *Ordonanța de Urgență nr. 51 din 3 noiembrie 2015 privind unele măsuri pentru realizarea de investiții la operatorii economici din industria de apărare și pentru modificarea și completarea unor acte normative*, publicată în Monitorul Oficial, nr. 823, Partea I, din 04.11.2015.
23. ***, *Ordonanța Guvernului privind transporturile nr.19 din 18 august 1997*, republicată în M.Of. nr. 552/11 noiembrie 1999.
24. ***, *Planul de Dezvoltare al Sistemului Național de Transport Gaze Naturale 2014-2023*, SNTGN TRANSGAZ SA MEDIAȘ, 2014.
25. ***, *Planul Național de Redresare și Reziliență*, Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, aprilie 2021.
26. ***, *Planul Național Integrat în domeniul Energiei și Schimbărilor Climatice 2021-2030*, aprilie 2020.
27. ***, *Press conference by NATO Secretary General Jens Stoltenberg following the meeting of the North Atlantic Council at the level of Foreign Ministers on Russia*, 24 martie 2021.

28. ***, *Regulamentul de Organizare și Funcționare al Ministerului Educației Naționale*, 2017.
29. ***, *Sănătate publică și management*, Centrul de resurse umane în sănătate publică, Ministerul Sănătății, 2017, https://rezidentiat.ms.ro/curricule/2017/sanatate_publica_si_management_2017.pdf.
30. ***, *Strategia de Securitate Națională a României. România Europeană, România Euro-Atlantică: Pentru o viață mai bună, într-o țară mai sigură, democratică și prosperă*, București, 2007.
31. ***, *Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020-2024*, aprobată prin Hotărârea nr. 22 a Ședinței comune a Senatului și Camerei Deputaților din 30.06.2020, publicată în Monitorul Oficial al României, nr. 574, Partea I, 01.07.2020.
32. ***, *Strategia Națională de Sănătate 2014-2020*, Ministerul Sănătății, noiembrie 2014.
33. ***, *Strategia pentru transport durabil pe perioada 2007-2013 și 2020, 2030*, Ministerul Transporturilor, Guvernul României, 2007.
34. ATANASIU, Mirela, *Teoria complexității – posibil instrument de analiză a crizelor și conflictelor actuale*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2016.
35. BADEL, M., *Droit de la sécurité sociale*, Ellipses Édition marketing, S.A., Paris, 2007.
36. BEKKERS, René, „Foundations of Societal Resilience”, *Talma Lecture 2016*, January 8, 2016, URL: https://renebekkers.files.wordpress.com/2016/01/15_01_08_foundations-of-societal-resilience.pdf.
37. BOGZEANU, Cristina, „Apărarea europeană – schimbare de curs în contextul pandemiei de Covid-19?”, în *Impact strategic*, nr. 2[75]/2020, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2020.
38. BOGZEANU, Cristina, „Reziliența: concept, abordări și implicații”, în *Impact Strategic*, nr. 3-4/2017, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2017.
39. BONDAR, Florin (coord.), *Politici publice și administrație publică*, Editura Polirom, Iași, 2007.
40. BRAZHNIKOV, Pavel, „Social Systems: Resources and Strategies”, în *Systems*, vol. 5(4), no. 51, November 2017, <https://www.mdpi.com/2079-8954/5/4/51/htm>.
41. BRUNK, Darren, “Whole-of-society peacebuilding: A new approach for forgotten stakeholders”, în *International Journal*, no. 7/2016.

42. BUEDE, D.M., *The Engineering Design of Systems*, 2nd ed., John Wiley, 2009
43. BUZAN, Barry, *Popoarele, statele și teama: o agendă pentru studii de securitate internațională în epoca de după Războiul Rece*, Editura Cartier, Chișinău, 2000.
44. BUZAN, Barry; WÆEVER, Ole; de WILDE, Jaap, *Security: A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, UK, 1998.
45. CALDERA SANCHEZ, Aida; RASMUSSEN, Morten; RÖHN, Oliver, *Economic Resilience: What Role for Policies?*, *ECO/WKP(2015)69*, OECD, https://read.oecd-ilibrary.org/economics/economic-resilience-what-role-for-policies_5jrxhgf61q5j-en#page6.
46. CASETTA, Elena; TORRENGO, Giuliano, „Social Objects. An Overview in the Light of Contemporary Social Ontology”, *Rivista di Estetica*, nr. 57, 2014.
47. COTEANU, I.; SECHE, L.; SECHE, M. (coord.), *Dicționarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a revăzută, Editura Universul Enciclopedic Gold, București, 2009.
48. CRISTEA, Sorin, *Dicționar de pedagogie*, Editura litera Educațional, București, 2002.
49. DAGLI, C.H.; KILICAY-ERGIN, N., “System of Systems Architecting”, în M. Jamshidi (ed.), *System of Systems Engineering: Innovation for the 21st Century*, John Wiley, 2009.
50. DELEANU, Ioan, *Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și comparat*, Editura C.H. Beck, București, 2006.
51. DJAVANSHIR, G. Reza; ALAVIZADEH, Ali; TAROKH, M. J., „From System-of-Systems to Meta-Systems: Ambiguities and Challenges”, în *System of Systems*, InTech Publishers, 2021.
52. GALBREATH, David J.; DENI, John R., *Routledge Handbook of Defence Studies (extras)*, Routledge, New York, 2018.
53. GIRARD, V.; BRIERE, E. (editeurs), *Revue de droit public et la science politique en France e l'étranger*, Paris, 1907, <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k111157c/f417.item>.
54. HJĖRLAND, Birger; NICOLAISEN, Jeppe, “Systems theory”, in *The Epistemological Lifeboat. Epistemology and Philosophy of Science for Information Scientists*, 2005.

55. HOLLING, C.S., “Resilience and stability of ecological systems”, în *Annual Review of Ecology and Systematics*, no. 4/1973, <https://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev.es.04.110173.000245>.
56. KECK, Markus; SAKDAPOLRAK, Patrick, “What is Social Resilience? Lessons Learned and Ways Forward”, în *Erdkunde*, no. 67, 2013.
57. LINKOV, Igor; TRUMP, Benjamin D., *The Science and Practice of Resilience*, Springer, Switzerland, 2019.
58. MacLEMAN, Hugh; MALIK MILLER, Amira; MARTY Louise, *Resilience Systems Analysis. Learning & Recommendations Report*, OECD, 2016, http://www.oecd.org/dac/conflict-fragility-resilience/docs/SwedenLearning_Recommendationsreport.pdf.
59. MASLOW, A. H., „A theory of human motivation”, *Psychological Review*, vol. 50, no.4.
60. MITCHELL, Andrew, „Risk and Resilience: From Good Idea to Good Practice”, *OECD Development Co-Operation Working Paper*, December 2013, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5k3ttg4cxcbp-en.pdf?Expires=1589527780&id=id&accname=guest&checksum=BB1B49EA289AE03B8207B290198F2B1E>.
61. MOȘTOFLEI, Constantin, „Securitatea națională, integrarea euroatlantică și europeană” (III), în *Colocviu Strategic*, nr. 6, Editura Universității Naționale de Apărare, București, mai 2004.
62. PARALGI, Anton P., *Dicționar de administrație publică*, Ediția a doua revizuită și adăugită, Editura Economică, București, 2004.
63. PRIOR, Tim, “NATO: Pushing Boundaries for Resilience”, în *CSS Analysis in Security Policy*, nr. 213, September 2017, <https://ethz.ch/content/dam/ethz/special-interest/gess/cis/center-for-securities-studies/pdfs/CSSAnalyse213-EN.pdf>.
64. RAMÍREZ, J. Martín; BIZIEWSKI, Jerzy, *A Shift in the Security Paradigm: Global Challenges (extras)*, Springer, Switzerland, 2020.
65. ROEPKE, Wolf-Dieter; THANKEY, Hasit, *Resilience: the First Line of Defence*, 2019, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2019/02/27/resilience-the-first-line-of-defence/index.html>.
66. ROTARIU, Ilie, *Transporturi, expediții și asigurări de mărfuri și călători*, Ediția a IV-a – revăzută, Editura „ALMA MATER”, Sibiu, 2007.
67. SAFTA, Marieta, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I. „Teoria generală a dreptului constituțional. Drepturi și libertăți”, Ediția a 4-a revizuită, Editura Hamangiu, București, 2018.

68. SANTAI, Ioan, *Drept administrativ și știința administrației*, vol. 1, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2005.
69. SANTAI, Ioan; TABĂRĂ, Vasile, *Administrație publică*, Editura Techno Media, Sibiu, 2011.
70. STOINA, Cristian Nicolae, „Managementul reformării sistemului de sănătate publică – fundamente teoretice și pragmatism”, în *Management în sănătate*, XVI, nr. 1, 2012.
71. TĂLĂNGĂ, Cristian, *Organizarea și dinamica sistemelor de transport*, Editura Universitară, București, 2015.
72. VLĂSCEANU, Lazăr, *Introducere în metodologia cercetării sociologice*, Universitatea din București Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, București, 2008.
73. WENDT, Alexander, *A Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, United Kingdom, 1999.

Website-uri:

1. Administrația Prezidențială a României, URL: <https://www.presidency.ro>
2. Britannica, URL: www.britannica.com
3. CONPET, URL: www.conpet.ro
4. EURI-Lex. Accesul la dreptul Uniunii Europene, URL: <https://eur-lex.europa.eu>
5. European Council, Council of the European Union, URL: <https://www.consilium.europa.eu>
6. European Defence Agency, URL: <https://eda.europa.eu>
7. European Union, URL: <https://europa.eu>
8. EUvsDisinfo database, URL: <https://euvsdisinfo.eu>
9. North Atlantic Treaty Organization, URL: <https://www.nato.int>
10. Organisation for Economic Co-operation and Development, URL: <https://www.oecd.org>

EDITURA UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”

Corector: Mariana ROȘCA

Bun de tipar: 05.08.2021
Lucrarea conține 116 pagini.

Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
e-mail: editura@unap.ro
Tel.: 319.48.80/215; Fax: 319.59.69

21/02545/06.08.2021

C. 109/2021